

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის
საქვეუწყებო დანესებულება-საარქივო სამმართველო

Sub-department of Ajara Autonomous Republic
government – Archives Administration

სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო

(ისტორია, არქეოლოგია, ეთნოლოგია)

საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები

South-West Georgia (history, archaeology, ethnology)

International Scientific Conference materials

IV

გამომცემლობა „უნივერსალი“
თბილისი 2014

სარედაქციო საბჭო:

მაია ივანიშვილი – აჭარის არ რესპუბლიკის საარქივო სამმართველოს უფროსი, სარედაქციო საბჭოს თავმჯდომარე;

თამაზ ფუტყარაძე – საზღვარგარეთთან, საზოგადოებასთან, მასმედია-სთან ურთიერთობისა და დოკუმენტების პუბლიკაციისა და გამოყენების განყოფილების უფროსი, **რედაქტორი**;

თენგიზ ცინცილაძე - საარქივო სამმართველოს უფროსის მოადგილე, **მაია რურუა** - დაცვის, აღრიცხვის და სამეცნიერო – საცნობარო განყოფილების უფროსი, **ფრიდონ ქარდავა** – საარქივო სამმართველოს განყოფილების მთავარი სპეციალისტი; **ნატო ქიქავა** – საარქივო სამმართველოს განყოფილების მთავარი სპეციალისტი; **ადრიანა პელეშკო** – უკრაინის მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომელი; **კამენ დონჩევი** – ბულგარეთის მეცნიერებათა აკადემიის ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომელი; **მუსტაფა იაკუთი (გურამ ხიმშიაშვილი)** – სტამბოლის ქართული კულტურის ცენტრი, მუჰაჯირ ქართველთა შთამომავალი; **თინათინ ჯაბადარი** – საქართველოს ეროვნული არქივის უახლესი ისტორიის არქივის უფროსი სპეციალისტი; **თეა ქათამაძე** – ქუთაისის ცენტრალური არქივის განყოფილების უფროსი.

Editorial Board

Maia Ivanishvili – head of Ajara Ar – Archives Administration, chairman of editorial board;

Tamaz Putkaradze –head of foreign, public, media relations and documents publication and utilization department, editor;

Tengiz Tsintsikladze – Deputy chief of Ajara AR - Archives Administration; **Maia Rurua** – Archives Administration, Head of preservation, registration and scientific-

informational department; **Fridon Kardava** – Archives Administration, senior specialist of foreign, public, media relations and documents publication and utilization department;

Nato Kikava – Archives Administration, senior specialist of foreign, public, media relations and documents publication and utilization department; **Adriana Peleshko** - candidate of Sciences, research fellow of history institute of Science Academy of Ukraine; **Kamen Donchev** - candidate of Sciences, research fellow of Ethnography and Folklore institute of Science Academy of Bulgaria; **Mustafa Yakut (Guram Khimshiashvili)** - Georgian culture center of Istanbul, descendant of Muhajir Georgians;

Tinatini Jabadari - main specialist of contemporary history archives of National Archives of Georgia; **Tea Katamadze** - head of National Archives preservation, registration and scientific-informational department of Central Archives of Kutaisi.

სარედაქციო საბჭო შეიძლება ყოველთვის არ ეთანხმებოდეს ავტორთა მოსაზრებებს. ავტორთა სტილი დაცულია.
Editorial board may not always agree with authors opinions.
Authors style is retained.

© აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეყნებო

დანეხებულება – საარქივო სამმართველო, 2014

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“, 2014

თბილისი, 0179, ი. ჯანაშიასი გზა. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge

ISBN 978-9941-22-429-4

ისტორია

რამაზ სურმანიძე

ბათუმის ქალაქისთვის ივანე ანდრონიკაშვილის ოჯახი (ქალიშვილი სალომე)

2010 წელს თბილისში დაიბეჭდა ჩემი წიგნი „ივანე ანდრონიკაშვილი – ბათუმის ქალაქისთავი.“ ამ წიგნში მთავარი გმირის წარმომავლობის, ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესწავლასთან ერთად საუბარია მის ოჯახურ გარემოზე: წინაპრებზე, მშობლებზე, დაძმებზე და, ბუნებრივია, მისი ცოლ-შვილის ბიოგრაფიაზეც. აღვნიშნე, რომ ივანეს მეუღლესთან შეეძინა სამი შვილი: სალომე, მარიამი და იასე. იასეს (1893-1938) ცხოვრება ამ წიგნში შედარებით ვრცლად წარმოვადგინე, მარიამზე (1891-1976) მხოლოდ მეუღლის სახელ-გვარი (ზაქარია შარაშიძე) დავასახელე, ხოლო სალომეზე ვწერდი: „სალომეს (1888-1982) შესახებ ცნობები არ გაგვაჩნია“ (სურმანიძე რ., 2010:13).

**სალომე ანდრონიკაშვილი
ბათუმი. 1905 წ.**

მომდევნო ძიებების შემდეგ საშუალება მომეცა გავცნობოდი საინტერესო მასალებს, რომლებიც საფუძვლად დაედო ამ ნაშრომს.

სალომე ანდრონიკაშვილი 1888 წლის ოქტომბერში თბილისში დაიბადა. მისი დედა ლიდა ნიკოლოზის ასული პლეშჩევა (1861-1953) ცნობილი თავადური გვარის წარმომადგენელი იყო. ხოლო სალომეს მამა, ივანე ანდრონიკაშვილი (1862-1948),

როგორც ვიცით, კახელი თავადი, ცნობილი ქართველი აგრონომი და ბათუმის ქალაქისთავი გახლდათ.

1899 წელს სალომე ჩაირიცხა დიდი თავადის ოლღა ფედოროვნას სახელობის თბილისის პირველ ქალთა გიმნაზიაში. აქ მან დაამთავრა 4 კლასი. ამასობაში მამა ბათუმის ქალაქისთავად აირჩიეს, მთელი ოჯახი, მათ შორის სალომეც ბათუმში გადმოვიდა და ჩაირიცხა ქალთა გიმნაზიის მე-5 კლასში (აჭარის ცსა, ფ. ი-11, აღ. 1, ს. 9, ფურ. 92).

სალომე ანდრონიკაშვილის ატესტატში წერია, რომ თავადის ქალი სალომე ანდრონიკოვა, 16 წლის, მართლმადიდებლური აღმსარებლობისა, 1902 წელს გამოცდების ჩაბარების შემდეგ ჩაირიცხა ბათუმის ქალთა გიმნაზიის მე-5 კლასში. გიმნაზიაში ყოფნის მთელს პერიოდში მისი ყოფაქცევა შეფასდა ფრიადზე და გამოცდების ჩაბარების შემდეგ კლასიდან კლასში გადადიოდა შეფერხებების გარეშე.

1905 წელს სალომემ დაამთავრა ბათუმის ქალთა გიმნაზია და მიიღო შემდეგი შეფასებები: საღვთო სჯული – ფრიადი; რუსული ენა – ფრიადი; მათემატიკა – ფრიადი; რუსეთის და ზოგადი გეოგრაფია – ფრიადი; ბუნების ისტორია – ფრიადი; რუსეთის და ზოგადი ისტორია – დამაკმაყოფილებელი; ფიზიკა – ფრიადი; მათემატიკური და ფიზიკური გეოგრაფია – ფრიადი. საშუალო შეფასება – 4,75. გარდა ამისა, სალომე მეცადინეობდა სუფთა წერაში, ხატვასა და ხელსაქმეში, რომლებშიც ასევე მიიღო ფრიადი შეფასება. დადგენილი წესის მიხედვით, მას მიენიჭა ბათუმის ქალთა გიმნაზიის კურსდამთავრებული მოსწავლის წოდება, რაც გაფორმდა გიმნაზიის პედაგოგიური საბჭოს გადაწყვეტილებით (აჭარის ცსა, ფ. ი-11, აღ. 1, ს. 9, ფურ. 92).

ბათუმის ქალთა გიმნაზიის დამთავრების შემდეგ (17 მაისი, 1905 წ.), სალომეს სურდა თავის მამიდაშვილთან, თინათინ ჯორჯაძესთან ერთად, პეტერბურგის ბესტუჟევის კურსებზე შესულიყო, მაგრამ რევოლუციების და მკაცრი რეაქციის პირობებში ამის განხორციელება არ მოხერხდა. თვით მშობლებიც ვერ ბედავდნენ ქალიშვილის პეტერბურგში გაგზავნას.

მოგვიანებით, დაახლოებით 1911 წლის შემდეგ მდგომარეობა შეიცვალა, რამაც განაპირობა სალომეს ბათუმიდან გამგზავრება.

თინათინ ჯორჯაძე მითხოვდა სერგეი ტანეევს, რუსეთის უკანასკნელი იმპერატორის ფრეილინას, ანა ვირუბოვას ღვიძლ ძმას. ასეთმა ურთიერთობამ სალომეს ფართოდ გაუღო უმაღლესი წრეების სალონების კარი. შესანიშნავი ხასიათით და მიმზიდველი გარეგნობით ქართველმა ქალმა მალე მიიპყრო ყველას ყურადღება.

ერთ-ერთ საღამოზე სალომემ გაიცნო ზინოვეი პეშკოვი (ბავშვობაში იეშუა სოლომონი, იაკობ სვერდლოვის ძმა), რომელიც აქტიურად ჩაება სასიყვარულო პერიპეტივებში, თუმცა სალომე მას არ თანაუგრძნობდა. საყურადღებოა, რომ იეშუამ მართლმადიდებლობა მიიღო და ამის შემდეგ იწოდა ზინოვეიდ; მამამ არ აპატია შვილს რწმენის შეცვლა და შეაჩვენა იგი. სწორედ ამის შემდეგ გამოუჩნდა ზინოვეის მეურვედ მაქსიმ გორკი, რომელმაც იგი იშვილა და საკუთარი გვარი პეშკოვი მისცა.

შვილობილი მაქსიმ გორკისთან მდივნად მუშაობდა. ზინოვეიმ ერთხანს თავისი ძალა მოსკოვის სამხატვრო თეატრშიც მოსინჯა, სადაც იგი ვლადიმერ ნემიროვიჩ-დანჩენკომ მიიწვია.

სალომესთან ურთიერთობის დროს ზინოვეი ძალზე ხელმოკლედ ცხოვრობდა. ამასობაში ქალს გამოუჩნდა მეორე თაყვანისმცემელი, ჩაის პლანტაციების მფლობელი, მდიდარი პავლე ანდრეევი. იგი ასაკით სალომეზე ორჯერ უფროსი იყო, მაგრამ ბედმა ასე იწება და ქალიც მას მითხოვდა.

იმდროინდელი პეტერბურგის მაღალი წრეების საღამოების მუდმივი წევრები იყვნენ მწერლები, მსახიობები, მომღერლები და მოცეკვავეები, სალომე არცერთ ამ კატეგორიას არ მიეკუთვნებოდა, თუმცა მას მაინც ეკავა საპატიო ადგილი.

1913 წელს იმდროინდელი პოპულარული მწერალი ნადეჟდა ტეფფი წერდა: „საღამოების მშვენებად ყოველთვის იყო არც მწერალი, არც პოეტი, არც მსახიობი, არც ბალერინა და არც მომღერალი სალომე ანდრონიკოვა. მაგრამ იგი აღიარებული იყო ყველაზე საინტერესო ქალბატონად ჩვენს წრეში” (Оболенский И. 2012: 213).

ყველა სიკეთესთან ერთად, სალომეს ძალზე იზიდავდა მოულოდნელობები, ფათერაკები, რითაც ის მთელს დედაქალაქს სალაპარაკო მასალას აძლევდა. თურმე ერთხელ ნაცნობ მფრინავს მოელაპარაკა, იფრინა მასთან ერთად და გახდა პირ-

ველი ქალი, რომელმაც პეტერბურგს შემოუფრინა.

სალომემ კიდევ უფრო დაიპყრო თავისი გარემოცვის გული. მის დახატვაზე ოცნებობდა მრავალი მხატვარი, პოეტები ლექსებს უძღვნიდნენ და თავისი წიგნებით აჯილდოებდნენ. ანა ახმატოვას წიგნის „კრილოსანის“ პირველ გვერდზე ვკითხულობთ ასეთ მინაწერს: „დამეგობრების იმედით.“ ოსიპ მანდელშტამმა სალომეს მიუძღვნა ლექსი „სალომინკა“, მხატვრებმა ზინა სერებრიაკოვამ, კუზმა პეტროვ-ვოდკინმა, ვასილ შუხაევმა და საველი სორინმა შექმნეს სალომეს პორტრეტები.

სალომეს მეუღლე ჩაის მფლობელი პავლე ანდრეევი საკმაოდ ამორალური პიროვნება აღმოჩნდა. იგი ხან სალომეს დას მარიამს, ხან კიდევ ნათესავს თინათინს ეარშიყებოდა. უაღრესად წესიერ ოჯახში აღზრდილმა სალომემ პირველი უხამსობის შემჩნევისთანავე მეუღლეს გაშორების წინადადებით მიმართა და ეს გადაწყვეტილება კიდევ აღასრულა. გაყრის მიუხედავად სალომეს თავის რჩენის საკმაოდ საიმედო სახსრები და პეტროგრაღში დიდი ბინა დარჩა.

1917 წლის ზაფხულში სალომე პეტროგრადიდან ალუშტაში ჩავიდა. დედაქალაქიდან გასვლა თურმე მის გადარჩენასაც ნიშნავდა. აქ მან ადვოკატ ალექსანდრ გალპერნისგან, რომელიც სალომეზე იყო შეყვარებული, მიიღო წერილი. იგი ატყობინებდა იმპერატორ ნიკოლოზ მეორის ტახტიდან ჩამოგდებას, ურჩევდა პეტროგრაღში არ დაბრუნებულიყო და წასულიყო მშობლებთან საქართველოში. გალპერნი ფიქრობდა, რომ საქართველოში თვითონაც ჩავიდოდა და გაბედნიერდებოდა. თუმცა ამჯერად ეს ასე არ მოხდა.

იმპერიის დამხობას მალე საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება მოჰყვა. საფრანგეთის ელჩად საქართველოში გაგზავნეს საპატიო ლეგიონის ორდენის კავალერი, სალომეს ძველი თაყვანისმცემელი ზინოვი პეშკოვი.

თბილისში გამომგზავრებული, იმპერატორის კარის დაახლოებული ქალბატონი სალომე ანდრონიკოვა, გზად ხარკოვში დააკავეს და საპატიმროში ჩასვეს. ეს ამბავი პირველმა საფრანგეთის ელჩმა პეშკოვმა გაიგო და თავის მამობილს მაქსიმ გორკის ელვა-დეპუტა გაუგზავნა: „მამა, დაურეკე ლენინს, ტროცკის და თვით კარლ მარქსს. მაგრამ სალომე ანდრონიკოვა უნდა გა-

თავისუფლდეს” (Оболенский И. 2012:214). მართლაც, სალომე მალე გაათავისუფლეს და იგი თბილისში ჩავიდა.

1921 წ. ბათუმი. შვილთან გამომშვიდობება

საქართველოში წითელი არმიის ნაწილების შემოსვლის საშიშროების გამო, პეშკოვმა სალომეს ურჩია მასთან ერთად პარიზში წასულიყო. მანვე მოუგვარა საჭირო საბუთების გაფორმება, რის შემდეგ სალომე ბათუმში ჩამოვიდა და საფრანგეთის გემს მიაშურა. ახლა იგი თავის გადარჩენის ინს-ტიქტით მოქმედებდა, არც დაფიქრებულა, ბათუმში დატოვა თავისი ქალიშვილი ირინა, რომელიც მხოლოდ რამდენიმე წლის შემდეგ ჩავიდა დედასთან.

პარიზში სალომე ელისეის მინდვრებზე, კოლიზეის ქუჩაზე დასახლდა, მუშაობდა მოდელების ჟურნალის რედაქციაში. ამ დროს პარიზში ჩამოვიდა ალექსანდრე გალპერნი. იგი, როგორც დროებითი მთავრობის მდივანი, რუსეთიდან საფრანგეთში გადაასახლეს. სალომე მისი ცოლი გახდა, მაგრამ ზინოვიე პეშკოვისაგან დიდად დავალებული ქალი, მასთან კავშირს არ წყვეტდა, წერილებს წერდა.

პარიზში სალომემ გაიცნო მარინა ცვეტაევა. მალე მათ შორის გულითადი მეგობრობა დამყარდა. გულმონყალე ქართველი ქალბატონი გენიალურ რუს პოეტს, რომელიც იმ დროს სილატაკეში ცხოვრობდა, ნამდვილ მფარველად მოევლინა. თავისი ხელფასის, 1000 ფრანკის თითქმის ნახევარს, 400 ფრანკს იგი მარინას აძლევდა. უგზავნიდა ტანსაცმელს და ფეხსაცმელს. თვით მარინა თავისთავს „სალომეს კმაყოფაზე მყოფს“ უწოდებდა (Оболенский И. 2012: 215).

სალომესა და ცვეტაევას შორის მიმოწერა შვიდ წელიწადს გაგრძელდა და იმდენად ვრცელი და მრავალრიცხოვანია რომ, იგორ ობოლენსკის თქმით, ამ თემაზე შეიძლება ცალკე წიგნის შექმნა. თურმე სალომეს 30-მდე წერილი შეუნახავს, რომლებიც ცვეტაევას ქალიშვილის, არიადნა ეფრონისთვის გადაუცია და ახლა მოსკოვის ლიტერატურისა და ხელოვნების მუზეუმში ინახება.

ცვეტაევას საბჭოთა კავშირში დაბრუნების შემდეგ მათი გზები გაიყარა და შემდგომში ერთმანეთს აღარასოდეს შეხვედრიან.

მეორე მსოფლიო ომის დაწყებამდე რამდენიმე დღით ადრე გამჭრიახმა გალპერნმა სალომეს ურჩია, ირინასთან ერთად, გასცლოდნენ ევროპაში გაჩაღებულ საომარ ვითარებას. ამაზე ირინამ უარი თქვა. გალპერნი სალომესთან ერთად ამერიკაში გადასახლდა. ირინა ამ დროს საფრანგეთის კომპარტიის რიგებში იყო, ამიტომ პარიზში დარჩა. იგი ფაშისტებმა შეიპყრეს, საკონცენტრაციო ბანაკში ჩააგდეს და სასწაულებრივად გადარჩა.

მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ გალპერნი სალომესთან ერთად ინგლისში გადასახლდა, მაგრამ ცხოვრება გაუძნელდა. სიცოცხლის ბოლოს მან თავი გაკოტრებულად გამოაცხადა და იძულებული გახდა სახლი გაეყიდა იმ პირობით, რომ ამ სახლში სიკვდილამდე იცხოვრებდა სალომე ანდრონიკოვა. სახლის ახალმა მფლობელმა, ცნობილმა მწერალმა და ფილოსოფოსმა ისაი ბერლინმა მიიღო ეს პირობა და მართლაც, სალომე ამ სახლში გარდაცვალებამდე დარჩა.

ხელმოკლეობის მიუხედავად, ეულად დარჩენილი სალომე მაინც განაგრძობდა მაღალი წრის ცხოვრებას, პატიუბდა სტუმრებს, აწყობდა საღამოებს და ა.შ. მისი ლონდონელი სუტმრებიდან აღსანიშნავია ინგლისის პრემიერ-მინისტრის უინ-

სტონ ჩერჩილის მეუღლე, აგრეთვე მსახიობი პიტერ უსტინოვი, ბარონესა ბუდბერგი (მაქსიმ გორკის ყოფილი მუზა და მეუღლე), ხვდებოდა მილიარდერ არისტოკრატულ ონასისსა და მის მეუღლეს, ჟაკლინს.

ლონდონში სალომე ანდრონიკაშვილი განაგრძობდა ქველმოქმედებასაც. მისი მეურვეობით სწავლობდა იქ პოეტ ილია ზდანევიჩის ვაჟი შალვა ზდანევიჩი. თურმე ილია ირიცხებოდა იმ მრავალრიცხოვან მამაკაცს შორის, ვინც ბათუმსა და თბილისში თაყვანს სცემდა სალომეს. ყველა მათგანთან ქართველმა ლამაზმანმა შეინარჩუნა ჯანსაღი და კეთილი ურთიერთობა. ილია ზდანევიჩმა მას ლექსიც მიუძღვნა, რომელშიც ნათქვამია: პარიზის კოლიზის ქუჩაზე 15 წელი იცხოვრა სალომემ. იქ ყველა გამვლელმა ქუდი მოიხადეთო.

ძმის იასეს შვილის დიპლომატ კონსტანტინეს დახმარებით, თბილისიდან სალომესთან წერილობითი კავშირი დაამყარა მისმა დამ მარიამმა. იგი სალომესთან პარიზში და ლონდონშიც ჩავიდა.

სიცოცხლის ბოლო წლებში სალომე კულინარიამ გაიტაცა. მან კერძების რეცეპტების წიგნიც კი გამოსცა. თურმე იგი თავისთავზე იუმორით ამბობდა: „მთელი სიცოცხლე ვფიქრობდი, რომ მე მუზა ვარ, სიბერეში კი მივხვდი, რომ სინამდვილეში მზარეული ვყოფილვარ.“

საყურადღებოა რომ პოეტების და მხატვრების ჭეშმარიტი მუზა მზარეულად შექმნილმა პირობებმა გადააქცია. ამაზე თავად ასე მოგვითხრობს: „სამზარეულო წიგნი მე მართლაც დავწერე, თითქმის როგორც ხუმრობა, იმ დროს, როცა ჩვენ ლონდონში მკაცრად განსაზღვრულ ულუფას ვღებულობდით. თუმცა მე წიგნში შევიტანე ჩახოხბილის რეცეპტი. ქათმის ყიდვა მაინც შეიძლებოდა. კარაქის ნაცვლად მარგარინი. კვერცხი ერთ ადამიანზე კვირაში ერთი ცალი გვერგებოდა. როგორღაც გამოვდიოდით. ამ წიგნის ყიდვა დიდი ხანია აღარ შეიძლება. ჩემი საავტორო ეგზემპლარი ვილაცამ შეირჩინა. მე უკვე აღარ მაქვს საკუთარი წიგნი“ (რა კარგი იქნებოდა ლონდონიდან მიგველო ამ წიგნის ასლი, გვეთარგმნა და ქართველი მკითხველისთვის მიგვეწოდებინა).

სერიოზული საუბრების დროს სალომე სინანულით ამ-

ბობდა თავის მთავარ შეცდომაზე, ეს შეცდომა იყო საქართველოს დატოვება: „მე ჩავიდინე სისულელე, როცა ასეთ მძიმე მომენტში სამშობლო დაეტოვე“-ო (Оболенский И. 2012:220), ამბობდა სიცოცხლის ბოლოს.

სამშობლოდან იძულებით გადაკარგული ქალბატონი მოესწრო თავისი ცხოვრების თანამგზავრების ალექსანდრ გალპერნის და ზინოვიე პეშკოვის, აგრეთვე ანა ვირუბოვას გარდაცვალებას. რუსეთიდან გაქცეული ფრეილინა ფინეთის ერთერთ მონასტერში მონაზვნად აღიკვეცა და 80 წლის ასაკში დატოვა ცოდვილი სამყარო.

სალომეს მოგონებების წიგნი არ დაუწერია. ზოგი რამ მან მოსწერა თბილისელ კოლექციონერს პაპუნა წერეთელს, ეს წერილები კი საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში ინახება.

მშობლებსა და და-ძმას სალომე ასე იგონებს: „დედაჩემი რუსია (პლემჩეევა), ეს იყო საოცარი, გამორჩეული, განსაკუთრებული ქალი. ჩვენ იგი რუსული ტრადიციებით გვზრდიდა. მამა გვიყვარდა, ვეფერებოდით, მაგრამ იგი ჩვენს აღზრდაში არ მონაწილეობდა. მე უფროსი შვილი უპირატესად რუსი გამოვედი. ფიზიკურად მამას ვგავარ, მაგრამ ზნეობით და ხასიათით ძალზე ვგავარ დედას.

ჩემი და მაშენკა (მარიამი) უპირატესად ქართველია. იასე – ძმა ნახევარ-ნახევარი. სამივე ერთმანეთთან ძალზე გადაჯაჭვული ვიყავით, გვიყვარდა ერთმანეთი, გვექონდა სიახლოვე და მეგობრობა. მე უფროსმა ორივე მოვისწარი...“ ამის შემდეგ სალომე ტოვებს ერთგვარ ანდერძს მისი ქონების, სურათების საქართველოზე გადაცემის შესახებ. როცა შესთავაზეს ტურისტად რუსეთში და საქართველოში ჩამოსვლა, იგი პასუხობს: „იმის გაფიქრება, რომ ჩავალ პეტროგრადში აქ მიხეთქავს გულს და რომ ჩავიდე სამშობლოში, ბედნიერებისგან მოვკვდებო“ (Оболенский И. 2012:220), უპასუხნია მათთვის.

1982 წლის 8 მაისს ლონდონის „ტაიმსმა“ მკითხველს შეატყობინა ყველაზე ბრწყინვალე უკანასკნელი ქალბატონისა და „ვერცხლის საუკუნის“ ერთი ყველაზე ცნობილი ლამაზმანის, სალომე ანდრონიკაშვილის გარდაცვალება. სალომე ანდრონიკაშვილის ანდერძის თანახმად, მისი ფერფლი ლონდონის ტრაფალგარდის მოედანზე მიმოაბნის.

სამწუხაროდ, ბედმა კიდევ ერთი სად წასული სადაურის ფერფლიც კი მშობლიურ საქართველოს სანატრელი გაუხადა. თუმცა სალომე ანდრონიკაშვილი თავის ქვეყანას ფერწერის ნიმუშებად დაუბრუნდა.

მხატვარმა ზინაიდა სერებრიაკოვამ შექმნა შესანიშნავი ტილო, რომელიც სალომე ანდრონიკაშვილმა ანდერძით საქართველოს გადასცა. სხვათაშორის, ეს ის ზინაიდაა, რომელსაც 1926 წელს სალომე დაეხმარა საბჭოთა რუსეთიდან პარიზში გამგზავრებაში. უფრო მეტიც, სალომემ მხატვარი ქალი შიმშილით სიკვდილისგანაც იხსნა.

მეორე პორტრეტი ალექსანდრე იაკოვლევის შემოქმედების ნაყოფია. იგი თავის დროზე ლონდონში აუქციონზე გაიტანეს, გრაფმა ლობანოვ-როსტოვსკიმ შეიძინა და მოსკოვის მარინა ცვეტაევას მუზეუმს გადასცა.

პეტროვ-ვოდკინის ხელით შესრულებული პორტრეტი ჯერ კიდევ 1970 წელს სალომემ მოსკოვის ტრეტიაკოვის გალერეას გადასცა. ახლა ეს ნახატი გამოფენილია მუდმივ ექსპოზიციაში ისე, როგორც ვასილი შუხაევის მიერ შესრულებული „სალომე ანდრონიკოვა“.

ძალზე კარგი იქნება თუ თბილისისა და ბათუმის მუზეუმები გამოფენენ პორტრეტების ასლს ლეგენდარული ქართველი ბანოვანისა, რომელმაც მთელი სიცოცხლის მანძილზე თავისი შეუდარებელი მიმზიდველობით არაერთ ვაჟკაცს აუჩქროლა გული, არაერთ უპოვარ ადამიანს დააფარა კალთა და ვითარცა მფარველმა ანგელოზმა ღირსეული კვალი დატოვა კაცობრიობის ისტორიაში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. **სურმანიძე რამაზ**. ივანე ანდრონიკაშვილი. ბათუმის ქალაქისთავი. თბილისი. 2010;
2. აჭარის ცსა, ფ. ი-11, აღ. 1, ს. 9, ფურ. 91, 92.
3. **Оболенский Игор**. Судьба красоты. Москва. 2012 г.

Ramaz Surmanidze

***A Family of Batumi City chief Ivane Andronikashvili
Summary***

An extensive monograph devoted to Batumi City chief Ivane Andronikashvili, which was released in Tbilisi, in 2010. There is a very short conversation about her children there; Following the publication of the book, the author continue to work on this topic and the reader will find Ivane Andronikashvili's daughter Salome, who attracted the attention of the Russian aristocracy and leading European countries with his appearance and intelligence. Salome had a close relationship with writers: Nadez-Ohda Tepp, Anna Akhmatova, Marina Tsvetaeva, Osip Mandelshtam; with artists: Zinaida Serebriakova, Kuzma Petrov-vodkin, Vasil Shukhaev, Alexander Yakovlev, Saveli Soreni; also British Prime Minister Winston Churchill's wife, actor Peter Ustinov, M. Gorky's wife, Baroness Budberg, Greek billionaire Aristotle Onassis and his wife Jacqueline (formerly Kennedy) and others.

მუსტაფა იაკუთ (გურამ ხიმშიაშვილი)

აჰმეთ ოზქან მელაშვილი და თურქეთელი ქართველები

აჰმეთ ოზქან მელაშვილი 1922 წელს, გონენში დაიბადა. როცა პირადად გავიცანი, 52 წლის ჭარმაგი, მაგრამ მხნე და ენერგიით სავსე ვაჟკაცი გახლდათ, პროფესიით არქიტექტორი. ირგვლივ სინათლესა და სითბოს აფრქვევდა. მისმა გაცნობამ უდიდესი ბედნიერება მომანიჭა, თუმცა ეს სიხარული 6 წლის შემდეგ დიდ ტკივილად გვექცა.

1980 წლის 5 ივლისს თავზარდამცემი ამბავი მაცნობეს. მაშინვე ბურსისკენ გავეშურე, მაგრამ იქ ჩასულს ფაშისტი ავა-ზაკების მიერ განგმირული აჰმეთ ოზქან მელაშვილი უკვე გარდაცვლილი დამიხვდა. მისი ვაჟი, ჩემი მეგობარი, მძიმედ დაჭრილი იბერია კი რეანიმაციაში იწვა.

გონების თვალთ გასულ 6 წელიწადს გადავხედე. თვალწინ დამიდგა ბატონ აჰმეთთან პირველი შეხვედრა. 1974 წლის ზაფხული იდგა. ერთმანეთი ობას სანარმოთა ქსელში მდებარე მისივე ოფისში გავიცანით. ამ შეხვედრამ ჩემი ცხოვრება ძირფესვიანად შეცვალა. მაშინ ჯერ კიდევ ახალგაზრდა მასწავლებელი ვიყავი. ის დამეხმარა ძალზე მნიშვნელოვანი საკითხის გაცნობიერებაში: მხოლოდ ეროვნული იდენტობის, მშობლიური ენისა და კულტურის შენარჩუნება არის საზოგადოების გადარჩენის ერთადერთი გზა და ასიმილაციის წინააღმდეგ ბრძოლაში ერთ-ერთი უტყუარი იარაღი. სწორედ აჰმედ ოზქან მელაშვილის დახმარებით გავაცნობიერე თუ რამდენად დიდი მნიშვნელობა აქვს ყოველივე ამას

უპირველეს ყოვლისა, ქართული ანბანი მისახსოვრა. მისივე დახმარებით შევუდექი ამ ორიგინალური მოხაზულობის ასო-ბგერების შესწავლას, დავინყე ქართულად წერა-კითხვაზუსტად ერთ წელიწადში უკვე იმდენად დავეუფლე ანბანს, რომ შევძელი წამეკითხა 1973 წელს გარდაცვლილი ჩემი ორი ბაბუის საბუთები, სადაც მივაკვლიე ბათუმში ჩვენი ნათესავების მისამართებს. მამაჩემის მამიდა, ასლი ბიბია ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო. წერილი გავუგზავნე. მივწერე დედაჩემის ბიძაშვილს, სევდე დეიდასაც. ვაუწყე, რომ ძალიან მსურდა მათთან

შეხვედრა. მათაც მიჰასუხეს. უზომოდ გახარებულები იყვნენ. წლების განმავლობაში განვაგრძობდით მიმონერას. ბოლოსდა-ბოლოს 1987 საქართველოში ჩამოსულმა მოვინახულე ჩემი ნათესავები და განვიქარვეთ ამდენი ხნის ნაგროვები მონატრება.

აჰმეთ ოზქანმა ამიხსნა ჩემი გვარის მნიშვნელობა. მომითხრო, თუ რამდენად დიდი როლი ითამაშეს ჩემმა წინაპრებმა საქართველოს, აჭარის ისტორიაში. აჰმეთ ოზქანისგან შევიტყვე, რომ გვარი ხიმშიაშვილის ძირი “ხის მშიერი შვილები”-დან მოდიოდა, ასევე დანვრილებით მომიყვა ჩვენი გვარის წარმოშობის ისტორია.

აჰმეთ ოზქანი იყო თურქეთის ქართველთა წინამძღოლი. მისი სამსახურებრივი ოფისი ფაქტობრივად კულტურის ცენტრად იქცა. იგი იყო დანარჩენი ქართველების დამაკავშირებელი რგოლი, პირადად უწევდა ორგანიზებას ამ ადამიანების თავშეყრას. ყველას უჩვენებდა სოლიდარობისა და ურთიერთთანადგომის მაგალითს. ინეგოლში, სოფელ ჰაირიეში დააარსა კოოპერატივი, რომლის მიზანი იყო დახმარებოდა სოფლებს გერმანიაში გამგზავრებაში. ამგვარად, მათი ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებას უწყობდა ხელს. დააარსა ინეგოლის კავკასიური და ფოლკლორული ასოციაცია. მთელი ამ სამუშაოების პარალელურად, მუდმივად განაგრძობდა სხვადასხვა გამოცემების, წიგნების ბეჭდვას. ამ გზით ცდილობდა, ხალხში გაეღვიძებინა ეროვნული თვითშეგნება. დაუზარლად ეხმარებოდა ყველას ქართული წერა-კითხვისა და მშობლიური ენის შესწავლაში, ქართული კულტურის გაცნობაში, დედასამშობლო საქართველოსთან ურთიერთობის დამყარებასა და გაღრმავებაში. ის ოცნებობდა დამოუკიდებელ საქართველოზე.

სწორედ ამ მიზნით, 1968 წელს გამოსცა წიგნი სახელწოდებით “საქართველო”. თურქეთში ამ წიგნს სენსაციური გამოხმაურება მოჰყვა. წიგნი “საქართველო” იქცა ქართული კულტურით, ენით, ლიტერატურითა და ხელოვნებით დაინტერესებულთათვის უპირველესი წყაროდ. მომდევნო პერიოდში თარგმნა და გამოსცა სხვა ისტორიულ-შემეცნებითი რომანებიც:

1973 წელს თარგმნა და გამოსცა ალექსანდრე ყაზბეგის “ელგუჯა” და ნაწყვეტები “ვეფხისტყაოსნიდან”.

1977 წელს - ჩაუმქრალი კერა-იუსუფ ფალავა; (თარგმანი: იბრაჰიმ გორაძისა).

1980 წელს- დიდი მოურავი-სიმონ ქვარიანი; (თარგმანი: იბრაჰიმ გორაძისა).

1977 წელს დააარსა ჟურნალი “ჩვენებური”. პირველი ნომრები სანვერ აქინის მატერიალური მხარდაჭერით დაიბეჭდა შვედეთში. თურქეთის ქართველებზე ამ ჟურნალმა უდიდესი გავლენა მოახდინა.

აჰმეთ ოზქან მელაშვილს ძალზედ დიდი დამსახურება მიუძღვის თურქეთის ქართველთა განათლებისა და ცნობიერების დონის ამაღლების საკითხში. იგი იყო მათი წინამძღოლი ყველა საქმეში. მთელი მისი მოღვაწეობიდან გამომდინარე მადლიერმა შთამომავლობამ მას თურქეთის ქართველთა ილია ჭავჭავაძე უწოდა. ვაი, რომ ამ ორმა დიდმა ადამიანმა აღსასრულიც ერთნაირი ჰპოვა.

ცალი ფეხით კოჭლმა ქართველებს ფეხი აადგმევი-ნა... ამის გამო მას პოეტმა ბურსელი მოსე უწოდა...

კიდევ უამრავი რამ ითქვა და დაინერა მასზე

მან ამაზე გაცილებით მეტიც დაიმსახურა. მის მიერ დანთებული ლამპარი კვლავაც გზას გაგვინათებს

ულრმესი პატივისცემითა და მონატრებით ვიგონებთ დიდ აჰმეთ ოზქან მელაშვილს მისი დაბადებიდან 90-ე წლისთავზე. მისი მოგონება ნიშნავს მის მიერ დაწყებულ საქმეზე პასუხისმგებლობის აღებას, ამ ბრძოლის გაგრძელებას

ჩვენ ყველანაირად ვეცადეთ არ შეგვერცხვინა მისი ღირსეული სახელი და ნათელი ხსოვნამისი გარდაცვალების შემდეგ რამდენიმე წელი სრულმა უმოქმედობამ და სიჩუმემ დაისადგურა. ამას თან ერთვოდა მძიმე პოლიტიკური ფონიც: მოგეხსენებათ, ახალი მომხდარი იყო 12 სექტემბრის სამხედრო გადატრიალება. დემოკრატიული უფლებები და თავისუფალი კავშირები შეზღუდული იყო. ამას თან ერთვოდა მისი დაკარგვით გამოწვეული სიცარიელის შეგრძნება. შეწყვეტილი იყო ჟურნალ “ჩვენებურის” გამოშვებაც. გამოცემის აღდგენა მხოლოდ 13 წლის შემდეგ, 1993 წელს მოხერხდა. დიდია იმ ადამიანების დამსახურება, რომელთაც ამ პერიოდში ჟურნალის გამოცემაში საკუთარი წვლილი შეიტანეს. ესენი არიან მაგალითად, ჰაირი ჰაირი-

ოღლუ და ფაჰრეთთინ ჩილოღლუ. ისინი თარგმნიდნენ და აქვეყნებდნენ სხვადასხვა ნანარმოებებს. გარდა ამისა, 1996 წელს დაინყო ჟურნალ “მამულის” და 2007 წელს კი ჟურნალ “ფიროსმანის” გამოცემა. ამ პერიოდში ქართულიდან თურქულად ითარგმნა და გამოქვეყნდა მრავალი საინტერესო წიგნი.

ახალი ასოციაციებისა და სათვისტომოების ჩამოყალიბების პროცესიც წლების განმავლობაში ნაბიჯ-ნაბიჯ განხორციელდა, სწორედ ისე, როგორც ფიქრობდა და მიზნად ისახავდა აჰმეთ ოზქან მელაშვილი. 1986 წელს დაარსდა ბურსის ბათუმისა და მისი შემოგარენის ლტოლვილთა ასოციაცია. 1987 წელს ჩამოყალიბდა სტამბოლის ბათუმისა და მისი შემოგარენის ლტოლვილთა ასოციაცია. ამას მოჰყვა იზმითის, გოლჯუქის, გემლიქის, ორჰანგაზისა და ჰენდექის ასოციაციები. თანდათანობით გაიზარდა სტამბოლში დაარსებული მსგავსი ასოციაციების რიცხვი. 2010 წელს დაარსდა თურქულ-ქართული განათლებისა და კულტურის ფონდი. დღეს სტამბოლში, აქტიურ საქმიანობას ეწევა ბეიოღლუზე მდებარე ქართული კულტურის ცენტრი (2008); მეჯიდიექოიში მდებარე ქართული კულტურის სახლი (2010); ფათიჰზე მდებარე, საქართველოსთან მეგობრობის ასოციაცია, ბეიკოზის ბათუმელთა ასოციაცია და ქართულ-კავკასიური კულტურული ასოციაცია. ამ ჩამონათვალს 2011 წლის დეკემბერში შეემატა ქადიქოიში მდებარე ქართული ხელოვნების სახლი, რომელიც დააარსეს აჰმეთ ოზქანის ვაჟმა, იბერია ოზქან მელაშვილმა და შემსეთთინ იემმა, იგივე გიორგი ირემაძემ. ქართული ხელოვნების სახლში ხშირად ეწყობა სხვადასხვა საინტერესო ღონისძიებები.

მინდა აღვნიშნო, რომ თუ მეც მიმიძღვის მცირეოდენი წვლილი ყველა ამ სასიკეთო ნამოწყებაში, აჰმეთ ოზქან მელაშვილის დამსახურებაა. ეს მისდამი ჩემმა უღრმესმა მოწინებამ და რწმენამ განაპირობა. მასთან შეხვედრის და მის გვერდით გატარებული იმ საოცრად ნაყოფიერი 6 წელიწადის, ასევე მისი ტრაგიკული გარდაცვალების შემდეგ განვლილი ამ 34 წლის განმავლობაში მუდამ ვცდილობდი მის მიერ გაკვალულ გზაზე მევლო, არ შემერცხვინა მისი სახელი, გამეგრძელებინა მის მიერ დაწყებული ბრძოლა, საკუთარი წვლილი შემეტანა გამარჯვებაში ეს უნდა იყოს ყველა ჩვენგანის მიზანი. აჰმეთ ოზქანი ოცნებობდა

თავისუფალ, დამოუკიდებელ საქართველოზე. ჩვენ მოვალენი ვართ მთელი ჩვენი ძალები სწორედ მისი ამ იდეალის განხორციელებისაკენ მივმართოთ. ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვება და შენარჩუნება, თავისუფალი საქართველო, უნდა იყოს ჩვენი იდეალიც და შესაბამისად უნდა წარვმართოთ ჩვენი საქმიანობა.

Mustafa Yakut (Guram Khimshiashvili)

Ahmed Ozkan Melashvili and Georgians in Turk

Summary

Ahmed Melashvili has a great merit in national consciousness strengthen and awareness of Georgian population living in Turkey. It's rightly called him „Ilia Chavchavdze”. This article refers to this great man recall.

**ბრძოლა ძალაუფლების გადანაწილებისათვის
ცენტრსა და რეგიონს შორის 1921-1925 წლებში
(აჭარის მაგალითზე)**

აჭარაში ბრძოლა ძალაუფლების გადანაწილებისათვის საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებასა და რეგიონულს შორის დაიწყო საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადებისთანავე. მანამდე ეს ბრძოლა არსებობდა იდეის დონეზე და შემოიფარგლებოდა რეგიონისათვის ავტონომიის სტატუსის მინიჭებით. გასაბჭოების შემდეგ აჭარაში სახელმწიფო ძალაუფლება მთლიანად მოექცა საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების ხელთ. საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება აჭარაში თავის ძალაუფლებას ახორციელებდა საოლქო რევეკომისა და კომპარტიის ბათუმის საოლქო კომიტეტის მეშვეობით. პრაქტიკულად ისინი რეგიონში ცენტრალურ ხელისუფლებას განასახიერებდა და კომუნისტური რეჟიმისათვის მთავარ დასაყრდენ ძალას წარმოადგენდნენ.

ძალაუფლებისათვის ბრძოლის პირველ ეტაპზე (1921 წლის მარტი - დეკემბერი) კომუნისტური რეჟიმის მთავარ მონინაალმდეგე ძალას წარმოადგენდა სამუსლიმანო საქართველოს მეჯლისი, რომელშიც გაერთიანებული იყვნენ პროგრესულად მოაზროვნე ეროვნული ძალები. მეჯლისის ავტორიტეტი საზოგადოებაში საკმაოდ მაღალი იყო, რამდენაც მისი პროგრამა ითვალისწინებდა ყველა სოციალური ჯგუფის თანამშრომლობას და საერთო ძალისხმევით სამუსლიმანო საქართველოს დედასამშობლოსთან გაერთიანებას.

კომუნისტური რეჟიმის, კლასობრივი შეზღუდულობისა და რელიგიის წინააღმდეგ შეურიგებელი ბრძოლის გამო, აჭარის მოსახლეობაში ნდობით არ სარგებლობდა. ამ მდგომარეობას ბოლშევიკებიც ოფიციალურად აღიარებდნენ. 1921 წლის 2 ნოემბერს საქართველოს კომპარტიის ბათუმის საოლქო კომიტეტის მდივანი კ. საჯაია წერდა: „აჭარლები კომუნისტებს გვიყურებენ როგორც მტრებს, სიძულვილით გვეპყრობიან. მათ მოსმენაც კი არ უნდათ საბჭოთა ხელისუფლების შესახებ (აცსა, ფ.

პ-1, ან. 1, ს. №10, ფურც.1).

ბათუმში საბჭოთა რუსეთის კონსულს კ. იუსტის 1921-1922 წლების მოხსენებაში ნათქვამია: აჭარაში საბჭოთა წყობილებამ ფეხი ვერ მოიკიდა. ხალხმა არ მიიღო იგი. ახალი წყობილება მხოლოდ შეიარაღებულ ძალას ემყარება. აჭარაში საბჭოთა წყობილების დამკვიდრება იმდენ წინააღმდეგობას ნააწყდა, რომ პერსპექტივაც არ არსებობს (კ.იუსტი, 1998:7, 14). მოსახლეობის დამოკიდებულება კომუნისტებისა და კომუნისტური რეჟიმის მიმართ მომდევნო წლებში არსებითად არ შეცვლილა. შალვა ელიავა, რომელიც მიხა ცხაკაიასა და მიხეილ კახიანთან ერთად მონაწილეობდა საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პრეზიდიუმის სხდომაში, ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ აჭარლებს არ აქვთ ნდობა ქართველი და რუსი კომუნისტების მიმართ (აცსა, ფ. პ-1, ან. 1, ს. №115, ფურც.124).

მოსახლეობის ასეთი განწყობის პირობებში მხოლოდ ძალმომრეობით იყო შესაძლებელი საბჭოთა ხელისუფლების შენარჩუნება და განმტკიცება. ამიტომ საქართველოს ცენტრალურმა ხელისუფლებამ ბათუმის რეგკომისა და კომპარტიის საოლქო კომიტეტის მეშვეობით განახორციელა სამუსლიმანო საქართველოს მეჯლისის დისკრედიტაცია, შემდეგ მისი შემადგენელი ბირთვის შეცვლა, ბოლოს, მთლიანად დაითხოვეს. შემდეგ აბაშიძისა და მისი თანამოაზრეების მეჯლისიდან ჩამოცილების შემდეგ რეგიონში ძალაუფლება კიდევ მეტად კონცენტრირებული აღმოჩნდა საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების ხელში. რეგიონში ამ ძალაუფლების განუყოფლად ახორციელებდა პარტიის ბათუმის საოლქო კომიტეტი და საოლქო რეგკომი.

1921 წლის აპრილში დაითხოვეს სამუსლიმანო საქართველოს მეჯლისი, ხოლო მაისში კომუნისტების ხელმძღვანელობით ჩაატარეს არჩევნები. ივნისში გაიმართა განახლებული მეჯლისის მორიგი ყრილობა. საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების მცდელობის მიუხედავად, ახალი მეჯლისის შემადგენლობაში კომუნისტების არასასურველი პირები შევიდნენ. თავმჯდომარედ აირჩიეს ხასან ლორთქიფანიძე, ხოლო მოადგილედ - ზია ხარაზი. ახალი მეჯლისი რეგკომს არ აღიარებდა ხელისუფლების ერთადერთ ორგანოდ, გაბედულად მოითხოვდა

ძალაუფლების გადანაწილებას ცენტრსა და რეგიონს შორის, და რაც მთავარია, აჭარისათვის ავტონომიის სტატუსის მინიჭებას.

საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტი და ბათუმის ოლქის რევიკომი არ იყო ავტონომიური ორგანოები. ისინი თბილისიდან, საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლებიდან იმართებოდნენ. ამასთან, რეგიონის ვითარებაში ნაკლებად ერკვეოდნენ, აჭარლების ბედით მაშინ ინტერესდებოდნენ, როდესაც მოსახლეობის მღელვარებას ადგილი ჰქონდა.

საქართველოს ცენტრალურმა ხელისუფლებამ 1921 წლის აპრილ-მაისში დამატებითი ღონისძიებები განახორციელა საოლქო რევიკომის ქსელის გასაფართოებლად და გასაძლიერებლად. მაზრებსა და სასოფლო თემებში შექმნეს რევიკომის ადგილობრივი ორგანოები, ფინანსურადაც უზრუნველყვეს. განხორციელდა საკადრო ცვლილებები. ს. ქავთარაძის თბილისში, ხელისუფლების ცენტრალურ აპარატში გადაყვანის შემდეგ ბათუმის საოლქო რევიკომის თავმჯდომარედ დანიშნეს სერგო გუბელი (მემძარიაშვილი), რომელიც აჭარის მკვიდრი მოსახლეობის მიმართ კეთილმოსურნე არ იყო. ივლისში იგი შეცვალა ა. ღამბაშოვმა, რომელიც ცნობილი ტერორისტი და აჭარის მუსლიმანური მოსახლეობის მიმართ მტრულად იყო განწყობილი. ეს ფაქტი არაერთხელ დადასტურდა.

ახალი მეჯლისის ხასან ლორთქიფანიძის ხელმძღვანელობით თავგანწირულად იბრძოდა აჭარისათვის ავტონომიის სტატუსის მინიჭების, ხელისუფლების თავის ხელში აღებისა და ძალაუფლების სამართლიანი გადანაწილებისათვის ცენტრსა და რეგიონს შორის. ამ ბრძოლის შედეგად საქართველოს ცენტრალური ხელმძღვანელობა დათმობაზე წავიდა. 1921 წლის 16 ივლისს გამოცა დეკრეტი აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის შექმნის შესახებ. ამ დეკრეტით მეჯლისის გამოხდადდა ხელისუფლების ორგანოდ რეგიონში. აჭარაში შეიქმნა ორხელისუფლებიანობა. რეალური ხელისუფლება ჰქონდა საოლქო რევიკომს, რომლის დასაყრდენი ძალა იყო მილიცია, უშიშროების სამსახური და აჭარაში დისლოტირებული წითელი არმიის ნაწილები. რევიკომი ინსტრუქციებს, დადგენილებებსა და მითითებებს იღებდა საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლებიდან.

ადგილზე რევეკომის მუშაობას საქართველოს კომპარტიის ბათუმის საოლქო კომიტეტი ახორციელებდა.

მეჯლისი ხელისუფლებას ფორმალურად ფლობდა. მაგრამ ამ ფორმალობასაც ჰქონდა მნიშვნელობა, რადგან ძალაუფლებისათვის ბრძოლაში იგი დიდმნიშვნელოვანი საშუალება იყო. თუმცა ყველაფერი დამოკიდებული იყო საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებაზე. ცხადია, საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება დიდხანს ვერ შეეგუებოდა ორხელისუფლებიანობას. ამისათვის ტაქტიკური სვლები იყო საჭირო. საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების მითითებით ჩამოაყალიბეს ღარიბ გლეხთა კომიტეტები. მათ ორგანიზაციაში ხელმძღვანელის როლს ასრულებდნენ შერიფ აბდიბა, ოსმან მონყობილი, მემედ გოგიბერიძე, ზექერია ლორთქიფანიძე და სხვები.

1921 წლის 31 აგვისტოს შეიქმნა აჭარის გლეხთა ცენტრალური კომიტეტი, რომელიც დაუპირისპირდა მეჯლისს. გლეხთა კომიტეტის მეშვეობით საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება ახორციელებდა მეჯლისის დისკრედიტაციას და საბოლოოდ ხელისუფლებიდან ჩამოშორებას. ამ ახალ ვითარებაში ხელისუფლებისათვის იბრძოდნენ აჭარის გლეხთა კომიტეტი, მეჯლისი და საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო ორგანიზაცია. ამ ორგანიზაციების გაერთიანებულმა სხდომამ მოისმინა მეჯლისის თავმჯდომარის ხასან ლორთქიფანიძის მოხსენება და მსჯელობის შედეგად მიიღეს დადგენილება, რომელშიც ნათქვამია:

აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში რევეკომი არის ხელისუფლების უმაღლესი ორგანო, რომელშიც შევლენ მეჯლისის, ღარიბთა კომიტეტისა და ბათუმის პროლეტარიატის წარმომადგენლები; ბეგები და კაპიტალისტები ვერ მიიღებენ მონაწილეობას არჩევნებში როგორც აქტიური, ისე პასიური ხმის უფლებით; ჩატარდეს სამაზრო და სასოფლო რევეკომების გადარჩევები: ახალი ცენტრალური რევეკომის ხელმძღვანელობით განხორციელდეს მუშათა და გლეხთა საბჭოების არჩევნები. ამ საქმეში გამოირიცხოს მეჯლისის ხელმძღვანელი როლი (თურმანიძე ო., 2012:63-64).

დამთავრდა ორხელისუფლებიანობა და ხელისუფლება

მთლიანად გადავიდა ახალი რევკომის ხელში. მაგრამ ახალი, განახლებული რევკომის შემადგენლობა, რომელიც სამი პოლიტიკური ჯგუფის შეთანხმებით შეიქმნა საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლებისათვის მთლიანობაში მისაღები არ აღმოჩნდა. რევკომის შემადგენლობაში სულ 9 წევრი ითვლებოდა. მათ შორის მეჯლისიდან - ხ. ლორთქიფანიძე, ზ. ხარაზი, მ. კონცელიძე, გლახთა კომიტეტიდან - ჯ. ფალავა, ზ. ლორთქიფანიძე, ხ. ბერიძე; ბათუმის პლორეტარიატიდან (პროფკავშირები) - ა. ლამბაშოვი, კ. საჯაია, რ. ჟღენტი. პრეზიდიუმში აირჩიეს ხ. ლორთქიფანიძე (თავმჯდომარე), ა. ლამბაშოვი (მოადგილე), თ. ჟღენტი, კ. საჯაია, ხ. ბერიძე (წევრები).

რევკომის ახალი შემადგენლობა საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების ბრმად მორჩილი არ აღმოჩნდა. რევკომის ის წევრები, რომლებიც წარმოადგენდნენ მეჯლისსა და გლახთა კომიტეტს, დაბეჯითებით მოითხოვდნენ უფლებამოსილების გაფართოებას, ძალაუფლების ოპტიმალურ გადანაწილებას ცენტრსა და რეგიონს შორის, მეტი მზრუნველობის გამოჩენას მკვიდრი აჭარლების მიმართ. რატომღაც ძალაუფლების გადანაწილება საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებას არ აწყობდა. როგორც ჩანს, ამაში საშიშროებას ხედავდნენ.

რევკომში ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ, ერთის მხრივ კომუნისტები ა. ლამბაშოვი, თ. ჟღენტი, კ. საჯაია, მეორე მხრივ დანარჩენი წევრები. რევკომის, როგორც საგანგებო აღმასრულებელი ხელისუფლება, კრიზისში შევიდა. საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება იძულებული გახდა გამოეყვანა ა. ლამბაშოვი რევკომის შემადგენლობიდან. 1921 წლის 24 სექტემბერს იგი დანიშნეს საქართველოს საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარიატის რწმუნებულად ბათუმში. თ. ჟღენტი დროებით დატოვეს რევკომის შემადგენლობაში, თუმცა რევკომის აჭარელი წევრები მის გამოყვანასაც მოითხოვდნენ.

საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება მიზანმიმართულად მუშაობდა რევკომის, მეჯლისისა და ლარიბთა კომიტეტის შემადგენლობის განახლებისათვის. მიზანი ის იყო, რომ მათში ისეთი ადამიანები შეეყვანათ, რომლებიც უყოყმანოდ განახორციელებდნენ საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების პოლიტიკას. ეს პოლიტიკა რამდენად გამართლებული იყო

რეგიონისთვის, ამას მნიშვნელობა არ ჰქონდა. მთავარი ამოცანა იყო საბჭოთა ხელისუფლების შენარჩუნება და განმტკიცება.

ამ მიზნით ქ. ბათუმში 1921 წლის ნოემბერში (7-11) მოინვეს გლეხთა პირველი ყრილობა. 230 დელეგატიდან აბსოლუტური უმრავლესობა ღარიბი გლეხი იყო. მის მუშაობაში მონაწილეობდნენ მუშებიც. საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების დავალებით ყრილობის ორგანიზაციასა და მიმდინარეობაში წამყვან როლს ასრულებდა ა. ლამბაროვი. ცენტრალური საკითხი იყო რეგიონში საბჭოთა ხელისუფლების განმტკიცება. ყრილობაზე აირჩიეს მეჯლისისა და გლეხთა ცენტრალური კომიტეტის ახალი შემადგენლობა. ახალი მეჯლისის ისტორიაში შევიდა „წითელი მეჯლისის“ სახელწოდებით. მის თავმჯდომარედ აირჩიეს თახსიმ ხიმშიაშვილი, თანაშემწეებად - შერიფ აბდიბა, მემედ გოგიბერიძე, მდივნად - ოსმან მოწყობილი (თურმანიძე ო., 2012:66-67).

„წითელი მეჯლისის“ საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების ბრმად მორჩილი არ აღმოჩნდა. აჭარასთან დაკავშირებული პრობლემების, კერძოდ, კადრების, ავტონომიის უფლებამოსილების, ძალაუფლების გადანაწილების შესახებ საკუთარი მიდგომები ჰქონდა, რომელიც განსხვავდებოდა საქართველოს ცენტრალური ხელმძღვანელობის პოზიციისაგან. საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების დავალებით შეიცვალა რევკომის შემადგენლობა. საქართველოს კომპარტიის ბათუმის საოლქო კომიტეტის 1921 წლის 22 ნომბრის დადგენილებაში ხაზგასმით აღინიშნა, რომ რევკომის თავმჯდომარედ დაინიშნება მხოლოდ კომუნისტი და არ შეიძლება მეჯლისის წევრი იყო ამ თანამდებობაზე. ბათუმის საოლქო რევკომის თავმჯდომარედ დანიშნეს ა. ლამბაროვი, წევრებად: თ. ჟღენტი, გ. ქავთარაძე, ი. ჩუპრინა, გ. რამიშვილი (1963:74).

მართალია, „წითელი მეჯლისის“ უფლებამოსილება რამდენადმე გაიზარდა, მაგრამ საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების ხელში დარჩა რეგიონის მართვის ძირითადი რგოლები: კომპარტიის საოლქო კომიტეტი და რევკომი. ამიტომ ძალაუფლების გადანაწილებისათვის ბრძოლა კვლავ მიმდინარეობდა.

ავტონომიური რესპუბლიკის, როგორც სახელმწიფო წარ-

მონაქმნის, სტატუსის დადგენის საკითხში და ცენტრსა და რეგიონს შორის ძალაუფლების გადანაწილებისათვის ბრძოლის ახალი ეტაპი დაიწყო 1922 წლიდან, როდესაც შეიქმნა სახელმწიფო ორგანოები - ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი (ცაკი) და სახალხო კომისართა საბჭო (სახკომსაბჭო). საქართველოს ცენტრალური ხელმძღვანელობის რეკომენდაციით ცაკის თავმჯდომარედ აირჩიეს თ. ხიმშიაშვილი, ხოლო სახკომსაბჭოს თავმჯდომარედ დანიშნეს ა. ლამბაროვი. მათ შორის მანამდე არსებული დაძაბული ურთიერთობა კიდევ მეტად გამძაფრდა. აჭარის ცაკის უფლებები შეზღუდული იყო, ხოლო სახკომსაბჭოს პრეზიდიუმი, რომელსაც შედარებით მეტი უფლებები ჰქონდა, სამი წევრისაგან შედგებოდა (ა. ლამბაროვი, გ. ქავთარაძე და რ. ნიჟარაძე) და მიღებული დადგენილებები და ორგანიზაციულ-პრაქტიკული ღონისძიებები მრავალ შემთხვევაში აჭარის მკვიდრი მოსახლეობის ინტერესების სანინააღმდეგო იყო.

დაპირისპირება და ბრძოლა ძალაუფლების გადანაწილებისათვის გაგრძელდა. ა. ლამბაროვისა და თ. ხიმშიაშვილის დაპირისპირების გამო 1922 წლის მარტში სპეციალური კომისია შეიქმნა ფ. მახარაძის, შ. ელიავასა და ბ. კვიციანიას შემადგენლობით. კომისიის დასკვნაში აღნიშნულია: თ. ხიმშიაშვილი უნდა შეიცვალოს ისეთი პიროვნებით, რომელიც იქნება ნაკლებად მცოდნე და ნაკლებად გამოცდილი, მაგრამ დამჯერი, საიმედო და უფრო ერთგული საბჭოთა ხელისუფლებისადმი (აცსა, ფ. პ-1, ან, 1, ს. №119, ფურც. 1,6). ამ დასკვნის შემდეგ თ. ხიმშიაშვილი 1922 წლის მარტში გაათავისუფლეს ცაკის თავმჯდომარის თანამდებობიდან და თბილისში გაიწვიეს, მაგრამ იგი, სერიოზულად განწყობილი, ზემო აჭარაში წავიდა, სადაც მოსახლეობაში დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა. აჭარაში საგანგაშო ვითარება შეიქმნა. ვითარების განსამუხტავად საქართველოს ცენტრალურმა ხელისუფლებამ ა. ლამბაროვი გაათავისუფლა ავტონომიური რესპუბლიკის სახკომსაბჭოს თავმჯდომარის პოსტიდან და სამუშაოდ მოსკოვში გადაიყვანეს. სახკომსაბჭოს თავმჯდომარედ დანიშნეს სულეიმან დიასამიძე, რომელიც ლიბერალობითა და ნეიტრალური პოზიციით გამოირჩეოდა.

ამ საკადრო ცვლილებებით პოლიტიკური და ფსიქოლო-

გიური დაძაბულობა არ განმუხტულა. ბათუმის საოლქო პარტოკრატია შეეცადა თ. ხიმშიაშვილის დაპატიმრებას. ამის თაობაზე საქართველოს კომპარტიის ბათუმის საოლქო კომიტეტის პრეზიდიუმის 1922 წლის 12 აგვისტოს დადგენილებაში ნათქვამია: თ. ხიმშიაშვილი საშიშია საბჭოთა ხელისუფლებისათვის. ეთხოვოს საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურ კომიტეტს ნება დაგვრთოს თ. ხიმშიაშვილის დაპატიმრების შესახებ, რათა იგი იზოლაციაში მოქცეულიყო (აცსა, ფ. პ-1, ან.1, ს. №49, ფურც.106).

საქართველოს ცენტრალურმა ხელისუფლებამ პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის თ. ხიმშიაშვილის დაპატიმრებაზე სანქცია არ მისცა და პოლიტიკური დაძაბულობის განსამუხტავად მოლაპარაკებებისა და შეთანხმების გზა აირჩია. 1922 წლის აგვისტოში ბათუმის საოლქო კომიტეტის პასუხისმგებელ მდივნად დანიშნეს ნიკოლოზ სვანიძე, რომელიც კეთილმოსურნედ იყო განწყობილი აჭარის მუსლიმანი მოსახლეობის და ე.წ. „გლეხური ინტელიგენციის“ მიმართ.

ნ. სვანიძის ძალისხმევით აჭარაში დაიწყო პოლიტიკური ამინდის დათბობა. არავინ არ დავობდა იმის შესახებ, რომ ცენტრალური ხელისუფლების უშუალო დაქვემდებარებაში უნდა ყოფილიყო თავდაცვა, სამხედრო და საზღვაო ფლოტის საქმეები, საბაჟო, საერთო საკანონმდებლო, სისხლის სამართლის, სამოქალაქო სამართლის, შრომის სამართლის კოდექსები, ფულადი, საბანკო, საკრედიტო ურთიერთობები. საქმე ეხებოდა კადრებს, ადგილობრივი თავისებურებების გათვალისწინებას. კეთილმოსურნეობის გამოჩენის აჭარლების მიმართ და დახმარების განწევას, რადგან მაზრებში ძალზე მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული ვითარება არსებობდა, რასაც საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება ვერ ითვალისწინებდა და მათ უგუნურ პოლიტიკას მოსდევდა მსხვერპლი და სხვა უბედურებანი.

1937 წლამდე აჭარას არ ჰქონდა ავტონომიური რესპუბლიკის კონსტიტუცია. საქართველოს 1922 წლის კონსტიტუციაში მხოლოდ დასახელებულია აჭარის ავტონომიური საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა და მისი უფლებამოსილება განსაზღვრული არ ყოფილა. ფაქტობრივად ავტონომია არ მუშა-

ობდა. საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პასუხისმგებელი მდივანი ნიკოლოზ სვანიძე 1923 წლის 24 დეკემბერს ამიერკავკასიის სამხარეო კომიტეტს მოახსენებდა: აჭარის ავტონომია ფაქტობრივად არ არსებობს. საქართველოს ცენტრალური მთავრობის ყველა ქმედება აჭარაში ვრცელდება მექანიკურად, განხილვისა და ადგილობრივ თავისებურებათა გათვალისწინების გარეშე. აჭარლებს, რომლებიც სახელმწიფო დანესებულებებში მუშაობენ, არსებული ვითარების უმნიშვნელო კრიტიკის გამო ქემალისტებად აცხადებენ და სამუშაოდ ხსნიან. ისინი შემდეგ ოპოზიციაში გადადიან. სამაზრო აღმასკომებს, რომლებიც ხალხის მიერ არიან არჩეული, პარტიული კომიტეტები ანგარიშს არ უწევენ. პარტიული კომიტეტის წარმომადგენლები გვევლინებიან, როგორც გენერალ-გუბერნატორები, თვითნებურად აუქმებენ სამაზრო აღმასკომების დადგენილებებს. ხალხმა არ იცის ვის მიმართოს (აცსა, ფ. პ-1, ან.1, ს. №119, ფურც.1).

პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტი საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მხარდაჭერით უხეშად ერეოდა ავტონომიური რესპუბლიკისა ცაკისა და სახკომსაბჭოს ფუნქციებში, რაც თ. ხიმშიაშვილის სამართლიანი განცხადებით, ანარქიას იწვევდა მათ მუშაობაში. ასეთი ქმედებით გამოირჩეოდნენ პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პასუხისმგებელი მუშაკი გ. რამიშვილი და ავტონომიური რესპუბლიკის შიანაგან საქმეთა სახალხო კომისარი ნ. ბახტაძე. გ. რამიშვილმა მ. სვანიძის მივლინებაში ყოფნის დროს სახკომსაბჭოს თავმჯდომარესთან თ. ხიმშიაშვილთან შეთანხმების გარეშე სამუშაოდან გაათავისუფლა სახალხო კომისრები აბდულ გოგო (ჯანდაცვა), სედად რეშადი (განათლება) და სხვა მუშაკები.

ნ. ბახტაძის განკარგულებით დანაშაულის ჩადენის გარეშე დაპატიმრეს ბეგები და 300 აჭარელი გლეხი. მოტვაცია ის იყო, რომ აგრარული რეფორმის გატარებისას ბეგებს შეიძლება წინააღმდეგობა გაენიათ. გლეხებს ბრალად დასდეს ანტისაბჭოთა ლაყბობა. თ. ხიმშიაშვილის გაბედული და პრინციპული ქმედების შედეგად 300 აჭარელი გლეხი საპატიმროდან გაათავისუფლეს, რომლებიც თავიანთ საცხოვრებელ ადგილებს დაუბრუნდნენ, ხოლო 28 დაპატიმრებული ბეგიდან კომუნისტურმა

პარტოკრატია მხოლოდ 12 მათგანის გადასახლება შეძლო რუსეთის გუბერნიაში (აცსა, ფ. პ-1, ან.1, ს. №115, ფურც.111-121; ს. №118, ფურც.3-6). ცხადია, ბეგებისა და აჭარელი გლეხების დაპატიმრების სანქციას აძლევდა საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება.

1923 წელს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ხელმძღვანელობაში იმდენად დაიძაბა პოლიტიკური ვითარება, რომ ბათუმში საგანგებოდ ჩამოვიდნენ საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების მაღალი რანგის ხელმძღვანელები მიხა ცხაკაია, შალვა ელიავა, მიხეილ კახიანი და მათ მონაწილეობა მიიღეს პარტიის საოლქო კომიტეტის პრეზიდიუმის სხდომის მუშაობაში. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ხელისუფლებაში არსებული კრიზისის დაძლევის შესახებ იყო ფართო მსჯელობა საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კონფერენციაზე, რომელიც ჩატარდა 1924 წლის აპრილ-მაისში. ნ. სვანიძის საანგარიშო მოხსენებაში გაშუქდა საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების კოლონიური დამოიკიდებულება აჭარის მიმართ. ნაჩვენები იყო შოვინიზმის გამოვლენის ფაქტები, კონფერენციამ მოითხოვა ლოიალობის გამოჩენა აჭარის ინტელიგენციის მიმართ, რათა აღდგეს მათი ნდობა პარტიისადმი (აცსა, ფ. პ-1, ან.1, ს. №208, ფურც.2-20).

1924 წლის ნოემბერში ნ. სვანიძე თბილისში გაიწვიეს. პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პასუხისმგებელ მდივნად აირჩიეს ლევან ლოლობერიძე, ხოლო 1925 წლის მარტში - თენგიზ ჟღენტი. პოლიტიკური დაძაბულობა დროებით შემცირების მიუხედავად, ისევ გაგრძელდა და კულმინაციურ წერტილს მიაღწია 1925 წლის ოქტომბერში. ბრძოლის ძირითადი საკითხი ისევ იყო ავტონომიის სტატუსი, ძალაუფლების გადანაწილება ცენტრსა და რეგიონს შორის და სხვა პრობლემები, რომელთა შესახებ განსხვავებული მიდგომები ჰქონდა, ერთის მხრივ საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებას, პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტსა და მეორეს მხრივ, ავტონომიური რესპუბლიკის ცაკსა და სახკომსაბჭოს მუშაკებს.

ავტონომიის უფლებამოსილების შეზღუდვა გამოხატა სახალხო კომისარიატების ნაწილის საქართველოს ცენტრალური უწყებების რწმუნებულთა სამმართველოებად და განყოფილე-

ბებად გარდაქმნამ და ამ უწყებათა დაქვემდებარებაში გადასვლამ. მაგალითად, 1923 წლიდან გაუქმდა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის შრომის, სასურსათო, ფინანსთა სახალხო კომისარიატები, მუშათა და გლეხთა ინსპექცია. ისინი გარდაქმნეს საქართველოს შესაბამისი ცენტრალური უწყებების რწმუნებულთა სამმართველოებად. ამასთან, ერთად საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებას უშუალოდ ექვემდებარებოდა რეგიონის კავშირგაბმულობის სამსახური, საგანგებო კომისია, ჩაქვისა და სალიბაურის საბჭოთა მეურნეობები, ჩაის ფაბრიკები, ბათუმის საზღვაო ნავსადგური და სხვა.

გარდა ამისა, პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტს განუსაზღვრელი უფლებები გააჩნდა და მრავალ შემთხვევაში ბოჭავდა სახელმწიფო ორგანოების საქმიანობას. პარტოკრატია ძირითადად ქ. ბათუმზე ზრუნავდა და მაზრებისადმი ნაკლებ ყურადღებას იჩენდა. ერთი სიტყვით, არსებობდა რალაც, ყოველ შემთხვევაში, ფორმალური საფუძველი აჭარის ქედის სესიის მონვევისა.

ქედაში აჭარის ცაკის სესიის მონვევის ინიციატორები იყვნენ თ. ხიმშიაშვილი და ო. მონყობილი. პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პასუხისმგებელი მდივანი თ. ჟღენტი, ქედაში საგანგებო სესიის მონვევის კატეგორიული წინააღმდეგი იყო. შინაგან საქმეთა სახალხო კომისრის ი. ბრეგაძის მეშვეობით თ. ხიმშიაშვილსა და ო. მონყობილს გადაეცათ ჟღენტის წერილი, სადაც თხოვდა მათ საკითხის ღრმად გარკვევას და ამის შემდეგ ცაკის სესიის ბათუმში ჩატარებას, მაგრამ მას არ მოუსმინეს. აჭარის ცაკის მესამე სესიის პირველი სხდომა გაიხსნა 1925 წლის 12 ოქტომბერს. სესია საკმაოდ წარმომადგენლობითი იყო. მას ესწრებოდა 500-მდე დელეგატი. მათ შორის: ცაკის 33 წევრი (45-დან), აჭარისწყლის, ქედის, ხულოს, ქობულეთის სამაზრო და სათემო აღმასკომების თავმჯდომარეები, სოფლებიდან ორ-ორი წარმომადგენელი.

სესიამ მოისმინა აჭარის ცაკისა და სახკომსაბჭოს ანგარიშები და მათ მიერ განეული მუშაობა დამაკმაყოფილებლად შეაფასეს. კამათში მონაწილეობდა 15 კაცი. თ. ხიმშიაშვილის, ო. მონყობილის, რ. ხოზრევანიძის, ჯ. ქიქავას, რ. თავდგომირძის, ბ. ქადაგიძის, რ. თხილაიშვილის გამოსვლებში საქართველოს

ცენტრალური ხელისუფლების დამოკიდებულება აჭარის მიმართ დახასიათებულია როგორც ნაციონალ-შოვინისტური და კოლონიური. ისინი მოითხოვდნენ კავშირის განწყვეტას საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებასთან. აკრიტიკებდნენ საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლების ხელმძღვანელებს ავტონომიის უფლებების შემცირებას, ქ. ბათუმში აჭარლების დასაქმების შეზრუდვის, სოფლის მიმართ არასაკმარისი ყურადღების გამო.

რ. ქადაგიძემ გამოხატა უკმაყოფილება საგანგებო კომისიის მიმართ და მისი თანამშრომლები დაახასიათა როგორც ჯალათები. ჯ. ქიქავამ დაადანაშაულა საქართველოს ხელისუფლება აჭარაში მრენველობის განვითარების შეფერხების გამო. რ. თხილაიშვილმა ამხილა შრომის კომისარიატი და ბათუმის ბირჟა იმის გამო, რომ აჭარლებს არ იღებენ სამუშაოზე. სესიამ მიიღო რეზოლუცია, რომელიც თავისი არსით არის ანტიქართული, საქართველოს ერთიანობისათვის საშიში. რეზოლუციაში ნათქვამია: საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება აჭარის მიმართ ატარებს ნაციონალურ-შოვინისტურ პოლიტიკას. განძრახული აქვს გააუქმოს ავტონომია. სესიამ თხოვნით მიმართა საბჭოთა კავშირს ცაკს გამოაგზავნოს სპეციალური კომისია მდგომარეობის შესასწავლად (აცსა, ფ. პ-1, ან.4, ს. №113, ფურც. 29-30; ან.1, ს. № 389, ფურც.5-10).

მოსკოვში გასაგზავნად ცაკის სესიამ აირჩია 13 კაციანი დელეგაცია ო. მონყობილის მეთაურობით. დასასრულს ქედის სესიამ განიხილა თ. ხიმშიაშვილის განცხადება სახკომსაბჭოს თავმჯდომარის პოსტიდან გათავისუფლების შესახებ იმ მოტივით, რომ საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება მას სდევნის, შესაძლებელია მოკლან (აცსა, ფ. პ-1, ან.4, ს. №113, ფურც.31). სესიამ თ. ხიმშიაშვილის თხოვნა არ დაკმაყოფილდა.

იბადება კანონიერი კითხვები: აჭარის ცაკის მესამე სესიის (ქედის სხდომა) გადანწყვეტილება ხომ არ არის სეპარატიზმის გამოფენა. აქვს თუ არა რაიმე კავშირი მოსკოვთან, ხომ არ ჩანს რუსეთის კვალი. ერთი შეხედვით გარეგნულად აჭარის ცაკის მესამე სესიის ქედის სხდომის გადანწყვეტილება სეპარატიზმის ნიშნებს შეიცავს. მაგრამ 1921-1925 წლებში განვითარებული მოვლენების გულდასმით შესწავლის შედეგად შესაძლე-

ბელია გამოვიტანოთ დასკვნა, რომ ამ გადანყვეტილებაში სეპარატიზმი არ არის. ქედის სესიის გადანყვეტილება იყო მის მონაწილეთა გაუცნობიერებელი ქმედება, მიზანი იმაში მდგომარეობდა, რომ მოეხდინათ ზეგავლენა საქართველოსა და ამიერკავკასიის ხელმძღვანელებზე ხელი აეღოთ აჭარის ავტონომიის უფლებების შეზღუდვაზე, გამოეჩინათ მეტი ყურადღება და კეთილმოსურნეობა აჭარლების მიმართ. ზედმეტია ლაპარაკი ამ მოვლენებში რუსული კვალის შესახებ.

ამ საგანგაშო ვითარებასთან დაკავშირებით ბათუმში ჩამოვიდნენ ს. ორჯონიკიძე, გ. მირზაბეკოვი, მ. ორეხელაშვილი, მ. კასიანი, ს. ქავთარაძე, მ. ოკუჯავა, ლაკობა, კვანტალიანი და სხვები. 1925 წლის 18-19 ოქტომბერს პარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტმა განიხილა ცაკის მესამე სესიის ქედის სხდომის შედეგები. თ. ხიმშიაშვილმა და ო. მონყობილმა აღიარეს შეცდომები და თანამდებობიდან გადადგნენ, ცხადია, აჭარის მოსახლეობამ მხარდაჭერა არ გამოუცხადა. 20 ოქტომბერს ბათუმში ჩატარდა აჭარის ცაკის მესამე სესიის მეორე სხდომა, რომელზედაც გააუქმეს ქედის სხდომის გადანყვეტილებები და თანამდებობიდან გათავისუფლდა თ. ხიმშიაშვილი და ო. მონყობილი.

აჭარის მიმართ დაშვებული შეცდომები აღიარა ამიერკავკასიის ფედერალური რესპუბლიკისა და საქართველოს რესპუბლიკის ხელმძღვანელობამ. შ. ელიავამ დაგმო საქართველოს საზოგადოების ერთი ნაწილის უარყოფითი დამოკიდებულება აჭარის ავტონომიის მიმართ. მ. ორეხელაშვილმა აჭარლების უკმაყოფილების ერთ-ერთ მიზეზად ქ. ბათუმი დაასახელა, სადაც მკვიდრი მოსახლეობა სათანადოდ არ იყო წარმოდგენილი (აცსა, ფ. პ-1, ან.1, ს. №437, ფურც. 57).

მაგრამ ეს სიტყვები დეკლარაციად დარჩა. აჭარლების მიმართ კვლავ ადგილი ჰქონდა უნდობლობას, დიდმპყრობელური შოვინისტური პოლიტიკის გატარებას. საქართველოს კომუნისტური პარტიის მეოთხე ყრილობაზე (1925 წლის დეკემბერი) მ. კახიანმა აღნიშნა: „აჭარისტანში იგივე პოლიტიკა რჩება, რაც იყო წინათ“ და შემდეგ „... ბათუმის ორგანიზაციამ იცოდეს, რომ მუშათა კლასის აჭარიზაცია არ მოვახდინოთ“ (1925:3). საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის პლენუმზე (1929 წლის აგვისტო) საოლქო კომიტეტის პასუხისმგებელმა

მდივანმა სამსონ მამულიამ ოფიციალურად განაცხადა: აჭარაში არსებობს ადგილობრივი მოსახლეობის მიმართ უნდობლობა, ადგილი აქვს ქართული და რუსული ნაციონალიზმის გამოვლენას, აჭარლების მიმართ დიდმპყრობელურ დამოკიდებულებას (თურმანიძე ო., 2012:97).

ასე გრძელდებოდა წლების განმავლობაში და აჭარამ 1937-1938 წლებში, საქართველოს სხვა კუთხეებთან შედარებით, ყველაზე დიდი მსხვერპლი გაიღო. ათასობით უდანაშაულო ადამიანი კომუნისტური რეჟიმის მსხვერპლად იქცა, რომელთა ჭრილობები დღესაც არ არის მოშუშებული.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი პ-1, ანაწერი 1, საქმეები 49, 113, 115, 119, 208, 389, 437;
2. აჭარა რუსი დიპლომატის თვალით, 1922-1923, ი. იუსტის მოხსენება თბილისი, 1998;
3. საქართველოს კომუნისტური პარტიის (ბოლშევიკების) მეოთხე ყრილობა. ბიულეტენი №5, ტფილისი, 1925
4. революционные комитеты Аджарии в борьбе становление и упрочение советской власти (март 1921 г. – январь 1922 г. – сборник документов и материалов Сухуми, 1963г.);
5. თურმანიძე ო, აჭარის პოლიტიკური და ეკონომიკური ისტორია (1921-1940), ბათუმი, 2012.

Otar Turmanidze

Fight for the power reallocation between center and region in 20s of XX century (on Ajara example)

Summary

The article discusses the political situation in Ajara 1921 and establishment of soviet power history. A new vision is covered fight for the power reallocation between center and region and is shown the result of this fight. The article analyzes the causes of 1925 CEC session, the essements of its decisions and are given following conclusions.

**ГРЕЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА В СЕВЕРНОМ
ПРИЧЕРНОМОРЬЕ: ОТ МИФОЛОГИИ К РЕАЛЬНОСТИ**

Наличие в прибрежной черноморско-азовской зоне значительных групп населения, определяющего себя как греческого на протяжении вот уже более двух с половиною тысячелетий (начиная с VII в. до Р.Х.), представляет собой определенный вызов для историков и культурологов, требуя адекватной научной оценки и детерминации понятия так называемой «греческой культуры», последовательное воспроизведение которой, собственно, и может давать ее носителям право считать себя эллинами.

Основные причины и периодизация присутствия греческой культуры в Причерноморье хорошо известны. Начало ему положила великая греческая колонизация, охватившая побережья средиземноморско-черноморского бассейна. Также очевидно, что в эллинистическую эпоху древние греческие полисы и колонии были очагами активной эллинизации, а позднее, в византийский период, – христианизации местного населения. В такой эллинистико-христианской форме частицы населения бывшей Восточной Римской империи вошли и в новейшую историю, где-то сохраняя свою самобытность, а где-то теряя ее под воздействием различных обстоятельств.

Для всех этих периодов характерна своя особая «греческая» культура. Различными оказываются способы и пути воздействия этих во многом различных культур на жизнь окружающих народов. Столь же различна и судьба потомков граждан древних полисов и византийских подданных.

Античный период причерноморских греческих колоний достаточно основательно изучается историками на основе археологических изысканий и свидетельств древних авторов. Нет сомнения, что культура тех древних полисных сообществ была греческой, близкой по своей форме к культуре метрополии или метрополий, основавших колонии.

Византийский период формально и географически достаточно четко определяется как продолжение античного. Но вопрос о культурной, языковой и, особенно, этнической преемственности населения причерноморских городов уже

вызывает у многих исследователей целый ряд вопросов вплоть до полного отрицания прямой связи культуры средневековых городов с древними греческими полисами¹. Сама история этих городов в период Средних веков не всегда достаточно хорошо документирована, хронологически не полна и часто противоречива. Культура их, греко-христианская в своей основе, уже значительно варваризирована и полна местных или привнесенных «варварами» элементов. Тем не менее, греческая составляющая культуры остается ведущей или цементирующей и в эту эпоху, а в глазах окружающих народов такие города слывят «греческими». В этот период повсеместно происходит значительный отток потомков граждан древних полисов в «хору», т.е. на открытые и незащищенные пространства вокруг городов. Постепенно в силу различных причин эти новые поселения становятся более безопасными и перспективными, чем древние укрепленные города. Именно так, например, в горах и долинах Крыма сложились очаги особой средневековой культуры, определение характера которой уже представляет для нас большие сложности. Активная христианизация и как следствие эллинизация населения византийских епархий создавали дополнительные массивы подданных уже неспособных в силу неразвитости инфраструктуры и отсутствия базового образования стать полноценными потребителями той греческой культуры, которая продолжала существовать в столичных кругах и крупных городах империи. Насколько новообращенные и эллинизированные автохтоны были восприимчивы к древней греческой культуре и каково было соотношение подобных «новых» и «старых» (этнических) греков, значительно опростившихся к тому времени в условиях хоры, трудно сказать. Следует, однако, предположить, что в городах и, конечно, в относительно автономных государственных образованиях – типа крымского Феодоро² или балканских феодалов, даже после разрыва политических связей с Византией, в высших

¹ Здесь следует вспомнить работы немецкого ученого Якова Фалмерайера (1790-1861 гг.), отрицавшего прямую связь древних греков с «новыми».

² Яковсон А.Л. Средневековый Крым. – М.-Л.: Наука, 1964. – 233 с.; Пиоро И.С. Крымская Готия. – Киев, 1990. – 190 с.; Байер Х.-Ф. История крымских готов как интерпретация сказания Матфея о городе Феодоро. – Екатеринбург, 2001. – 478 с.

светских и, разумеется, церковных кругах, наиболее привлекательные модели для подражания все еще поставляла именно греческая культура в ее поздневизантийских образцах, насколько это было возможно в виду географической и политической отдаленности их от столицы. Несомненно, и то, что древние полисы, находясь под юрисдикцией Византии или сохраняя с ней тесные культурные связи, являлись посредниками в продвижении христианства и греческой культуры в различных направлениях: так, как это представлялось выгодным ее правителям и, соответственно, восприимчивым новой культуры³.

Однако к началу новейшей истории мы уже не застаем в Северном Причерноморье древних полисов как средоточия сколько-нибудь значительных очагов греческой культуры, так как почти все они пали под ударами «варваров». Вопрос, насколько сохранившиеся в припонтийской «хоре» со времен Средневековья христиане могли быть греками и носителями традиционной греческой культуры, и является предметом внимания автора данной статьи. При этом ниже рассмотрены будут лишь те греческие общины Украины, которые ведут свое происхождение из различных районов Крымского полуострова и тем самым оспаривают право на почетное звание потомков граждан древних полисов и подданных Византийской империи.

Итак, в современной Украине на роль носителей греческой культуры претендуют несколько различных по своему происхождению этнических групп, проживающих преимущественно в Северном Причерноморье и Приазовье⁴. Наибольший интерес для исследователей представляют «приазовские» или «мариупольские»

³ Здесь, возможно, стоит упомянуть историю крещения киевского князя Владимира в Херсонесе и его брака с византийской принцессой. См. также: Григорович В. Исторические намеки о значении Херсона и его церкви в VII, IX и X ст. // Прибавления к Херсонским епархиальным ведомостям. – 1864. – № 13. – С. 988.

⁴ О греках Крыма см.: Араджиони М.А. Греки Крыма и Приазовья: история изучения и историография этнической истории и культуры (80-е гг. XVIII в. – 90-е гг. XX в.): Пособие для студентов вузов и учителей общеобразовательных и национальных воскресных школ. Симферополь, 1999. 132 с.; Непомнящий А.А. История и этнография народов Крыма. Симферополь, 2001. 816 с.

греки, предки которых были переселены из Крыма в 1778 г.⁵ Именно на примере этой группы греков Украины можно попробовать проследить процесс превращения древней полисной культуры в провинциальную (и варваризированную) византийскую, расщепление культуры на две различные по своему языковому выражению формы (греческую – ромейскую, и тюркскую – урумскую) и, наконец, деградацию в современных условиях почти всех прежних составляющих национальной культуры до уровня социальных маркеров, служащих для определения по принципу «свой – чужой».

По различным оценкам число приазовских или «мариупольских» греков в настоящее время около 100 тыс. чел.⁶ Очевидно, что столь значительное число граждан, компактно проживающих на сравнительно небольшой территории, вправе поставить целый ряд вопросов о праве на развитие национального языка и культуры, учитывая, в частности, различные международные соглашения. Вместе с тем, как показали события последних лет, столь древний и известный народ не представлен или представлен на современной политической арене значительно в меньшей степени, чем народы несравненно более молодые и часто крайне малочисленные, но лучше социально и политически организованные. Социальная и политическая невыразительность современных украинских греков Приазовья позволяет поставить вопрос – есть ли у них вообще своя национальная культура, которую стоило бы отстаивать, т.е. тот особый образ жизни, воспроизводимый каждым последующим поколением, который позволяет идентифицировать их как греков.

Обратимся к их истории. Поскольку ни один источник не сообщает о гибели Херсонеса или массовом уничтожении греков

⁵ О самом переселении см.: Калоеров С.А. О переселении греков в Приазовье и основании греческих населенных пунктов / Материалы по истории и культуре греков Украины / Сост. С.А. Калоеров, Г.Н. Чердакли. – Вып. 1. – Донецк, 1998. – С. 5-53.

⁶ Переписи различных годов дают разные сведения о числе греческого населения Украины. Согласно последней официальной переписи населения 2001 г. в Украине проживает 91 500 греков, из них 77 500 в Донецкой области (т.е. в Приазовье). Вместе с тем, Федерация греков Украины и другие неофициальные источники говорят о наличии в стране 150-200 000 лиц греческого происхождения.

Боспорского царства в первые века после Р.Х. или в период великого переселения народов, следует предположить, что греческое население полуострова в основном пережило это страшное время и приспособилось к новым условиям. Достаточно пространные сообщения о христианизации крымского населения: как греческого, так и «варварского», при всей относительности достоверности подобных источников также указывают на греческую культуру, по крайней мере, городских жителей. Именно эта греческая, или языческая культура, часто становилась объектом нападков христианских миссионеров уже в IV – VI вв.⁷

Последовавшая вскоре активная христианизация и эллинизация населения всех византийских епархий, особенно в VII-IX вв., позволяет нам предположить, что, по крайней мере, в Херсонесе и на Южном побережье Крыма должны были происходить процессы, сходные с теми, которые в конечном счете породили и современную греческую нацию на Балканах, сложившуюся в позднем Средневековье из различных этнических элементов, в том числе славянского.

Хазарское, тюркское и позднее османское присутствие в Крыму, первоначально в степном, а затем почти повсеместно, равно как и локальное итальянское присутствие, несомненно, нарушили, но не смогли истребить эту особую греко-христианскую культуру бывших византийских подданных, трансформировавшихся после окончательного падения империи в самоуправляемые религиозные общины – вещь обычная для пестрого в этническом отношении Средневековья. Внутри этих общин должен был поддерживаться главным образом традиционный жизненный уклад, уже хотя бы потому, что завоеватели мало интересовались жизнью местного населения, предпочитая взимать с него дань, отдав другие права церковным пастырям. Вместе с тем, гибель Византии в 1453 г. нанесла непоправимый удар по состоянию всей греческой культуры, лишившейся своего главного очага, поддерживавшего и определявшего в течение веков стержневые положения, прежде всего ее духовных составляющих. Конечно, провинциальные епархии, подобные крымским, никогда не могли в

⁷ См.: Латышев В.В. Страдания святых священномучеников и епископов херсонских Василия, Капитона и иных с ними // Известия императорской археологической комиссии. СПб. 1907. № 23. С. 108-112.

полной мере пользоваться плодами духовной жизни столицы, но гибель Византии сделала их практически бесперспективными в отношении развития наивысших интеллектуальных форм культуры: философии, богословия, научной мысли и изящных искусств. Едва ли не единственной сферой проявления интеллектуальной жизни бывших византийских подданных оставалась религия, но в условиях дальнейшего отдаления разговорного языка от языка Священного Писания и богослужебной литературы и эта форма самовыражения теряла среди широких народных масс свой изначальный смысл, превращаясь в набор непонятных заклинаний⁸.

Оставляя без комментариев тот очевидный факт, что в средневековом Крыму христианами и носителями греческой византийской культуры становились также и не этнические греки, присоединяясь таким образом к наиболее выгодному для себя способу существования, отметим, что на полуострове, по-видимому, не позднее XV-XVI вв., параллельно грекоязычным христианам образовались и тюркоязычные. О месте и времени образования последних, об их первоначальном этническом составе и возможных причинах смены языков, можно спорить до бесконечности⁹. Несомненно, однако, что на смену «византийской» модели, особенно после 1204 г., должны были прийти какие-то новые ориентиры, и на сей раз это были тюркские как принадлежащие господствующей на полуострове силе и уже тем самым более престижные, чем локальные традиции. Появление в Крыму татаро-монгольской орды и позднее турок-осман только способствовало возвышению тюркской культуры в глазах деградирующих вне связей с метрополией «греков». Механизм такого перехода от традиционной культуры к культуре завоевателей достаточно прост и крайне распространен в нашем беспокойном мире. Для нас, однако, более важны культурологические последствия такого размежевания крымских христиан, продолжающегося и по сей день уже в украинском Северном Приазовье. Можно предположить, что первоначально переходящее на тюркские наречия грекоязычное население было

⁸ См., например: Греческие молитвы, заклинания и заговоры из Большой Каракубы. – Донецк: Норд-Пресс, 2005. – 167 с.

⁹ О различных гипотезах см.: Араджиони М.А. Указ. соч. С. 40–47.

двуязычным, но постепенный отказ от греческих диалектов делал их маргиналами среди других греческих общин и, в частности, создавал дополнительные трудности в восприятии и без того малопонятных церковных служб. Со временем отношения между разноязычными общинами практически прервались, что находит свое выражение и в настоящее время: ромеи и урумы встречаются по большей части лишь на официальных или совместных мероприятиях, где важна их декларируемая принадлежность к «греческому» миру.

Вместе с тем, со временем переход части «греков» на «официальный» язык Крымского ханства должен был открыть урумам доступ к более активным контактам с тюркоязычным населением: торговым, ремесленным и др. Тем самым создавались более благоприятные условия для проникновения в бывшие «греческие» общины тюркской культуры в самых различных ее формах, о чем свидетельствуют и источники, согласно которым переселившиеся из Крыма в Приазовье урумы во всем были схожи с татарами. Стала ли их жизнь легче в условиях татарского господства – трудно сказать, так как главным отличительным признаком оставалась конфессиональная принадлежность, а не язык. Несомненно, однако, что христиане тюркофоны (урумы) в условиях Крымского ханства и фактического господства на полуострове Османской империи были прогрессивнее и перспективнее по своим адаптационным возможностям, чем грекоязычные ромеи. Они составляли не только абсолютное большинство христиан на полуострове, но и почти все городское христианское население¹⁰. На их язык уже с начала XVIII в. был осуществлен перевод Евангелия, на тюркских диалектах создавалась общепонятная религиозная литература, велась деловая переписка. Есть основания предполагать, что разговорный язык Крымского ханства – некое тюркское койне, был понятен и основной массе населения грекоязычных общин, т.е. ромеям, которые таким образом также могли воспользоваться тюркоязычной религиозной литературой и даже предпочитать

¹⁰ Во всяком случае, на момент выхода христиан из Крыма в 1778 г. их тюркоязычная часть была численно превосходящей и безусловно во всех отношениях более развитой, чем сохранявшие свои греческие диалекты группы переселенцев.

тюркскую литургику греческой. Впрочем, учитывая консервативность духовных лидеров, вряд ли можно было предполагать полную замену греческого богослужения на тюркское: как мы знаем, этого не произошло и в последствие ни в одной тюркофонной греческой общине¹¹.

Таким образом, на 1778 г. целесообразно было бы признать то, что крымские христиане-«греки» представляли собой два различных этноса со значительной разницей прежде всего в области духовной культуры, объединенные чисто формально своей верой и принадлежностью к одной епархии. При желании, можно, конечно, считать их двумя субэтносами со своими субкультурами в рамках единого новогреческого или даже довольно пестрого в этническом отношении христианского мира, подчиненного вселенскому патриарху. Однако древние характеристики и взаимоотношения всех этих разноязычных групп внутри Константинопольского патриархата остаются доподлинно неизвестными. Что касается крымской общины, то это двойственное в языковом отношении состояние оказалось несущественным для организаторов переселения 1778 г., а гипотетическое «древнегреческое» происхождение обеих групп дало возможность соединить их вместе в пределах отведенных земель в Приазовье и ввести в русло российской (и украинской) истории под общим названием «греки». Переселенцы, однако, на новом месте остались столь же разобщенными, как и ранее в Крыму. Такое языковое и культурное разобщение делало и делает этот довольно искусственно образованный «греческий» этнос неустойчивым в отношениях с другими народами.

Дальнейшая история крымских «греков», а на самом деле – ромеев и урумов, протекала в Приазовье под воздействием пряже всего русской культуры в ее провинциально-малороссийском варианте и при полном подчинении епархии Св. Синоду. Между

¹¹ Тюркоговорящие греки Османской империи создали свою особую культуру, угасшую после обмена населением между Греческим королевством и Турецкой республикой в 1922–1923 гг. см.: Clogg R. A Millet within a Millet: the Karamanlides / I Kath'imas Anatoli: studies in Ottoman Greek history / R. Clogg. Istanbul: The Isis Press, 2004. P. 387–410; Kitromilidis P. M. The Greek-Turkish population exchange // Turkey in the Twentieth Century / Ed. Erik-Jan Zürcher. Berlin, 2008. P. 255–270.

тем, относительная автономия округа и очевидная отсталость или консервативность России ограничивали влияние «окружающего мира» на жизнь общин почти до конца XIX в. Материальная культура: архитектура, сельско-хозяйственные орудия, бытовая утварь и т.п., по-видимому, долгое время оставалась прежней – вынесенной из Крыма. Об этом свидетельствуют сохранившиеся фотографии, музейные экспонаты и редкие источники XIX века. Эти последние – не академические по своему характеру, а, скорее, аматорско-краеведческие исследования, заложили основу для изучения народной культуры греков Приазовья во всех ее проявлениях.

Развитие торговли и других промыслов, особенно в центре Греческого округа – Мариуполе, неминуемо влекло за собой проникновение в вынесенную из Крыма культуру вначале элементов культур ближайших соседних народов: украинцев и русских, а позднее – принятие в качестве основной модели для подражания ведущей культуры региона, в данном случае – русской. Интересно, что ранние документы конца XVIII – начала XIX вв. позволяют говорить о видимой конкуренции различных, в том числе привнесенных, культур: новогреческой, итальянской, украинской и, разумеется, русской¹². Но к середине XIX в. эта последняя прочно завоевывает первое место, по крайней мере в Мариуполе. При этом за пределами города, разумеется, еще господствовали местные обычаи в их ромейской или урумской форме¹³.

Значительные перемены должны были произойти и в духовной сфере. Если ранее – в XVIII в., в том числе после переселения в Приазовье, церковное окормление паствы происходило на языке, близком к османским литературным нормам

¹² Чернухин Е.К. «Записки» из Мариуполя первой половины XIX в.: описание рукописи, проблема авторства и социальный портрет составителя [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.azovgreeks.com/library.cfm?articleId=309>

¹³ Описание некоторых обычаев см.: Мариуполь и его окрестности. Мариуполь, 1892; Серафимов С. Крымские христиане (греки) на северных берегах Азовского моря/ Материалы по истории и культуре греков Украины / Сост. С. А. Калоеров, Г. Н. Чердакли. – Вып. 1. – Донецк, 1998. – С. 69-93.

и понятным практически всем¹⁴, то с начала XIX в. службы все чаще ведутся на церковнославянском или литургическом древнегреческом – недоступными для понимания без специальной подготовки. Тем самым был прерван процесс формирования у паствы способностей к порождению религиозно-философских дискурсов на своем родном языке: говорить умно теперь можно было только по-русски.

Характерно, однако, что литература на тюркских диалектах – так называемые караманлийские издания, продолжала поступать в Мариуполь в течение всего XIX в., а Евангельские чтения в переводе на местные диалекты переписывались, по крайней мере, до официального запрета 1873 г. на богослужения на местных языках. Этот факт еще раз подчеркивает относительную прогрессивность и образованность тюркоязычной части приазовских греков по отношению к грекоязычной, успехи которой в изучении новогреческого (вне всякого сомнения, иностранного для них языка), не говоря уже о древнегреческом, были всегда более чем скромными и никогда не выходили за рамки узкого круга лиц. Таким образом, можно предполагать, что урумы продолжали осознавать себя частью караманлийской культуры, которая достаточно активно развивалась внутри Османской империи в течение всего XIX в.

И вместе с тем, в тюркоязычном по преимуществу городе Мариуполе процесс русификации был всегда заметнее, чем в грекоязычных селах, так как делопроизводство уже с первых дней основания города велось также и на русском языке. Русскому языку обучали и в городских школах. Что касается «деэллинизации», то ее как бы и вовсе не было – город изначально был заселен урумами. Видимо поэтому один из просветителей приазовских греков

¹⁴ Чернухин Е. К. Караманлийские рукописи в Украине: опыт палеографического, кодикологического и культурологического исследования // Палеография, кодикология, дипломатика: Современный опыт исследования греческих, латинских и славянских рукописей и документов: Материалы Международной научной конференции в честь 75-летия доктора исторических наук, члена-корреспондента Афинской Академии Бориса Львовича Фонкича. Москва, 27–28 февраля 2013 г. / Отв. ред. И. Г. Коновалова; сост. Д. Н. Рамазанова / Институт всеобщей истории РАН. – М.: ИВИ, 2013. – С. 341-349.

Феоктист Хартахай (1836-1880 гг.) писал об «исчезающем наречии», имея в виду греческие говоры. Другой известный уроженец Приазовья – протоиерей Серафим Серафимов (1817–1884 гг.) также оставил много замечательных страниц, посвященных истории и культуре своих земляков¹⁵. Отдельные публикации начала прошлого века, а также современные исследования крымских и приазовских рукописей подтверждают бытование в Приазовье целого ряда обычаев и верований, связанных с византийским, а, может быть, и более древним периодом их истории¹⁶.

Начавшееся с начала 20-х годов XX в. планомерное наступление на культуру греческого Приазовья, казалось бы, обрекло на полное уничтожение остатки антично-византийского прошлого бывших Таврических греков, но неудачи политики «коренизации» (в том числе попытки насаждения новогреческого и татарского языков), фактическое закрепление крестьянства на земле в качестве нового «рабочего» сословия, Вторая мировая война и послевоенная разруха продлили жизнь, по крайней мере, местных диалектов на довольно длительный период. Во всяком случае, полевые исследования Т.Н. Чернышевой(1928-1993 гг.) и А.А. Белецкого (1911-1995 гг.)¹⁷, регулярно проводимые с 1952 г. еще застали достаточно живыми местные идиомы и многих носителей народных традиций и устных фольклорных жанров. Более того, как свидетельствует Р.С. Харабадот, довольно долго работали традиционные ткацкие станки – до 1970-х годов. Очередной удар по местной «греческой» культуре нанесла, конечно, новая волна индустриализации, проводимая с конца 50-х годов. Как ни странно, а, возможно, в качестве некой компенсации,

¹⁵ Серафимов С. Указ. соч.

¹⁶ Чернухин Е. О двух памятниках греческой народной обрядности в «Записках» урума Семена Антоновича Кечеджи-Ени // Византийский временник. Т. 71. М., 2012. С. 140-146; Греческий народный молитвослов из Северного Причерноморья / Редакция, подготовка греческого текста, переводы, комментарии и вступительная статья Евгения Чернухина. Донецк: Изд-во «Ноулидж», 2012. 290 с.; ил.

¹⁷ Опубликована незначительная часть собранных материалов, хранящихся в настоящее время в Институте рукописи Национальной библиотеки Украины имени В.И. Вернадского.

в это же время возникает движение за возрождение культуры греческого Приазовья, преимущественно, ромейской, т.е. в своей основе новогреческой. Лидеры этого движения, рожденные в страшные годы сталинских репрессий, становятся на долгие годы символами возрождения для новой национальной интеллигенции. Это их усилиями записываются и издаются тексты на родных идиомах, возрождаются полузабытые песни и танцы. К сожалению, результаты их титанических усилий по большей части остались без потребителя, так как послевоенные поколения уже редко владели родным языком. Период с конца 1980-х – начала 90-х годов прошедшего века реабилитировал национальную интеллигенцию в ее мечтах о возрождении языка и культуры и одновременно сделал разрыв между поколениями непреодолимым, прежде всего в языковом отношении. Сыграла свою пагубную роль и проводимая Греческой республикой и подхваченная новоиспеченными местными «радетелями» национальной культуры политика насаждения новогреческого языка, приведшая к окончательной деморализации и дезориентации ромейского населения в языковом вопросе, не говоря уже об урумах, которых новогреческая пропаганда традиционно обрекает на полный отказ от обычаев предков¹⁸.

Начиная с 90-х годов появился ряд работ, в которых были сделаны попытки подытожить наши знания материальной и духовной культуры приазовских греков¹⁹. Несмотря на видимые

¹⁸ См. статью Е. Чернухина «Образование, языковой вопрос и сохранение нации» в греческом журнале «Греческий международный язык»: Τσερνούχιν Ε. Εκπαίδευση, Γλωσσικό ζήτημα και η διατήρηση του Έθνους // Ελληνική Διεθνής Γλώσσα. Τ. 5 (41). 2000. Αθήνα, 2000. Σ. 442–445, а также: Συμεωνίδης Χ., Τομπαδάκης Α. Η Σημερινή ελληνική διάλεκτος της Ουκρανίας // Περιοδικό Αρχαίον Πόντου. Παραρτήματα. Τ. 20. Αθήνα, 1999. 157 σ; Лингвистическая и этнокультурная ситуация в греческих селах Приазовья, По материалам экспедиций 2001–2004 годов / Отв. ред. М. Л. Кисилиер. СПб.: АЛТЕЙА, 2009. 444 с.; Баранова В.В. Язык и этническая идентичность. Урумы и румей Приазовья. М.: ГУ-ВШЭ, 2010. 287 с.

¹⁹ См.: Гаркавец О. М. Уруми Надазов'я. Історія, мова, казки, пісні, загадки, прислів'я, писемні пам'ятки. Алма-Ата: Український культурний центр, 1999. 624 с.; Пономарьова І. Етнічна історія греків Приазов'я кінець XVIII – початок XXI ст.). Історико-етнографічне дослідження. Київ: Реферат, 2006. 300 с.

достоинства отдельных исследований, из них следует сделать неутешительный вывод об отсутствии большинства описанных явлений как материальной, так и духовной культуры в повседневной жизни современных греков Приазовья. Зарубежные исследователи Приазовья, не столь подверженные влиянию и очарованию русскоязычных работ XIX-XX вв. и идей национального «возрождения», рассматривая текущее состояние дел, как правило, довольно категоричны в оценке «греческой» культуры мариупольских греков, определяя ее как разновидность советской с рядом локальных этнографических элементов²⁰. Под последними следует понимать некоторые принятые среди приазовских греков обычаи празднования дней отдельных святых, умение напеть несколько наиболее известных народных песен, готовить блюда народной кухни и т.д.

Таким образом, начиная с 1778 г. длится период повсеместного угасания народной культуры как ромеев – использовавших для общения новогреческие говоры, так и, в равной степени, народной культуры урумов, говоривших на тюркских диалектах. Насколько эти две культуры были схожи на своем крымском этапе и позднее в Приазовье, судить трудно за недостатком источников и материалов. По той же причине трудно определить, насколько эти две культуры являются более новогреческими или более крымско-татарскими, несмотря на очевидное происхождение и зависимость диалектов от некогда породивших их греческого и, соответственно, тюркского языков. В условиях современного мира и нарастающей глобализации возникает и вопрос о перспективах дальнейшего существования приазовских «греков» как отдельных, отличных от других этносов, что при условии полной утраты языка и национальных традиций делает их безликими в культурном отношении.

Вместе с тем, накопленные различными исследователями материалы и активность части приазовского «греческого» сообщества позволяют говорить о каком-то новом нетрадиционном варианте функционирования элементов греческой культуры в

²⁰ См. работы финской исследовательницы Киры Кауринкоски, например: K. Kaurinkoski. Les Grecs dans le Donbass. Analyse des identités collectives dans deux villages d'Ukraine orientale. Thèse de Doctorat, Université de Provence (Aix-Marseille I) (1997). 338 p.

отдельных группах населения Украины, что может в дальнейшем привести к появлению новых жизнеспособных форм ее существования, способствующих самоидентификации ее носителей.

ადრიანა პელეშკო

ბერძნული კულტურა ჩრდილოეთ შავი ზღვისპირეთში: მი- თოლოგიიდან რეალობამდე

რეზიუმე

შავი - აზოვის ზღვების ზონაში მცხოვრები მოსახლეობის ნაწილი ორ ათასეულ წელზე მეტია თავის თავს შეიმეცნებენ როგორც ბერძნები, რაც ისტორიკოსებისა და კულტუროლოგების მეცნიერულ ინტერესებს განაპირობებს. წარმოდგენილ ნაშრომში სწორედ აღნიშნული საკითხის მეცნიერული შესწავლის ცდას წარმოადგენს.

**СВЯЗИ МЕЖДУ БОЛГАРСКИМИ И ЮГО-
ЗАПАДНЫМИ ГРУЗИНСКИМИ ЗЕМЛЯМИ НА
ПРОТЯЖЕНИИ ВЕКОВ**

Грузия и Болгария одновременно далекие и близкие страны. Разделяет их обширное пространство Черного моря. Объединяет их древность их происхождения, их местоположение как связывающие звена между Европой и Азией, их преданность к патриотизму, просвете, их неровная борьба против агрессивных внешних врагов, которые стремились навязать свое владычество и религию.

Связи между болгарскими и юго-западными грузинскими землями восходят к глубокой древности. Еще в XIII-ом веке до н.э. и в последующих столетиях они находят выражение в распространении дела и учения Орфея – т.н. орфизм, во всех землях вокуг Средеземного моря, в том числе в землях древней Колхиды.

Орфей родился в горах Родопы в древней Фракии, на территории которой впоследствии образовалось болгарское государство²¹. Его отец был фракийским царем. Еще с ранних лет его подготавливали стать жрецом и царем. Подростком его послали продолжить свое обучение у египетских жрецов, а потом у финикийцев. Его одноклассник в это время был будущий царь Язон. Их личное знакомство и дружба становится причиной, чтобы Орфея пригласили позже на корабле „Арго“, среди аргонатов, которые предпринимают экспедицию в поиске Золотого руна в древней Колхиде.

Еще в своем первом туре в самых известных городов и святилищ вокруг Фракийского (Егейского) моря Орфей стал известным своей музыкой и поэзией. Он понял, что музыка, письменность и торговля двигатели нового мира, что города вокруг моря являются местом, где люди могут построить новые взаимоотношения, что знания, которые накопились в святилищах в

²¹ Изложение о деле и учения Орфея основывается на данных из интернет публикации „Трагизмът на Орфей“ (<http://www.siva-dionis.org/index.php?option=com-content&view=article&id=125%3A2014-03-25-09-10-46&catid=55%3A2012-09-10-15-54-08&Itemid=82&lang=bg>).

горах Родопы и в Египте, могут изменить мир, не проливая крови, не размахивая мечом. Орфей понял, что восхищение, которое он производил своими песнями и стихами, это сила, которую можно использовать.

В своем втором туре уже с аргонавтами, Орфей царь и жрец. Это дает ему право остановить корабль "Арго" на острове Самофраки, где проводились мистерии кабиров²². Там Орфей осуществляет посвящение всех аргонавтов. Тот факт, что он может сделать такое посвящение означает, что сам он посвящен на самом высоком уровне.

Посвящение аргонавтов их объединяет и Орфей становится духовным лидером экспедиции о Золотом руне. Учитывая, что аргонавтов было около 50 человек и в момент их отъезда 8 среди них были цари: Язон, Орфей, Авгий, Нестор, Ойлей, Тидей, Цефей, Пелей, а 6 – царские сыновья: Адмет, Акаст, Кастор, Полидевк, Мелеагр, Тезей, становится ясно, что это был цвет народов, живущих вокруг Фракийского моря в XIII-ом веке до н.э. Экспедиция продолжалась около пяти лет, в течение которых аргонавты ознакомились, имели возможность оценить талант и способности каждого из них. Именно там Орфей становится духовным лидером всего древнего мира. Пользуясь почтением царей и героев, он становится кумиром для людей, живущих вокруг Фракийского моря.

Вернувшись у своих в горах Родопы Орфей осознает, что мир может быть изменен. Его поколение с городов и островов Фракийского моря было воспламенено рассказами о героических подвигах, о благородстве, о славе, о любви, которая меняет сердца и духовный мир людей.

Объездивший весь известный в то время мир и познакомившийся с самыми известными героями, поэтами и музыкантами своего времени, Орфей не мог продолжать жить по старым родово-религиозным правилам. Эти правила велели, чтобы тайны передавались только посвященным, чтобы божества почитали жертвами (на некоторых местах даже человеческими жертвами), чтобы золото использовали в основном в религиозных обрядах, а не для торговли и обмена.

²² Древние догреческие божества плодородия.

Орфей осознавал, что изменение этих правил может быть пагубным для него самого, но изменит мир для всех остальных. И в этом выражается его трагизм: он помог экспорта знаний и культуры из гор Родопы, из фракийских святилищ к Греции и греческим храмам, но не смог изменить фракийских жрецов и фракийцев. Его попытка остановить кровопролитие и жертвоприношения в святилищах в горах Родопы не удалась.

Духовная и творческая энергия, внесенная Орфеем и орфистами, привела в движение с мощной силой художественную культуру, науку и жизнь в греческих городах. Чтобы остановить ссоры между городами-государствами в Греции Орфей создал нравственный, правовой и религиозный арбитраж в святилище в Дельфах. Так постепенно, руководимые единными законами и религиозными правилами, воюющие между собой города-государства превратились в единое государство – государство Эллада (Греция).

В то же время фракийцы остались разъединенными. Как было упомянуто выше, даже Орфей не успел их изменить и объединить. Напротив, обидевшись на его попытки изменить древние культы, они передали его в суд жрецов центрального святилища Диониса в горах Родопы, где он был приговорен к смерти.

Независимо от того орфизм распространился по всему протяжению земель вокруг Средиземного моря. Можно указать на своеобразные лучи распространения учения Орфея: через Йолка, Коринфа и Микены - луч к Колхиде; через Элевсина и Самофраки - луч к Египту; через Салоники - луч к Риму; через Дельфы - луч к всей Греции и южной Италии; через города Либетра и области Пиерия (возле Олимпа) – луч к Македонии; через острова Лесбос – луч к Малой Азии и через Трои и Ионии – луч к Финикии ".

В Древней Греции орфизм почти восторжествовал. Сократ, Платон, Пифагор орфисты. Пифагор наиболее тесно связан с Орфеем. Он создает знаменитую Пифагорейскую школу, вводит степени посвящения, пытается расшифровать смысл чисел, изучает Космос и проповедует, что Земля круглая.

В V-IV веке до н.э. однако начинается преследование орфистов и попытка уничтожить следы имя Орфея. Сократ был приговорен к смерти за то, что вынес тайны мистерий; дом Пифагора подожгли и в нем погиб сам Пифагор вместе с 38 его учеников.

И так влияние Орфея продлилось почти тысячелетие после

того как Орфей был осужден жрецами в горах Родопы и убит: с XIII-ого века до н.э. по IV-ый век до н.э. С преследованием орфистов и уничтожением Дельфийского святилища постепенно реальные факты стерлись и остался миф об Орфее.

О значении дела Орфея наиболее синтезировано говорить следующие слова французского исследователя Эдуарда Шюре: "Слово Орфея таинственно было всосано венами Эллады И душа Орфея стала душой Греции" (Гигов 2005: 106).

Учитывая эти слова можно добавить, что впоследствии, когда эллинская культура становится основой современной европейской и мировой культуры, душа Орфея становится душой Европы и мира.

Связи между болгарскими и грузинскими землями, в том числе юго-западными грузинскими землями, продолжают в поздней античности и средневековья.

Во II веке н.э. в Южный Кавказ поселяются протоболгарские племена²³. В иверских (грузинских) надписях с III-его века н.э. встречаются протоболгарские имена как Аспарух, Заберган, Безмер и др.

После образования Болгарии в 681-ом году и принятия христианства в стране в IX-ом веке полагается начало системных болгарско-грузинских церковных и культурных связей.

Самое раннее известное болгарское сведение о них находится в Пространном житие Св. Константина-Кирилла Философа, который вместе со своим братом Мефодием создает славянскую азбуку. В нем упоминаются "иберийцы" (грузины) среди народов, которые имеют свои собственные книги (письменность) и славят Бога на своем родном языке.

В Зографской грамоте болгарского царя Ивана Александра (1342 г.) упоминается, что различные народы, в том числе "иберийцы", заботились о болгарском монастыре в Афоне.

В болгарской переработки апокрифа "Слово о Сивилы" с XIII-ого века грузины поставлены на втором месте по достоинству после болгар и подчеркивается их преданность к православию:

²³ Для изложения болгарско-грузинских связей во время поздней античности и средневековья использованны данные из интернет публикации: Архимандрит доц. Павел Стефанов. Исторически връзки между Грузинската и Българската църква (<http://dveri.bg/34a>).

"Второй род грузины: кроткие, любящие иностранцев, незлобивые, любезные, почитывающие попа и о Боге спрашивающие".

Ряд сходных элементов находятся в болгарской и грузинской стенописи, но они не являются следствием прямых влияний, а прежде всего следствием их общей византийской основы.

Во время византийского владычества в Болгарии (1018-1185 г.) некоторых грузин, которые поднялись по служебной лестнице Византийской империи, отправляют на руководящие должности в болгарские земли.

Во время правления византийского императора Алексея I Комнина (1081-1118 г.) отличаются два брата грузины с фамилией Бакуриани из княжества Тао-Кларджети на юго-западе Грузии. Один брат, Абазий, магистр (главнокомандующий) одной из византийских армий. Другой, Григорий, имеет чин севаста и великого доместика Запада (т.е. главнокомандующего византийскими войсками в Европе). Он получает в дар крупные феодальные владения в Эгейской Фракии, Македонии и в районе города Пловдива в Болгарии. В декабре 1083-ого года, Григорий Бакуриани основывает Бачковский монастырь (возле села Бачково в районе города Пловдива), а в следующем году дает ему устав, который поныне является первый сохранившийся монастырский устав в Болгарии. Устав написан на трех языках – на греческом, грузинском и армянском языке, и сохраняется в копиях, потому что оригинал утерян. Случайно или нет Бачковский монастырь основан именно в горах Родопы – горы Орфея.

С монастырским уставом ктитор хочет не только регламентировать имущественные отношения и жизнь монахов, но и предотвратить овладение монастыря греческим духовенством. В уставе постановлено, что монастырь грузинский и только писарь может быть ромеем (византийцем).

Для паломников в монастыре Бакуриани строит три гостиницы в селе Стенимахос (сегодня город Асеновград) и одну крепость тоже там. Он строит и замок возле села Горни Воден в этом же районе.

В 1086-ом году Григорий Бакуриани был убит в бою с печенегами возле Пловдива, но его воля, чтобы монастырь был только грузинский соблюдалась до конца XII-ого века. С годами монастырь утверждается как крупный литературный центр. В нем организует свою школу выдающийся грузинский философ-неоплатоник Йоан Петрици (1050-1130 г.).

Из ранних зданий монастыря сегодня сохранен склеп (костница), построен в *opus mixtum* (из камнями и тонкими кирпичами). С точки зрения планировки склеп является внешним типом для Балканского полуострова, импортированным с Кавказа. Он построен на двух этажах: на нижнем этаже находится собственно хранилище костей, а на верхнем этаже капелла. Четырнадцать гробницы, вырытые в полу склепа, показывают, что склеп был построен только в целях семьи Бакуриани. Капелла росписана грузином Иоаном Иверопулцем, который рисует фигуры Св. Иоанна, Евтимия и Георгия Иверского.

В 1199-ом году район города Пловдива и горы Родопы присоединены снова к освобожденному болгарскому государству.

В течение следующих десятилетий монастырь постепенно переходит из грузинских в болгарские руки, но независимо от этого поддерживает отношения с Грузией до позднего средневековья.

Например, на серебрянном окладе известной чудотворной иконы Пресвятой Богородицы есть дарственная надпись с 1311-ого года, сделанная двумя грузинами, жителями Тао-Кларджети. В ней говорится: "Эта святая икона нашей Пресвятой царицы Богородицы Петричкой окована двумя братьями из Тао, сыновьями Игнатия, наставником Афанасием и Окропиром за 125 перперов и [пусть будет поставлен] подсвечник ... возле [нее] ...".

В 1706-ом году Бачковский монастырь посетил французский путешественник Пол Люка. В то время никто не смог прочитать вышеупомянутую надпись на чудотворной иконе и память об ее донорах начала исчезать. Монахи рассказали французу легенду о том, что икона была нарисована самым Св. Луком и прилетела по воздуху из Грузии в Болгарию.

Грузины подарили и крест на куполе главного храма монастыря, на котором есть грузинская надпись.

Во время Русско-турецкой освободительной войны (1877-1878 г.) отступающие османские силы угрожали сжечь Бачковский монастырь, но он был спасен войсками под командованием грузинского офицера Г. Грэмели. Таким образом грузины спасают один монастырь, основанный их соотечественниками почти 800 лет тому назад.

Во второй половине XIV-ого века грузинские монахи посещают Болгарию и общаются не только с крупными монастырями как Бачковский монастырь, непосредственно связанными с

грузинской истории, но и с более маленькими, при этом отшельническими обителями.

Свидетельство для этого открытые в 1978-ом году ранее неизвестные надписи в Северной пещере массива Сары кая возле города Провадия в Северо-Восточной Болгарии. Они оказываются грузинскими, написанными письмом асомтаврули с элементами письма нухури. Тщательное высекание этих надписей говорит о длительном проживании в этих местах монахов, создавших их. С надписями ознакомлены грузинские ученые, которые их прочитывают. Таким способом становится ясно, что в XIV-ом веке упомянутая Северная пещера возле города Провадия была преобразована в один из многочисленных исихастских монастырей в Болгарии.

Болгария и Юго-Западная Грузия имеют свои контакты и в связи с борьбой против фашизма в Европе.

После его блестящей защитой в качестве обвиняемого в инсценированном нацистами Лейпцигском процессе в 1933-ом году и его оправдания герой из Лейпцига, видный деятель болгарского и международного антифашистского движения Георгий Димитров получает советское гражданство и 27-ое февраля 1934-ого года прибывает в Москву. Врачам и сотрудникам Георгия Димитрова, однако, было ясно, что в Москве и ее окрестностях он не сможет в полной мере отдохнуть и восстановить плохое состояние своего здоровья в результате периода, проведенного в тюрьме Лейпцига. Поэтому принято решение, чтобы Георгий Димитров пошел в южные районы Советского Союза. Таким образом, в начале июля того же года Димитров отправляется на поезде к Крыму и оттуда на корабле прибывает в Батуми по пути к целебным источникам Боржоми, где он едет лечиться.

Ладо Ширазидзе еще молодым в 1934-ом году и позже директор художественной галереи в Батуми хорошо помнит свою встречу с Георгием Димитровым в Батуми и его слова: "Теперь Черное море отделяет Аджарию от Болгарии, но придет день, когда оно станет мост дружбы между нашими братскими народами" (Абаджиев 1982: 38).

Георгий Димитров и сопровождающие его лица рассматривают интересные экспонаты в городском музее, сокровище из крепости Гонио и ботанический сад на Зеленом мысе. В санатории на Зеленом мысе они проводят ночь. На следующий день Георгий

Димитров рассматривает и деревни Чаква и Кобулет. Он проводит еще одну ночь на Зеленом мысе, а затем берет поезд до города Хашури, вглубь Грузии, по пути к Боржоми.

По дороге в горах Кавказа Димитров находит поразительное сходство природы и рельефа там с природой и рельефом в горах Родопы. Он настолько впечатлен этим, что обращается к своей матери, которая едет вместе с ним, следующим возгласом: "Разве эти горы не похожи на наши Родопы? Я уверен, что воздух здесь может оживить даже мертвеца!" (Абаджиев 1982: 41).

В настоящее время город Батуми, столица Абхазии, является побратимом с городом Благоевград в Болгарии. "Братание как возможность для сближения граждан через границ между странами, это часть жизни Европы с 1950-ого года²⁴," пишет д-р Милена Ангелова, преподаватель в Юго-Западном университете "Неофит Рильский" в Благоевграде.

"Инициатором является организация, которая и до сегодня поддерживает эти инициативы - Совет европейских общин и регионов (СЕОР). Чуть позже создается и Всемирная федерация породненных городов (1957 г.), базирующаяся во Франции. За около 20 лет количество членов Федерации достигает более 100 городов в более чем 50 странах".

Д-р Милена Ангелова указывает еще, что выбор того, чтобы Благоевградский округ и Абхазия установили дружеские отношения и сотрудничали не случаен.

Во время существования Советского Союза с 1921-ого года Абхазия имеет статус автономной республики в составе Грузинской Советской Социалистической Республики и сформирована по религиозному признаку. В 60-х годах XX века большинство населения в Абхазии продолжает быть мусульманами. Благоевградский округ также включает в себя области, где живут мусульмане. Поэтому, "тема об идеологической близости и исторических корнях между двумя регионами периодически повторяется и дополняется новыми аргументами. Указывается и сходство в "пограничном расположении Благоевградского округа и Абхазской АССР".

²⁴ Эта и последующие цитаты из интернет публикации: В Батуми хората с носталгия си спомнят за пионерските лагери в Пиринско (<http://www.struma.com/otblizo/v-batumi-horata-s-nostalgiya-si-spomnyat-za-pionerskite-lageri-15272>).

Сегодня Болгария и Грузия стратегические партнеры в ряде общих экономических и политических инициативах и достойные представители современной Европы.

Л и т е р а т у р а:

1. **Абаджиев** 1982 Абаджиев, А. Георги Димитров в страната на Святите. София.
2. **Ангелова** 2011 Ангелова, М. В Батуми хората с носталгия си спомнят за пионерските лагери в Пиринско (<http://www.struma.com/otblizo/vbatumi-horata-s-nostalgiya-si-spomnyat-za-pionerskite-lageri-15272>).
3. **Гигов** 2005 Гигов, Н. Тайната на Орфей. София.
4. **Стефанов** 2008 Стефанов, Архимандрит доц. Павел. Исторически връзки между Грузинската и Българската църква (<http://dveri.bg/34a>).
5. **Трагизмът на Орфей** 2014 Трагизмът на Орфей (<http://www.siva-dionis.org/index.php?option=com-content&view=article&id=125%3A2014-03-25-09-10-46&catid=55%3A2012-09-10-15-54-08&Itemid=82&lang=bg>).

ქველი ბათუმის რამდენიმე სახლის ისტორიისათვის

საკონფერენციო თემის არჩევანი განაპირობა 2013 წელს აჭარის არ საარქივო სამმართველოს ეგიდით ჩატარებულმა აჭარის დედასამშობლოსთან დაბრუნების 135 წლისთავისადმი მიძღვნილ საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაში მონაწილეობის შემდგომ მიღებულმა სამახსოვრო საჩუქარმა, საუბარია ბათუმში 2012 წელს გამოქვეყნებული წიგნის "ბათუმის არქიტექტურული ძეგლები"-ის შესახებ, რომლის ავტორებიც არიან ქალბატონები: ნაზი ფაილოძე, ლელა კეკულაძე, მანანა სურამელაშვილი, ირინე ელიზბარაშვილი, ციციწო ჩაჩხუნაშვილი. წიგნში საინტერესოაა მოთხრობილი ბათუმის არქიტექტურის ისტორია, როგორ შენდებოდა ბათუმი, საცხოვრებელი სახლების არქიტექტურა და შენობების ისტორია, ასევე წარმოდგენილია თანამედროვე ბათუმში არსებული სახლების ფოტომასალა. მიუხედავად დასახელებული წიგნის დიდი მნიშვნელობისა ავლნიშნავთ, რომ წიგნი უფრო სრულყოფილი გამოვიდოდა, თუ ავტორები გაეცნობოდნენ ქუთაისის ცენტრალურ არქივში დაცული იმ მასალებს, რომლებიც აჭარის ისტორიას ეხება, ამიტომ გადავწყვიტეთ წარმოგიდგინოთ რამდენიმე დოკუმენტი, რომლებიც ნათელს მოჰფენს და სიცხადეს შესძენს თანამედროვე ბათუმში არსებული სახლების ისტორიას.

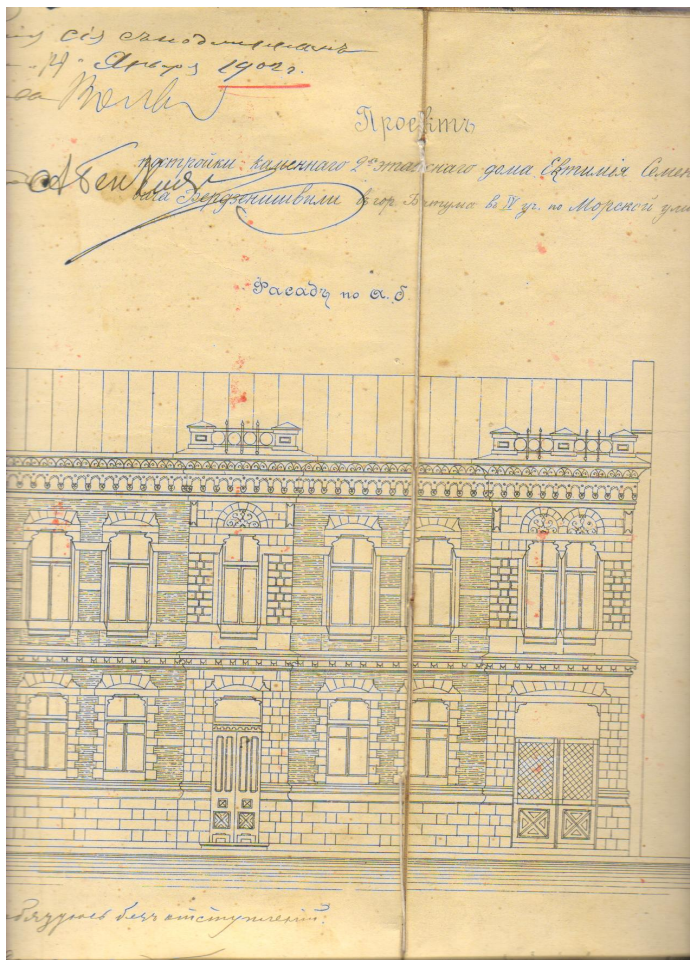
ქუთაისის ცენტრალურ არქივში დაცული ქუთაისის მიხეილის სათავადაზნაურო, საადგილმამულო ბანკის ფონდში (ფონდი№22) არსებული სახლების ისტორიის მიმოხილვამდე მოკლედ გავიხსენოთ სათავადაზნაურო ბანკის დანიშნულება და ფუნქციები.

ილია ჭავჭავაძის აზრით ბანკის შექმნით ფინანსურად დასუსტებული თავადაზნაურობა "გამხნევედება, გაბეჯითდება და ძველ დიდებასა და პატივს დაიბრუნებს", ამიტომაც ბანკის გახსნა თავადაზნაურობის კეთილდღეობის შესანარჩუნებლად იყო ჩაფიქრებული, სწორედ ამ ფაქტებზე მოგვითხრობს ქუთაისის ცენტრალურ არქივში დაცული ფონდი№22 ქუთაისის მიხეილის

სახელობის სათავადაზნაურო-საადგილმამულო ბანკის მასალები, სადაც დაცულია ძველი ბათუმის რამდენიმე საცხოვრებელი სახლის გეგმა-პროექტები, რომლებიც იმდროინდელ მესაკუთრეებს დაგირავებული ან იჯარით ჰქონდათ გაცემული, სწორედ ამ დოკუმენტების ანალიზი მინდა წარმოგიდგინო.

კრებულ ” ბათუმის არქიტექტურული ძეგლები”-ში მოცემულია საცხოვრებელი სახლის ისტორია ” ორსართულიანი ქვის სახლი აშენებულია 1905 წელს, ამას იუწყება შენობის 1 სართულზე სახლის გვერდით არსებული გვირაბის რკინის ჭიშკარზე ამოკვეთილი წარწერა. სახლი XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე აშენებული არქიტექტურისათვის დამახასიათებელი დეტალებით არის მდიდარი. მაღალ ცოკოლზე დადგმული სახლის ცენტრალური შესასვლელი ფართო სადარბაზოს კარია. აქვს ორი დაკიდული აივანი აყურული რკინის მოაჯირებით. ფასადი პროფილირებულია და სახურავის ქვემოთ მიუყვება კარნიზი, რასაც ქმნის აგურების განსაკუთრებული წყობა. სახლის მესაკუთრე იყო ექვთიმე ბერძენიშვილი, რომელსაც შენობა ნაციონალიზაციის დროს ჩამოართვეს და ახლა იქ რამდენიმე ოჯახი ცხოვრობს.”

სახლი თანამედროვე ბათუმში მდებარეობს 26 მაისის ქ№63, ხოლო ძველი მისამართია ბათუმის მეორე ნაწილი, ზღვის ქუჩა. სახლის მესაკუთრეა ექვთიმე სიმონის ძე ბერძენიშვილი, სახლის აგების თარიღად დოკუმენტში დაფიქსირებულია 1902 წელი, სახლის არქიტექტორია ა. ბენკლიანცი. მესაკუთრეს აღნიშნული სახლი ჩადებული ჰქონდა ქუთაისის მიხეილის სახელობის სათავადაზნაურო-საადგილმამულო ბანკში, ბანკსა და ბერძენიშვილს შორის მიმონერით ირკვევა, რომ ბანკი ყიდდა

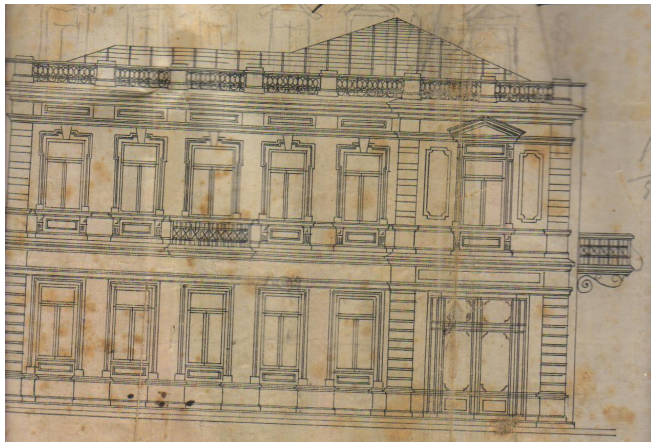
ბერძენიშვილის აღნიშნულ ქონებას და ბერძენიშვილი ითხოვდა ბათუმის მმართველობასთან დადებული საიჯარო ხელშეკრულების საფუძველზე, რომლიც ითვალისწინებდა, რომ ეფრემ ბერძენიშვილი აძლევდა ბათუმის საქალაქო მმართველობას ქირით სახლს 25 ოთახით, ეზოთი და დამხმარე სათავსოებით, ამის სანაცვლოდ ქალაქის მმართველს ბანკისთვის უნდა გადაეხადა საიჯარო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული თანხა(3800 მანეთი) და სახლი მოეხსნა აუქციონიდან. მიმოწერა გრძელდებოდა 1915 წლამდე. დოკუმენტში ინახება სახლის პროექტიც, რომელსაც უცვლელად წარმოგიდგენთ

ექვთიმე მერძენიშვილის ორსართულიანი სახლი შედგებოდა 25 ოთახისაგან, სარდაფის, საკუთარი ეზოსა და ნაგებობებისაგან.

აქვე წარმოგიდგენთ საცხოვრებელი სახლის ისტორიას, რომელიც მოცემულია კრებულ " ბათუმის არქიტექტურული ძეგლები"-ში, სამსართულიანი სახლი ეკუთვნოდა ნ.ფანდიევს. შენობაში სხვადასხვა დროს განთავსებული იყო ო.შირკოვას სამიანო და სამასაჟო კაბინეტი, რომელიც მას მეპატრონისაგან იჯარით ჰქონდა აღებული, ასევე შენობის 1 სართულზე განლაგებული იყო მონეტის ფაბრიკის, ცემენტისა მოზაიკის ნაკეთობათა საწყოები. საბჭოური მმართველობის პერიოდში მოხდა შენობის ნაციონალიზაცია და იქ მოქალაქეები შეასახლეს. XX საუკუნის 90-იან წლებში შენობას ხანძარი გაუჩნდა და იქაური მოხინაღრეები ბინებით სხვადასხვა ადგილებზე დააკმაყოფილეს. შენობას ჩაუტარდა კაპიტალური რემონტი და 2004 წლის ზაფხულიდან აქ არის ნაციონალური მოძრაობის აჭარის და ბათუმის ორგანიზაციების ოფისი. შენობის ცენტრალური შესასვლელის კართან, იატაკზე შემორჩენილია XIX საუკუნის დროინდელი წარწერა "მარიინსკი პროსპექტ" სახლი თანამედროვე ბათუმში მდებარეობს მ.აბაშიძის გამზირი №44, ხოლო ძველი მისამართია მარინის პროსპექტისა და შერემეტევოს ქუჩის კუთხე.

სახლის ისტორიის გასამდიდრებლად და შესავსებლად წარმოგიდგენთ სახლის პროექტის ასლს, რომელიც დათარიღებულია 1895 წლით. სახლი გუბერნიის ინჟინრის ანტონ სიმონის ძე კანდინოვის პროექტითაა აგებული

Проектъ
 фасаду зведенія этого каменнаго дома, Николаемъ
 Павловичемъ Фабрициемъ; въ III^{ей} части плана Николаевъ участка
 дома на углу Марининскаго шоссе и Шереметьевской улицы
 № 15. На плане показаны: 1) фасадъ
 по плану архитектора Николая Павловича
 Фабрициуса, съ выносомъ балкона
 въ фасадъ № 15. Планъ
 фасада по а. в. 1895 г.

ორსართულიანი სახლის მესაკუთრე ნიკოლოზ სიმონის ძე ფანდიევია და სახლი მდებარეობს მესამე პოლიციის ნაწილში მარინის პროსპექტსა და შერემეტევოს ქუჩის კუთხეში.

ცნობით წარმოდგენილი ნაგებობის პროექტი შეთანხმებული იქნა ბათუმის ქალაქის სამმართველოს 1895 წლის 15 მარტის გადაწყვეტილებით და პროექტი სამმართველოს წევრის მ. ტერ-ასატუროვის მიერაა ხელმოწერილი.

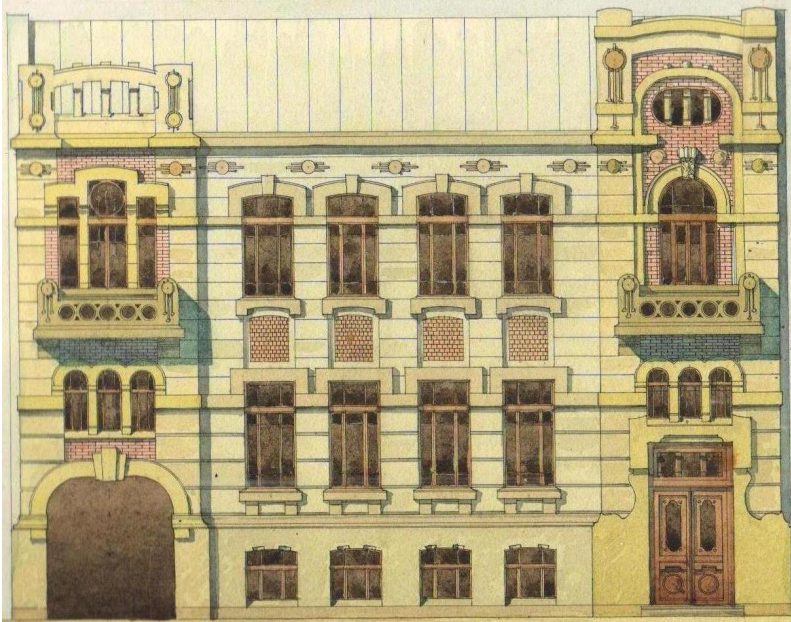
ამ პროექტის მიხედვით დაზუსტდა სახლის აგების წელი და არქიტექტორი, მაგრამ ზემოთ ხსენებულ კრებულში სახლი სამსართულიანია, სამწუხაროდ ჩვენთან არსებული საარქივო მასალებით ვერ ხერხდება ინფორმაციის მოპოვება, თუ როდის განხორციელდა ორსართულიან სახლზე მესამე სართულის დაშენება.

ნაციონალური მოძრაობის აჭარის და ბაი

სახლი მდებარეობს ბათუმში მ.აბაშიძის გამზ.№44

წარმოუდგენელია ინფორმაციას ეძებდე ბათუმის შენობა-ნაგებობების შესახებ და გვერდი აუარო ქუთაისის ცენტრალურ არქივში დაცულ 1910 წლის საარქივო დიკუმენტს, სადაც ულამაზესი სახლის პროექტია წარმოდგენილი, სახლის მესაკუთრედ ფიქსირდება გიორგი ლუდვიგის ძე ეგენბროდტი, რომელიც განცხადებით თხოვდა მიხეილის სათავადაზნაურო-სამინათმოქმედო ბანკს გირაოს, მისი საკუთრების მდებარე ბათუმის მეოთხე ნაწილში შეკვლევის ქუჩაზე ორსართულიან ქვის სახლს და სხვა ნაგებობებს სულ 208 კვ.საფენს.სახლის ქვედა სართული შედგებოდა 3 საცხოვრებელი ოთახისაგან და დახურული აივნისაგან. მეორე სართული შედგებოდა 3 საცხოვრებელი ოთახისაგან, დამინული გალერეისა და კაბინეტისაგან. სახლს ჰქონდა შიგა ხის კიბე, ეზოში აგებული იყო ბეტონის ნაგებობა. 1915 წელს სახლი მესაკუთრის მიერ გამოსყიდული იქნა ბანკისაგან

სამწუხაროდ, ვერ ვაკონკრეტებ სახლის ამჟამინდელ მდგომარეობას და მესაკუთრეს, ვერც ზემოდ ხსენებულ კრებულში ვიპოვე სახლის ანალოგი.

ბათუმის ქუჩებისა და სახლის პროექტების დაკვირვებით ზღვა იყო და არის ძველი ბათუმის ბუნებრივი და არქიტექტურული ორიენტირი, ხოლო ქუჩების არქიტექტურული სივრცე უწყვეტი და კვარტალური. შენობის ფასადები ქუჩების მიმართულეებითაა ნაგები და მრავალფეროვანი არქიტექტურული მხატვრული სტილით, რომანტიზმით, ნეოკლასიციზმით და ავანგარდით შთაგონებული. ჟამთა სვლისა და სწრაფი ურბანული განაშენიანების მიუხედავად ქალაქი დღემდე ინარჩუნებს ავთენტურ სახეს და მრავალფეროვან არქიტექტურულ რიტმს.

ქართული კულტურის მთავარი მახასიათებელია კავშირი წარსულსა და აწმყოს შორის მრავალსაუკუნოვანი ისტორიული და არქიტექტურული ძეგლები ამშვენებს ბათუმს, ახალი ფორმების მიღება და საკუთარ კულტურულ ტრადიციებთან შერწყმა კი კიდევ უფრო მიმზიდველს ხდის და ანიჭებს მას მსოფლიო მნიშვნელობას.

ჩვენი ქვეყნისა და ქალაქების ისტორიას გაფრთხილება, არქიტექტურულ და კულტურულ მემკვიდრეობაზე ზრუნვა ტრადიციულად გამჭდარია ქართველი ერის ცნობიერებაში და თითვეული ჩვენთაგანის უპირველესი მოვალეობაა.

ბალზაკი ამბობდა "არქიტექტურა საზოგადოების ზნეობისა და მორალის საუკეთესო გამომხატველია". ამის გათვალისწინებით შეგვიძლია ამაყად ვთქვათ ბათუმი ყოველთვის იყო და იქნება ზნეობასა და მორალზე დაფუძნებული ულამაზესი ქართული ქალაქი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ქ.ც.ა. ფონდი 22, საქმე №5132, საქმე №4671, საქმე №2687, საქმე №6273, №6786
2. ბათუმის არქიტექტურული ძეგლები, ბათუმი, 2012.

Tea Katamadze

For the history of some house in old Batumi

Summary

In Kutaisi central Archives are protected very interesting materials, that refers to the history of Ajara. The article presents some documents, which sheds the light to the history of some houses in Batumi.

*Мария Захаревич
Наталья Захаревич*

РИТУАЛ ПРИНЯТИЯ ВОЕННОЙ ПРИСЯГИ

Вооруженные силы традиционно играли большую роль в социально-политическом развитии любой страны. В рамках своих постоянных связей с гражданским населением армия прямо и косвенно влияла на формирование системы ценностей и верований, политических представлений и поведенческих стереотипов различных сегментов общества. Военный истеблишмент вносил существенную лепту в формирование ведущих направлений государственной политики, а публичные войсковые презентации служили важнейшим элементом легитимации политического порядка.

Системное изучение связей армии с обществом и государством на протяжении длительного исторического периода позволяет существенно расширить картину военно-гражданского взаимодействия: выявить оптимальные условия военно-гражданских отношений, при которых армия исправно служит интересам государства и общества; понять причины возникновения функциональных нарушений в военной организации при определенных изменениях в устройстве и целевом назначении армии; осмыслить предпосылки и направленность несанкционированных военных вторжений в область политики. Исторический опыт военно-гражданских отношений во всем его многообразии дает возможность выработать необходимые ориентиры и в сегодняшнем реформировании вооруженных сил. В частности, он крайне важен в определении оптимального сочетания призывной и контрактной службы в современном военном строительстве, в разработке стимулов и санкций для военнослужащих, содействующих повышению качества военной службы. Поскольку в присяге сконцентрированы благородные идеалы защиты Отечества, то каждый воин, принимая ее, берет на себя высокие обязательства. Их исполнение составляет смысл воинской службы.

Актуальность работы заключается в том, что военная присяга – торжественное обещание, даваемое каждым военнослужащим (гражданином) при призыве или поступлении на военную службу, является важным правовым и морально-политическим актом, становясь для военнослужащего законом, подлежащим неукосни-

тельному исполнению. Текст присяги обычно устанавливается в законодательном порядке, а само его содержание и ритуал принятия присяги отражают исторические и национальные традиции страны и её вооружённых сил. Примечательно, что ритуал принятия Военной присяги фактически означает для солдат возможность полноценно приступить к исполнению военных обязанностей. При этом принятие Военной присяги проводится торжественно и является одним из наиболее знаменательных событий в жизни каждого солдата.

Военная присяга – церемониальная торжественная клятва (обещание), даваемое каждым гражданином при поступлении (призыве) на военную службу в вооружённые силы государства. Военная присяга существует с глубокой древности в вооружённых силах (ВС) большинства государств мира. В различных ВС имеет своё специфическое содержание, традиции и обряды по её принятию в зависимости от исторически сложившихся традиций и обычаев того или иного народа (народов), его ВС и сущности строя данного государства .

Принятие Военной присяги – один из самых торжественных ритуалов в Вооружённых Силах. В различные периоды истории воинская клятва называлась по-разному, но суть ее всегда оставалась одна – обещание защищать Отечество, не щадя своих сил и самой жизни.

История военной присяги началась ещё в древние времена.

В **Риме** имелись свои особенности в военном деле. Каждый год в определённый день все граждане Рима, годные к военной службе (от 18 до 45 лет), собирались на форуме – городской рыночной площади. Консулы (командующие войсками) выбирали опытных, уже повоювавших граждан на должности военных трибунов (старших офицеров легионов). Трибуны же по очереди выбирали из толпы крепких мужчин – каждый в свой легион. Таким образом, набиралось 4 легиона по 4,5 – 5 тысяч человек в каждом.

Новонабранный легион выстраивали, и начинался ритуал принятия присяги.

Один из солдат, по выбору трибуна, выходил из строя и следом за трибуном произносил священные слова. Он клялся, как пишет греческий историк Полибий, «повиноваться своим командирам и в меру своих сил исполнять их приказы». После

этого весь легион делал шаг вперёд, солдаты поднимали вверх правую руку и в несколько тысяч глоток кричали: «Idem in me!» («И мы также!»). На этом ритуал заканчивался, и трибуны отправлялись к следующему легиону. Точно такую же присягу в присутствии консулов и трибунов произносили и отряды союзных Риму армий.

Вооружившись и получив боевую задачу, легионы уходили в поход к границам государства, чтобы через год вернуться домой. На ночлег армия располагалась не в населённом пункте, а в чистом поле; при этом по всем правилам тогдашней фортификации строился укреплённый лагерь со рвом, валом, частоколом и воротами. Когда строительство лагерных укреплений подходило к концу, трибуны приводили к клятве всё войско, включая рабов. «Присяга гласит, – пишет Полибий, – ничего не воровать из лагеря и приносить трибунам всё, что бы кто ни нашёл в лагере или за его пределами». Нарушителя этой клятвы ожидала смертная казнь – его забивали камнями и палками его же товарищи-легионеры.

Утром следующего дня войско снималось с лагеря, весь день продолжало марш, а вечером вновь строило лагерь и приносило присягу. Излишне говорить, что точно такая же процедура повторялась и на вражеской земле, и перед битвами, и перед началом осады вражеской крепости – постройка укреплённого лагеря и обязательная клятва.

Но, с появлением изменений в политическом строе страны, Военная присяга так же имела тенденцию к изменению. Так произошло во времена правления Гая Юлия Цезаря.

...О Гае Юлии Цезаре написано очень много исторических исследований. Цезарь – известный политик, военачальник, государственный деятель и литератор. Но кроме всего этого, Цезарь – один из полководцев, нарушивший военную присягу. По законам Римской республики, армия, возвращавшаяся из похода, должна была быть распущена на берегу пограничной реки Рубикон, границей между собственно Италией и римской провинцией Цизальпинская Галлия. Цезарь нарушил клятву – 10 января 49 г. до н.э. он перешёл с армией Рубикон и пошёл на Рим, чтобы захватить власть. Мятеж Цезаря закончился победой, и республика в Риме сменилась империей. Наступила эпоха новых порядков, новой армии, новой присяги.

Армия Римской империи стала профессиональной. Легионы

теперь не собирались каждый год заново, а служили на постоянной основе. Не консулы и трибуны набирали солдат в армию – в легионы шли служить добровольцы, крепкие мужики, польстившиеся на хорошее жалованье, пенсию и земельные участки, которые император щедро раздавал своим «дембелям».

Новобранец, решивший связать свою жизнь с армией, должен был обзавестись рекомендательными письмами от властей или ветеранов, уже отслуживших в армии. Только собрав эти документы, он являлся к командиру легиона и мог рассчитывать на радушный приём. В случае положительного ответа на свою просьбу, рекрут зачислялся в учебное подразделение и, по прошествии полугода, приносил военную присягу. Солдат клялся перед орлом (главным знаменем части) верно служить императору, не покидать знамён легиона, чтить римских богов, уважать традиции своего подразделения, быть хорошим товарищем для своих сослуживцев. Только приняв присягу, новобранец становился полноправным воином; в тот же день он получал жалованье за текущий год.

Присяга эта приносилась ежегодно в день получения жалованья. Если солдат или офицер повышался в чинах, он обязан был присягать заново.

А бывало и так, что войска приносили присягу 2 – 3 раза в год: в Риме на престол садился новый император, производилось «массовое» повышение в чинах и званиях и т.д. На надгробном памятнике одного центуриона (младшего офицера легиона) написано, что он «прослужил в IV Македонском легионе 34 года и за это время присягал 48 раз».

Кроме легионов, в армии империи состояли отряды федератов – варварских племён, служивших Риму. Федераты также приносили аналогичную присягу ежегодно. Разница была лишь в том, что варвары клялись своими богами, а жалованье им выплачивали до принесения присяги, а не после.

Красой и гордостью армий **средних веков** были рыцари – искусные воины, галантные кавалеры, защитники вдов и сирот, благородные слуги святой матери-церкви. (Они же – неграмотные разбойники, дикие насильники, грабители и клятвопреступники). Рыцарская клятва – очень важный, значимый обряд, превращающий молодого дворянина в полноправного члена международной военной корпорации.

Готовиться к посвящению в рыцари дворянин начинал с детства.

Освоив все премудрости будущего ремесла, лет в 17 – 20 юноша мог претендовать на получение рыцарского звания.

Процедура начиналась с всенощной молитвы в замковом храме или в ближайшей церкви.

На рассвете молодой человек покидал храм, оставляя в нём одежду мальчишки. Одетый в белую тунику, он предстал перед сеньором, который принимал его в большой зале замка, окружённый родственниками, гостями и домочадцами.

Опустившись на колено, кандидат в рыцари произносил клятву. Молодой воин обещал верой и правдой служить своему сеньору и его семье, во всем повиноваться христианской церкви, защищать обиженных, покровительствовать вдовам и сиротам, быть щедрым и милостивым. Выслушав эту клятву, господин трижды касался мечом лба и плеч юноши. Этот жест означал, что сеньор принял присягу воина. Затем господин торжественно перепоясывал молодого человека поясом с мечом и вручал ему золотые рыцарские шпоры и золотую шейную цепь. Хозяйка замка или её дочь увенчивали голову посвящаемого цветочным венком, а затем все опять дружно молились. На этом официальная часть считалась законченной, и все присутствующие благородные господа и дамы следовали к праздничному столу.

Совершенно иное положение было в **Великом княжестве Литовском**, в состав которого входили северная, центральная и восточная части белорусских земель. Там не дворянство присягало на верность великому князю, а великий князь приносил клятву дворянству! Это торжественное обещание давалось при коронации монарха и содержало заверения в выполнении им определённых обязанностей по отношению к дворянству. Великий князь обещал сохранять права и привилегии феодалов, не изменять структуру государственных учреждений и правовые нормы. Присяга содержала также «внешнеполитическую программу» государства – расширять границы Великого княжества, возвращать земли, утраченные в ходе войн.

Текст этой присяги приводится в 1-м артикуле 3-го раздела Статута Великого княжества Литовского 1588 года.

«Мы, государь, обещаем также и клянёмся об этом за себя и за потомков наших великих князей литовских под той же присягою

нашей, которую мы дали всем жителям всех земель Великого княжества Литовского, что это славное государство Великое княжество и все земли к нему с давних времён и теперь принадлежащие, в славе, титулах, столице, благородстве, власти, верховенстве и в других всяких принадлежностях и прислушанию, и также в границах, ни в чём не должны уменьшать и отторгать, или понижать, но ещё всё то приумножать желаем и будем. И хотя бы Господь Бог с милости своей святой нам, государю, соизволил приобрести иное государство, или королевство, тогда прежде всего этого государства нашего Великого княжества Литовского, князей, панов-рад духовных и светских и всех врядников земских и дворных, шляхту и рыцарей и всех иных сословий ни в чём не понижать, но от всякого ослабления и понижения охранять и защищать будем с Божьей помощью, стараясь о умножении и повышении этого государства и всех достоинств, украшений и выгод с наибольшей прилежностью и старанием нашим».

Следом за великим князем присягу дворянству приносили сенаторы – католические епископы, воеводы, каштеляны, т.е. «чиновники центрального государственного аппарата», а также чиновники рангом ниже – маршалки, канцлеры, возные и прочие.

Военной же присяги в Великом княжестве Литовском, по-видимому, не существовало. Во всяком случае, уже упоминавшийся Статут 1588 года не содержит её текста. Современные исследователи военной истории Великого княжества Литовского также обходят этот вопрос молчанием.

Известны только «неофициальные» тексты присяги, которые давались офицерами, служившими отдельным крупным магнатам, – как известно, многие магнаты содержали свои личные армии. Так в XVII веке комендант замка клянётся своему господину: «Верно, послушно, охотно, безгрешно... своим здоровьем и кровью как в гарнизоне, так и на поле брани, в баталиях или штурмах, и во всех военных потребностях мужественно и отважно отпор давать, замок, мне доверенный, ни под какой причиной в час революций или покоя никому... не сдавать, но в нём до последнего... защищаться».

В Великом княжестве Литовском коменданты гарнизонов белорусских замков, городничие давали клятву верности городу или магнату служить «верно, послушно, охотно, безгрешно, ... своим здоровьем и кровью как в гарнизоне, так и на поле брани, в

баталиях или штурмах, и во всех военных потребностях мужественно и отважно отпор давать, замок, мне доверенный, ни под какой причиной в час революций или покоя никому не сдавать, но в нем до последнего... защищаться». «И если Господь допустит, что неприятель сможет подступивши обложить фортецию, тогда все офицеры должны себе присягнуть, а также и солдаты, что не могут того места и фортеции никому отдавать, ни одни от другого отступаться, пока у них будет оставаться хоть одна капля крови, этой присяги и союзу должны держаться как шляхта, так и постпольство, и все, кто в этой фортеции будет оставаться». Нарушители присяги жестоко наказывались [20, с. 152].

Ритуал принятия военной присяги периодически изменялся, в зависимости от того или иного исторического момента или обстоятельств. Так формировалась традиция, но всегда неизменными были верность и обязательства.

В 1918 было образовано первое грузинское демократическое государство – Грузинская Демократическая Республика. 25 февраля 1921 года Грузинская Демократическая Республика была ликвидирована частями Красной армии. 12 марта 1922 – Грузия (совместно с Абхазией), Армения и Азербайджан образуют федеративный союз. С 12 марта 1922 по 5 декабря 1936 Грузия входит в Закавказскую Федерацию (ЗСФСР). При этом по конституции Абхазской ССР, эта республика также входит в состав ЗСФСР (является субъектом), но через Грузинскую ССР (так как Абхазия находилась в федеративных отношениях с Грузией).

1 января 1919 года было провозглашено об образовании Советской Социалистической Республики Белоруссия (ССРБ) в составе РСФСР. 8 января 1919 года правительство ССРБ переехало из Смоленска в Минск, после того, как оттуда бежало правительство БНР.

31 января 1919 года ССРБ вышла из состава РСФСР, а её независимость официально признало правительство Советской России. При этом земли востока Белоруссии остались в составе РСФСР.

2 февраля 1919 года в Минске собрался I Всебелорусский съезд Советов рабочих, солдатских и красноармейских депутатов, принявший 3 февраля Конституцию ССРБ.

27 февраля 1919 года ССРБ объединилась с Литовской ССР в Литовско-Белорусскую Советскую Социалистическую

Республику (сокр. Литбел), просуществовавшую до 17 июля 1919 года.

В советской и современной белорусской историографии 1 января 1919 считается датой первого провозглашения БССР.

31 июля 1920 произошло второе провозглашение ССРБ. В 1922 году ССРБ (с этого времени – Белорусская Социалистическая Советская Республика, БССР) вошла в состав СССР.

В марте 1991 года Верховный Совет Грузии принял декларацию независимости. 31 июля 1992 года Грузия стала полноправным членом Организации Объединённых Наций.

8 декабря 1991 в результате Беловежских соглашений Белоруссия вошла в Содружество Независимых Государств. Верховный Совет Республики Беларусь ратифицировал соглашение об образовании СНГ и денонсировал Союзный договор 1922 г.

В 1992 году постановлением Верховного Совета Республики Беларусь был утвержден текст Военной присяги на верность народу Республики Беларусь.

„Я, гражданин Республики Беларусь (фамилия, имя, отчество), находясь на службе в Вооруженных силах Республики Беларусь, принимаю присягу и торжественно клянусь высоко нести честь и достоинство воина Вооруженных сил Республики Беларусь, добросовестно овладевать военным делом, быть мужественным, верным и самоотверженным защитником своего народа, свято выполнять Конституцию, законы и воинские уставы.

Если же я нарушу эту мою торжественную клятву, то пусть меня постигнет суровое наказание закона и всеобщее презрение народа.

А в 2003 году в него были внесены изменения, клятвенное обещание стало более коротким и емким. Исчезли слова о «суровом наказании закона и всеобщем презрении народа» в случае нарушения присяги, но добавилось обещание «мужественно и самоотверженно защищать независимость, территориальную целостность и конституционный строй Республики Беларусь».

Текст присяги в Беларуси

БЕЛОРУССИЯ Я, гражданин Республики Беларусь (фамилия, имя, отчество), находясь на службе в Вооруженных силах Республики Беларусь, принимаю присягу и торжественно клянусь высоко нести честь и достоинство воина Вооруженных сил Республики Беларусь, добросовестно овладевать военным делом,

мужественно и самоотверженно защищать независимость, территориальную целостность и конституционный строй Республики Беларусь».

Таким образом, Военная присяга имеет давнюю историю возникновения и определённые особенности развития и изменения на каждом историческом периоде. Свои особенности есть и в ритуале принятия Военной присяги вооружёнными силами Республики Беларусь.

Законом Республики Беларусь от 5 ноября 1992 г. № 1914-ХП "О воинской обязанности и воинской службе" предусматриваются правовые и организационные основы исполнения гражданами Республики Беларусь воинской обязанности (конституционного долга по защите Республики Беларусь) путем прохождения воинской службы, а также основания и условия освобождения от воинской службы .

Согласно ст. 30 Закона Республики Беларусь о внесении изменений и дополнений в Закон Республики Беларусь «О всеобщей воинской обязанности и военной службе» От 22 июля 2003 г. № 229-3 призыву на военную службу, службу в резерве подлежат:

- на срочную военную службу, службу в резерве – граждане мужского пола в возрасте от 18 до 27 лет, состоящие или обязанные состоять на воинском учете и не состоящие в запасе (далее – граждане, не состоящие в запасе);

- на военную службу офицеров по призыву – граждане мужского пола в возрасте до 27 лет, прошедшие обучение по программам подготовки офицеров запаса на военных кафедрах или факультетах гражданских учреждений, обеспечивающих получение высшего и среднего специального образования, сдавшие государственные выпускные экзамены и зачисленные в запас с присвоением воинского звания офицера (далее – граждане, зачисленные в запас с присвоением воинского звания офицера).

- на военную службу, службу в резерве не призываются граждане, которые в соответствии с настоящим Законом освобождены от призыва на военную службу либо имеют право на отсрочку от призыва.

Законом закрепляется порядок принесения и принятия Военной присяги военнослужащими (резервистами), впервые призванными (поступившими) на военную службу, службу в

резерве, или гражданами, не проходившими военную службу, службу в резерве и впервые призванными на сборы, а также утверждается текст Военной присяги.

В Республике Беларусь Военная присяга - воинский ритуал с участием личного состава воинской части, во время которого молодое пополнение принимает торжественную клятву на верность Родине.

Постановлением Верховного Совета Республики Беларусь от 10 ноября 1992 г. №1919-ХІІ "О военной присяге на верность народу Республики Беларусь" был определен следующий текст военной присяги :

«Я, гражданин Республики Беларусь (фамилия, имя, отчество), находясь на службе в Вооруженных Силах Республики Беларусь, принимаю присягу и торжественно клянусь высоко нести честь и достоинство воина Вооруженных Сил Республики Беларусь, добросовестно овладевать военным делом, быть мужественным, верным и самоотверженным защитником своего народа, свято выполнять Конституцию, законы и воинские уставы. Если же я нарушу эту мою торжественную клятву, то пусть меня постигнет суровое наказание закона и всеобщее презрение народа».

В Законе Республики Беларусь о внесении изменений и дополнений в Закон Республики Беларусь «О всеобщей воинской обязанности и военной службе» От 22 июля 2003 г. № 229-3 определено, что военнослужащие и резервисты, впервые призванные (поступившие) на военную службу, службу в резерве, или граждане, не проходившие военную службу, службу в резерве и впервые призванные на сборы, приносят перед Государственным флагом Республики Беларусь и Боевым Знаменем воинской части Военную присягу следующего содержания:

«Я, гражданин Республики Беларусь (фамилия, имя, отчество), торжественно клянусь быть преданным своему народу, свято соблюдать Конституцию Республики Беларусь, выполнять требования воинских уставов и приказы командиров и начальников.

Клянусь достойно исполнять воинский долг, мужественно и самоотверженно защищать независимость, территориальную целостность и конституционный строй Республики Беларусь».

Принятие Военной присяги проводится:

- по прибытии военнослужащего, резервиста к первому месту

военной службы, службы в резерве после прохождения начальной военной подготовки;

- по прибытии гражданина, не проходившего военную службу, к первому месту прохождения сборов после прохождения начальной военной подготовки.

Принятие Военной присяги осуществляется в порядке, установленном Уставом внутренней службы Вооруженных Сил Республики Беларусь. Военнослужащий до принесения Военной присяги не может привлекаться к выполнению боевых задач.

Солдаты срочной службы присягу принимают после усвоения ими основных обязанностей солдата, значения военной присяги, боевого знамени части и воинской дисциплины, не позднее полутора месяцев со дня прибытия в воинскую часть.

В назначенное время воинская часть при Государственном флаге Республики Беларусь, боевом знамени части и с оркестром выстраивается в пешем строю с оружием. Форму одежды и порядок построения определяет командир части.

Командир воинской части в краткой речи напоминает, принимающим военную присягу, значение почетной и ответственной обязанности, которая на них возлагается в связи с принятием присяги.

После разъяснительной речи командир воинской части приказывает командирам подразделений приступить к принятию военной присяги.

Командиры рот (батарей) и других подразделений поочередно вызывают из строя военнослужащих, принимающих военную присягу. Каждый военнослужащий, принимающий военную присягу, читает ее текст вслух перед строем подразделения, после чего собственноручно расписывается в специальном списке в графе против своей фамилии и становится на свое место в строю.

Перед строем боевых товарищей и с оружием в руках молодой воин дает священную клятву на верность народу Республики Беларусь, скрепляет ее личной подписью. Теперь он несет личную ответственность за защиту и безопасность родной белорусской земли доставшейся нам в наследство от наших предков.

По окончании церемонии принятия военной присяги списки с личными подписями принимавших присягу вручаются

командирами подразделений командиру воинской части. Командир воинской части поздравляет их с принятием военной присяги, а всю воинскую часть - с новым пополнением, после чего оркестр исполняет Государственный гимн Республики Беларусь.

После исполнения государственного гимна воинская часть проходит торжественным маршем в порядке, указанном в Строевом уставе Вооруженных Сил Республики Беларусь для строевого смотра.

Все военнослужащие, не принявшие в установленный день военную присягу, принимают ее в последующие дни отдельно в штабе части под руководством командира воинской части.

День принятия военной присяги является нерабочим днем для данной воинской части и проводится как праздничный день.

В указе Президента Республики Беларусь от 26.06.2001 N 355 (ред. от 06.10.2008) "Об утверждении общевоинских Уставов Вооруженных Сил Республики Беларусь" списки принявших Военную присягу хранятся в штабе воинской части в особой папке пронумерованными, прошнурованными и опечатанными сургучной печатью. По истечении установленного срока списки сдаются в архив. В учетных документах принявших Военную присягу делается отметка начальником штаба воинской части: "Военную присягу принял (число, месяц, год)".

Военнообязанные, приписанные к воинским частям и не принимавшие ранее Военную присягу, принимают ее не позднее 5 дней со дня прибытия в часть, во время прохождения сборов. С объявлением общей или частичной мобилизации все военнообязанные, не принявшие Военную присягу в мирное время, принимают ее по прибытии в воинскую часть.

За своевременное и точное выполнение настоящего Положения и учет лиц, принявших Военную присягу, а также за хранение списков принявших Военную присягу отвечает командир воинской части.

Присяга – самый торжественный и ответственный момент в жизни любого солдата и его семьи. Чтобы увидеть воочию, как юноши клянутся «мужественно и самоотверженно защищать независимость, территориальную целостность и конституционный строй Республики Беларусь», на присягу приезжают их родственники и друзья из разных уголков Беларуси.

В настоящее время в ритуале принятия Военной присяги в

Республике Беларусь принимают участие представители православной церкви, которые благословляют новобранцев. Следовательно, можно говорить о верности идеалам народа, нации, общества, государства в целом – пространстве граждан с разными вероисповеданиями.

Из года в год всё более определяются очертания основ сотрудничества Белорусской Православной Церкви и Вооружённых Сил Республики, которые направлены, в первую очередь, на духовную поддержку воинства. Усилия относятся к традиционной церковной области миссионерского служения, а именно к нравственному и патриотическому воспитанию защитников белорусского Отечества.

Таким образом, Военная присяга в Республике Беларусь – воинский ритуал с участием личного состава воинской части, во время которого молодое пополнение принимает торжественную клятву на верность Родине. Порядок принятия Военной присяги определён Положением о принятии Военной присяги Устава внутренней службы Республики Беларусь. За своевременное и точное выполнение настоящего Положения и отвечает командир воинской части. Творческая составляющая ритуала определяется отдельно в соединениях.

В органах пограничной службы Республики Беларусь ритуал принятия Военной присяги проходит по-особенному. Как символический мостик от прошлого к настоящему сначала перед строем выйдут солдаты в форме пограничников периода гражданской, затем Великой Отечественной войн, а также в форме советских погранвойск. Сохраняя традиции преемственности поколений, они зачитают выдержки из текстов присяги тех времен. Вслед за «пограничниками славного прошлого» слова клятвы на верность Родине произнесут нынешние защитники рубежей Отечества. Только в органах пограничной службы ритуал принятия Военной присяги проходит с элементами театрализации, что и является отличительной чертой.

Здесь можно показать часть видео (около 15 мин.) ритуала принятия военной присяги (с выше указанными элементами театрализации) в нашей части.

Военная присяга – церемониальная торжественная клятва (обещание), даваемое каждым гражданином при поступлении (призыве) на военную службу в Вооружённые Силы государства.

Военная присяга существует, с глубокой древности, в Вооруженных Силах (ВС) большинства государств мира. Принятие Военной присяги – один из самых торжественных ритуалов в Вооруженных Силах. В различные периоды истории воинская клятва называлась по-разному, но суть ее всегда оставалась одна – обещание защищать Отечество, не щадя своих сил и самой жизни. Первые упоминания о ритуале принятия воинами присяги относятся к IX веку. В тот момент основу вооруженной силы Киевской Руси составляла княжеская дружина. От Византийской империи к княжеским дружинам перешел обычай целовать крест во время присяги. В Великом княжестве Литовском коменданты гарнизонов белорусских замков, войты давали клятву верности городу или магнату. В России присяга, утверждённая Петром I, лично участвовавшим в подготовке ее текста, вобрала в себя опыт предыдущих поколений: торжественная клятва включала триединое наполнение - Родина, Государь, вера православная. Ритуал приведения к присяге «на верность службе» соблюдался неукоснительно на протяжении всего XVIII столетия. В Рекрутском уставе 1831 года в ст. 396 отмечалось, что «рекруты, окончательно рекрутским присутствием принятые, немедленно по окончании каждого заседания приводятся к присяге духовными лицами того вероисповедования, к коему принадлежат, и на языке, который им известен». Военная присяга в СССР, давалась каждым советским гражданином при вступлении в ряды Вооруженных Сил и выражала его готовность выполнять священную обязанность по защите Отечества в соответствии с требованиями Советской Конституции.

Воинская служба в нашей стране регламентирована законодательством. Принятие Военной присяги проводится:

- по прибытии военнослужащего, резервиста к первому месту военной службы, службы в резерве после прохождения начальной военной подготовки;

- по прибытии гражданина, не проходившего военную службу, к первому месту прохождения сборов после прохождения начальной военной подготовки.

Солдаты срочной службы присягу принимают после усвоения ими основных обязанностей солдата, значения военной присяги, боевого знамени части и воинской дисциплины, не позднее полутора месяцев со дня прибытия в воинскую часть. В

назначенное время воинская часть при Государственном флаге Республики Беларусь, боевом знамени части и с оркестром выстраивается в пешем строю с оружием. Форму одежды и порядок построения определяет командир части. После разъяснительной речи командир воинской части приказывает командирам подразделений приступить к принятию военной присяги. По окончании церемонии принятия военной присяги списки с личными подписями принимавших присягу вручаются командирами подразделений командиру воинской части. Командир воинской части поздравляет их с принятием военной присяги, а всю воинскую часть - с новым пополнением, после чего оркестр исполняет Государственный гимн Республики Беларусь.

Ритуал принятия военной присяги является связующим звеном между армией и обществом. Идут годы, меняется политическая карта мира, рождаются, растут и умирают люди. Может быть, когда-нибудь на нашей планете наступит вечный мир, но до тех пор, пока будут существовать на Земле солдаты, не исчезнет ритуал принятия военной присяги – честного солдатского слова, святой клятвы «человека с ружьём»!

მარია ზახარევიჩი

ნატალია ზახარევიჩი

სამხედრო ფიცის მიღების რიტუალი

რეზიუმე

შეიარაღებული ძალები ყოველთვის თამაშობენ მნიშვნელოვან როლს ამა თუ იმ ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში. სტატიაში, მდიდარი ლიტერატურული მონაცემების მოშველიებით საინტერესოაა განხილული სამხედრო ფიცის მიღების რიტუალი ანტიკური დროიდან დღემდე. განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილებულია სამხედრო ი ფიცის მიღების რიტუალსა და ტრადიციებზე ბელორუსიაში.

**მუჰაჯირი ქართველების ისტორიული
მეხსიერება**

ისტორიული მეხსიერება ეთნიკური ცნობიერების ერთ-ერთი უმთავრესი გამოხატულებაა. ისტორია ესაა კაცობრიობის ცოცხალი მეხსიერება, მეხსიერების ხელოვნება. ისტორიული მეხსიერება არ არის მხოლოდ წარსულზე ინფორმაციითა ერთობლიობა, არამედ წარსულის მიზანმიმართული გააზრება, რომელიც მნიშვნელოვანია ცალკეული ინდივიდის თუ საზოგადოებისათვის. ისტორიული მეხსიერების სტრუქტურის მთავარი შემადგენელი ელემენტია ინდივიდის ან სოციუმის თვით იდენტობის მოთხოვნილება, რის გამოც დროის სხვადასხვა პერიოდში აქტუალური ხდება წარსულის გამოცდილების მხოლოდ ესა თუ ის მომენტი და არა მთლიანად წარსული. ისტორიული მეხსიერება გამოხატავს წარსულის შესახებ ინფორმაციის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას და აქტუალობას მჭიდრო კავშირში აწმყოსთან და მომავალთან. ესაა ხალხების, ქვეყნებისა და სახელმწიფოების წარსული გამოცდილების დაფიქსირების, შენახვისა და აღდგენის ორგანიზებული პროცესი. ისტორიული მეხსიერება შერჩევითია, როცა ხშირად აქცენტები კეთდება ცალკეულ ისტორიულ მოვლენებზე და იგნორირდება სხვები. ისტორიულ მეხსიერებას აქვს თავისებურება შეინარჩუნოს ადამიანთა შეგნებაში წარსულის მთავარი ისტორიული მოვლენები-წარსული გამოცდილების მსოფლმხედველობრივი აღქმის სხვადასხვა ფორმებში ისტორიული ცოდნის გადაქცევამდე, მის ფიქსირებამდე ლეგენდებში, თქმულებებში თუ წარატივში (კვაჭანტირაძე ე., 2008:89).

თურქეთის რესპუბლიკის ქართველთა შორის მიმდინარე თანამედროვე ეთნო-კულტურული და სოციალურ-კულტურული პროცესები მრავალფეროვანია და მის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სეგმენტს ისტორიულ სამშობლოსთან ურთიერთობის აღდგენისა და ეთნიკური იდენტობის გადარჩენა-განვითარების

საკმაოდ მძლავრი იმპულსებიც წარმოადგენს. მოგონებები საქართველოს შესახებ შემოინახეს არა მხოლოდ კლარჯეთისა და ტაოს ავტოქტონმა ქართველებმა, არამედ აჭარიდან და ისტორიული საქართველოს სხვადასხვა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მხარიდან (ზემო მაჭახელი, იმერხევი, შავშეთი, არტაანი, კოლა, ნიგალის ხეობა) თურქეთის ცენტრალურ და შავიზღვისპირეთის რეგიონებში მიგრირებულ („მუჰაჯირ“) ქართველთა შთამომავლებმაც (გუჯეჯიანი რ., 2013:296). 1877-78 წლებიდან მოყოლებული, მუჰაჯირობისა და მათი შთამომავლებისათვის, ტკივილიანი მოგონება სამშობლოზე უმთავრეს სოციალურ ფაქტად იქცა (გუჯეჯიანი რ., 2013:296).

მუჰაჯირ ქართველთა შორის შემონახული სხვადასხვა ისტორიული ფაქტის არეალი უნივერსალური სიუჟეტების სახით არის გავრცელებული მთელ ისტორიულ ტაო-კლარჯეთში და თურქეთის ცენტრალურ და შავიზღვისპირეთის რეგიონებში მცხოვრებ „მუჰაჯირთა“ შთამომავლებში. ისტორიულ ფაქტთაგან აღსანიშნავია ამა თუ იმ ტოპონიმთა სოფლის დაარსებასთან, ციხეების, ხიდებისა და აბანოების აგებასთან, ეკლესიებთან და ნაეკლესიარებთან, არხებისა და გზების გაყვანასთან დაკავშირებული საისტორიო გადმოცემები, შემონახულია მასალაოსმალეთისა და რუსეთის ომების დროს ისტორიული ტაო-კლარჯეთის ტერიტორიაზე მომხდარი ბრძოლების შესახებ, ზოგიერთ დღემდე არსებულ ხალხურ დღეობათა დაარსების ისტორიები და სხვა.

ისტორიული მეხსიერების უმნიშვნელოვანეს ფაქტად მუჰაჯირ ქართველთა შორის ფიქსირდება თამარ მეფესთან დაკავშირებული ისტორიული მომენტები, რომლებიც ავლენენ მსგავსებას საქართველოს სხვა ისტორიულ მხარეებში არსებულ გადმოცემებთან. თამარ მეფის ნათელი ხატება თურქეთელი ქართველისათვის ეთნიკური იდენტობის უმთავრესი მარკერია და ტრადიციულ ქართულ კულტურასთან მაკავშირებელი მთავარი სოციალური ფაქტია. თამარ მეფის სახეში ფოკუსირებულია თურქეთის საზღვრებში მოქცეული ყველა მხარისა და რელიგიური აღმსარებლობის ქართველის იდენტობა ქართველობასთან და ქართულ კულტურასთან (გუჯეჯიანი რ., 2012:51).

თურქეთელ ქართველთა მახსოვრობის ის შრე, რომელიც თამარ მეფეს უკავშირდება, ზოგადქართული კულტურის კონტექსტში მოიაზრება. ლოკალურ ნაირსახეობას კი ქმნის სამშობლოს მონატრების განცდა და ეთნიკური ფესვების ძიების მაღალი ხარისხი-არსებულ მუჰაჯირ ქართველთა შორის. მუჰაჯირი ქართველები თამარ დედოფალს უკავშირებენ თითქმის ყოველი ეკლესიის, ციხის, თაღოვანი ხიდის აგებას, არხის გაყვანას სხვა (გუჯეჯიანი რ., 2009:16).

თამარ მეფის შესახებ არსებული გადმოცემები ისტორიული მეხსიერების ხანდაზმულობისა და დროში გამძლეობის იშვითი ნიმუშებია. გადმოცემებში ასახულია საისტორიო წყაროებიდან და საეკლესიო ტრადიციებიდან შემონახული ელემენტები: თამარ მეფისდროინდელი საქართველოს სიდიადე, ძლიერება და სოციალური ყოფის სტაბილურობა, კულტურული აღმშენებლობა. ისტორიული ტაო-კლარჯეთის ყოველი მხრის ქართველი ხაზგასმით საუბრობს წმიდა მეფის განსაკუთრებულ დამოკიდებულებაზე მის კონკრეტულ მხარესთან, ამავე დროს ყველა ქართულ ისტორიულ თემში დარწმუნებულნი არიან, რომ სწორედ მათ მხარეშია წმიდა მეფე დაკრძალული.

მუჰაჯირთა მეხსიერებაში დაუფინყარ ხატად არის ქცეული ქალაქი ბათუმი. მუჰაჯირად მიმავალი გულდათუთქული ჩვენებურების უკანასკნელი თვალის შევლება მშობლიურ მხარეზე სწორედ „ბათომით“ მთავრდებოდა. ბათუმი იყო დედა სამშობლოს ბოლო სურათი, რომელიც შავი ზღვის ტალღებში შეცურებული გემიდან დაინახა მათმა თვალებმა და უკვდავ ხატად ექცათ ცხოვრებაში, ცრემლიან, საყვარელ ხატად (ფუტკარაძე შ, მალაყმაძე რ., 2013:242).

მუჰაჯირი ქართველებისათვის, ტოპონიმი „ბათუმი“ ხშირ შემთხვევაში მოიცავს მთელ საქართველოს, სამშობლოს „ემელექეთის“ კრებითი სახელია. როდესაც იმერხეველი ან მაჭახლელი ამბობს, - „იმ თეფედან ბათუმი ჩანს“- აქ არა კონკრეტულად ქალაქი ბათუმი და მისი სანახები, არამედ საზღვარს მიღმა დარჩენილი სამშობლოს მიწა-წყლის ესა თუ ის მონაკვეთი იგულისხმება (გუჯეჯიანი რ., 2013:297).

ბათუმს უკავშირდება ბევრის მონათხრობი. მათ შორის

არის ზედა მაჭახლის სოფელ ქუაბისთაველი 91 წლის ალი (ია- ვუზის) მონათხრობი: „ბათომ ბევრი რაცხა გადახდენილი მაქ. ბათომ ბევრ ვიარებოდი, მარენწკი ბულვარი იყო, ლამაზი დენი- ზის ქენარში. აჭარისტანის ხანი იყო, იქ დავდგებოდით ბალნო- ბაშიც ნამყოფი ვარ ბათომ... 13-14 წლისა ვიქნებოდი ძვილაი, ჰამა დღევანდელ დღესავით მახსოვს.. მუჰაჯირათ წასვლა იყო წინწინ. ბიძამ იყიდა ჩუენი სახლ-კარი დედაჩემი და ნენჩემი ტიროდნენ, არ უნდოდენწასლა, ვათანის დატევა“... (ფუტკარა- ძე შ., 1993:365).

ბათუმის სახე კარგად ჩანს მუჰაჯირი ქართველების შთა- მომავალთა ლექსებსა და სიმღერებშიც, ასეთია: მაგ: სიმღერა „ლალე.“ ტექსტიდან ჩანს, რომ მუჰაჯირად წასულს აჭარაში, კერძოდ ქედაში დარჩენია ატირებული დედა და სატრფო. ეგო- ნა, საზღვარი არ ჩაიკეტებოდა და დაბუნდებოდა უკან. მაგრამ საზღვარი მალე ჩაიკეტა და ველარ ნახა საყვარელი ადამიანები:

„ბათუმი და ქედა, რომ დიმირჩა დედა,
წვევლ, გავხდი ფირალი, დედა დავტიე ტირალი,
მემლექეთის მტრედი, გოგოც დამრჩა ერთი,
იმიტეხა დერდი, შიმიბრალეებს ღმერთი.“

ცნობილია ბურსის ვიალეთის ინეგოლის რაიონის სოფ. თუფექჩიქონაქში მცხოვრებ მუჰაჯირი ქართველების ქაზიმუ- ჩარის (დავითაძის) და ნური ეფენდი თავდგირიძის ლექსები ერთ-ერთ წერილში ნური თავდგირიძე წერს, რომ ყოველ სიზ- მარში ხედავს, მშობლიურ ადგილებში დადის, მშობლიურ მთა- ბარს ეაღერსება. მთელი სიცოცხლის მანძილზე სიზმარში უც- ხო ქვეყანა არ უნახავს. ამიტომაც აქვს ამ წერილს ასეთი მინა- წერი: „სიზმარში გნახე, ჩემო ბათომო, მეტი რა გითხრა, ჩემო ბატონო?! არ გეკადრება, ობლად დამტოვო, უკან მომიყვავი, არ მიმატოვო!“ (ფუტკარაძე შ, მალაყმაძე რ., 2013:245-246).

მუჰაჯირთა მესხიერებაში კარგადაა შემონახული აგრეთ- ვე, გადასახლების ტკივილიანი ისტორია და მასთან დაკავშირე- ბული საკითხები. სერგი მესხი წერს: „საშინელ სურათს წარმო- ადგენს თურმე ეს ხალხის გადასახლება. მნახველთ უამბიათ და მოუწერიათ ჩვენთვის, რომ ესენი დედამინას ჰკოცნიან, ხეებს, სახლებს, ყველაფერს სულიერსა და უსულოს, რასაც კი სტოვე-

ბენ. ცხარე ცრემლების ღვრით გულ-დამწვარვი ტირილით ეთხოვებიან და ასე მიდიანო. ბევრი, ძალიან ბევრი იხოცება შიმშილისაგან და ვინც კი ადგილამდის მიაღწევს, დიდი სიკეთე არც იმას ეყრებაო. იქაც უკეთესი ბედი არ მოელის, იქაც შიმშილი ხვდება, უპატრონობა და ამ ნაირად რამდენიმე თვის განმავლობაში უკან ბრუნდებიანო. მაგრამ ბრუნდება ორში ერთი. დანარჩენი კი გაჭირვებისა და შიმშილის გამო იხოცება“(კვაჭაძე ნ., 2009).

მთხრობელის სუმმან გიუმში ნუხს, რომ ქართველებმა უნაყოფო ადგილები აირჩიეს საცხოვრებლად: “გურჯებმა არჩიეს კარგი ტყე, კაი წყალი, კაი ბუნება, ჰამასუსტი (უნაყოფო) ადგილები; ხას (კარგ) ადგილებში კი ლაზები, ჰემშილები დასახლდნენო”(ფუტკარაძე თ., საველე ექსპედიციის მასალები, 2012 წლის აგვისტო).

ამრიგად, საქართველოდან გადასახლებულ მუჰაჯირთა უმეტესობამ მამა-პაპათაგან იცის თუ საიდან, რომელი სოფლიდან არიან წამოსულები, კარგად ახსოვთ საკუთარი გვარი, ისევე როგორც იმ სოფლის სახელი, რომლიდანაც მათი მამა-პაპა წამოსულა.მუჰაჯირ ქართველებს კარგად ახსოვთ საქართველოს ისტორიის ცალკეული საკითხები. ამდენად, სამშობლოდან იძულებით გადახვენილი ქართველების ყოველი მოგონება, სამშობლოს მონატრებას და მისადმი სიყვარულს უკავშირდება, რომელიც დაღექილია მათ მეხსიერებაში და თაობიდან თაობას გადაეცემა.აქედან გამომდინარე აქტუალურია და აუცილებელი მათ მეხსიერებაში დაღექილი ფაქტების შენახვა, შესწავლა და ანალიზი, რათა შთამომავლობამ არ დაივიწყოს მათი ჭეშმარიტი ისტორია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გუჯეჯიანი რ., ბათუმთან დაკავშირებული სოციალურ-კულტურული ასპექტები თურქეთელ ქართველთა ტრადიციულ ყოფაში, კრ. „ბათუმი წარსული და თანამედროვეობა IV“, ბათ., 2013.
2. გუჯეჯიანი რ., სოციალური მეხსიერების ფაქტები თურქეთელ ქართველთა ტრადიციულ ყოფაში. თბილისის სახელ-

მნიფო უნივერსიტეტის საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები. სპეციალური გამოშვება-„კლარჯეთისა დიდებულთა უდაბნოთა.“ თბ., 2012.

3. გუჯეჯიანი რ., თამარ მეფის ხატება სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტრადიციულ ყოფაში. კრ. ქართულ-თურქული კულტურული პარალელები I, თბ., 2009.
4. კვაჭანტირაძე ე., ისტორიული მემსიერება და მისი შესწავლის ძირითადი ტენდენციები, ჟურნალი „ამირანი“- XIX, თბ., 2008.
5. კვაჭაძე ნ., ბათუმის ნავსადგურიდან ოსმალეთისაკენ-მუჰაჯირობის ისტორია პრესაში. წმწ. ოლდბატუმი. ნორდპრესს.ცომ. განთავსებულია 2009 წლის 22 ნოემბერს.
6. ფუტკარაძე შ., ჩვენებურების ქართული, ბათ., 1993.
7. ფუტკარაძე შ., მალაყმაძე რ., „ბათომის“ სახე მუჰაჯირთა მემსიერებაში, კრ. ბათუმი წარსული და თანამედროვეობა III, ბათუმი, 2013.
8. ფუტკარაძე თ., საველე ექსპედიციის მასალები, 2012 წლის აგვისტო.

Nani Putkaradze

Historical Memories of Georgian Muhajirs

Summary

Presented work sets out the painful stories on homeland Georgia and resettlement that have remained in memories of Muhajirs and their descendants. They still remember the historical narratives about various village establishment, castles, bridges and the construction of churches. Therefore, it is important and essential to study and analyse the facts kept in their memories, so that future generations didn't forget about the true story.

**НОВАЯ РОЛЬ ГОСУДАРСТВА В ЗАЩИТЕ
НАЦИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ ЧЕРЕЗ ФОРМИРОВАНИЕ
УСТОЙЧИВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ**

Главной целью государства как политической организации общества является защита национальных интересов. Национальные интересы проистекают из всеобщих, относительно прочных и осознанных потребностей нации в целом и не подвластны моментальной политической конъюнктуре. Это подчеркивается такими международно известными исследователями, как например Роберт Гилпин. В своем последнем труде он доказывает, что и в XXI веке “главной заботой государства будут ее национальные интересы, определенные как военная безопасность и политическая независимость” (Гилпин, Р., С., 2003: 29).

Но и политическая независимость является проблемой безопасности. Хотя сила и силовые отношения играют очень часто главную роль в международных отношениях, сила может принимать форму военных, экономических или даже психологических взаимоотношений между странами. Забота о безопасности означает, что сила – военная, экономическая и психологическая, продолжит быть жизненно необходимой и важной в международных отношениях.

Государства должны постоянно следить за изменениями в соотношении сил и последствий относительно их собственных национальных интересов. Вопреки тому, что “торгующая нация” превратилась в очень важную отличительную характеристику международных отношений, успешное развитие международной экономики после Второй мировой войны стало возможным благодаря системе безопасности, обеспеченной союзами между США и их партнерами в Европе и в Азии. Япония и бывшая Западная Германия развились и укрепились как “торгующие нации” благодаря защите американских военных сил. Сейчас эти страны имеют собственные могущие “защитные” силы и военную индустрию как новую “политику страхования”. Даже Япония с ее исключительно миролюбивой конституцией превратилась и сейчас представляет одну из главных военных сил в мире, участвуя даже в операциях различных международных сообществ.

Можно определено заключить, что “застрахованная нация” является условием превращения ее в “торгующую нацию”.

Реализм, изложенный тут, находится в противоречии с конструктивизмом, который защищается исследователями, утверждающими что международные и вообще социальные организации создаются общими идеями и культурами, а не материальными силами. Но даже в экономической науке, на первом месте в экономиксе, роль “сил” (монополии, олигополии и т.д.) никогда не была недооцененной, т.к. реалисты опираются больше на интерес, чем на идентичность.

Несмотря на то, что экономические вопросы стали более важными после эпохи Холодной войны, США, ЕС и Япония не оставили свою военную безопасность недооцененной, а развили ее. Поэтому ошибочно делать очень резкое разграничение между международными экономическими и военными отношениями.

Вопреки тому, что тяжесть, отдаваемая одним или другим отношениям, варьирует с течением времени, оба вида близко связаны, всегда были и будут такими. Хотя и оба типа отношений могут быть разделены аналитически, они не являются изолированными в реальном мире. Связь между экономическими деятельностями и национальной безопасностью реципрочна и останется такой в обозримом временном периоде.

В этом контексте как могут быть сформулированы национальные ценности и интересы на современном этапе и соответственно как должны отстаиваться?

Болгарские национальные ценности и интересы должны быть основным критерием при формулировании и проведении целостной государственной политики, в том числе и в области безопасности и обороны. Они представляют систему интересов болгарских граждан, общества и государства. Интересы болгарских граждан выражаются в реальном гарантировании конституционных прав и свобод, личной безопасности, повышению качества и уровня жизни, социального и здравоохранительного обеспечения.

Интересы гражданского общества находятся в утверждении демократии, гражданского контроля над институтами и свободе объединений, в праве религиозных, этнических и меньшинственных групп, в сохранении национальных духовных и культурных ценностей и традиций. Интересы государства требуют защиты Конституции, суверенитета и территориальной целостности

страны, экономического процветания, строгого соблюдения правового порядка, равнопоставленности и взаимовыгодного международного сотрудничества.

Оборона представляет основную часть национальной безопасности и представляет систему деятельности по укреплению мира и безопасности, по сохранению национальных ценностей и для поддержки вооруженных сил, экономики и населения в готовности для действий, а также и для действий в условиях кризиса и во время войны.

Исключительным значением для национальной безопасности является утверждение Болгарии как ключевого политического фактора в Юго-Восточной Европе, как экономического, инфраструктурного и культурного центра, а также и в поддержке и развитии научного и технологического потенциала страны. Интеграция страны в европейские и евроатлантические структуры представляет естественный процесс присоединения к сообществу с разделенными ценностями при сохранении собственной идентичности.

Болгария должна преследовать и защищать свои национальные интересы при полном уважении международного порядка, мира во всем мире и безопасности, в соответствии с общечеловеческими ценностями, принципами международного права и справедливости.

Главным условием реализации национальных интересов является сохранение возможностей страны самостоятельно решать свои внутренние политические, экономические и социальные проблемы, а также и самой улаживать отношения с другими государствами и сообществами.

Болгарские национальные интересы образуют сложную систему иерархических взаимосвязей и зависимостей. Реализуя национальные интересы, цели и приоритеты, государство на практике обеспечивает свою безопасность. Национальная безопасность налицо, когда защищены основные права и свободы болгарских граждан, не существует опасность угрозы извне и гарантировано демократическое функционирование государственных и гражданских институций, в результате чего общество и нация повышают свое благосостояние и прогрессируют.

Государственное руководство в принципе должно формулировать и осуществлять политику страны в соответствии со стратегическими приоритетами, целями и интересами. Внутренняя и

внешняя политика, в том числе и политика безопасности и обороны, являются основным инструментом для материализации активной позиции Болгарии в контексте глобальных, региональных, двусторонних и внутригосударственных взаимодействий и процессов.

Отчитывая изменения в стратегической среде, динамике процессов в политической, экономической, военной, социальной, информационной и других сферах, растущей взаимозависимости, но в тоже время и дифференцированности в глобальном масштабе, Болгария стремится гарантировать свою безопасность, без угрозы интересам других государств и считая право на безопасность каждого государства и возможность для ее осуществления как предпосылка для всеобщей безопасности.

Основной интерес и приоритет для страны представляет наше членство в Европейском союзе и НАТО как естественная среда развития. Усиливающееся сотрудничество и интеграция в региональные, европейские и глобальные структуры имеет существенное значение и не противоречит стремлению к сохранению и утверждению национальной идентичности.

Республика Болгария должна рассматривать свою национальную безопасность в прямой связи с региональной и европейской безопасностью, при этом стабилизация Юго-Восточной Европы представляет национальный, региональный и общеевропейский интерес. Региональное сотрудничество, однако, не может и не должно замещать европейскую и евроатлантическую интеграцию.

Политика безопасности и обороны Республики Болгарии основывается на принципах на равнопоставленности сторон и взаимного уважения интересов, сотрудничества и интеграции. Это предполагает сочетание мер для активного формирования благоприятной международной среды, для управления кризисов различного характера и для обороны страны, а также и для разделения ответственности за укрепление мира и безопасности, включая и через генерирование безопасности посредством конкретных инициатив, программ, концепций и стратегий.

Вооруженные силы как один из инструментов политики безопасности и обороны является основным гарантом суверенитета, независимости, безопасности и территориальной целостности страны. Они представляют фактор для достойной интеграции Республики Болгарии в европейские и евроатлантические струк-

туры безопасности и регионального сотрудничества.

Независимо от отсутствия непосредственной военной угрозы, Болгария должна быть готова не только дать адекватный ответ на вызов, но и активно работать по формированию среды в соответствии с национальными интересами и интересами международной общности в целом. Так государственная политика обеспечивает реализацию намеченных целей и отводит причитающееся Болгарии место в международной системе безопасности.

У защиты национальных интересов есть и экономические измерения. До тех пор пока население уменьшается, пока уменьшается число служащих в службах безопасности (армия и полиция), до тех пор будет необходимо поддерживать растущие темпы развития и соответственно вкладывать больше инвестиций в экономические деятельности Министерства обороны, которые компенсировали бы эти уменьшения.

Что касается роли соотношения “местное производство – импорт”, оно, к сожалению, не описано в наших стратегических документах даже как тенденция, вопреки тому, что является существенным элементом в процессе целостной трансформации вооруженных сил и осуществление их модернизации, в рамках предусмотренного уровня численности Болгарской армии и основных образцов вооружения и техники.

Модернизация как жизненно необходимый элемент трансформации вооруженных сил требует предоставления значительных ресурсов, достигающих до 20-25 % годовых расходов на оборону, потому что баланс между численностью трансформирующихся вооруженных сил и их модернизации может быть осуществлен единственно при соблюдении принятых обязательств относительно расходов на оборону в указанный период.

Основным принципом при осуществлении модернизации должен быть принцип рационального использования возможностей национального специального производства в контексте международной интеграции на взаимновыгодной основе и создании стратегических отношений с мировыми корпорациями из стран - членов НАТО и ЕС.

Участие компаний и предприятий Министерства обороны в модернизации вооруженных сил должно осуществляться в условиях прозрачности требований и обеспечения конкурентности, таких как:

- ✓ исполнители проектов по модернизации в областях, в которых Республика Болгария имеет производственный и технологический потенциал;
- ✓ подисполнители международных компаний, реализующих проекты по модернизации;
- ✓ основные подпоставщики при реализации офсетных программ, сопутствующих реализации проектов по модернизации вооруженных сил.

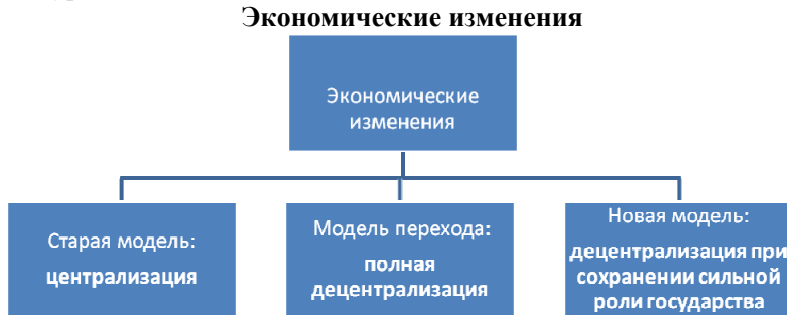
Мы считаем, что это является существенной слабостью при формировании целостной как оборонительной, так и экономической стратегии. По этой причине необходимо рассмотреть отдельно функции государства и функции экономических деятельностей Министерства обороны как будущие основы реформ. Как было доказано, до этого момента предприятия и деятельности в этом секторе чаще всего оставлены на “свободе”, если не считать некоторые государственные заказы.

В этом ли выражается и таковой ли должна быть роль государства? Такова ли и таковой ли должна быть роль предприятий? Таковыми ли должны быть экономические деятельности Министерства обороны?

Очевидно, что сильно централизованная система управления при старой системе имела и свои преимущества, но и свои существенные слабости. Преимущества заключались в быстром и оперативном маневрировании ресурсами, которые (также государственные) легко подлежали рациионированию и контролю (Понятие “*рационирование*” используется многократно в трудах акад. Евгения Матеева. В него он вкладывает следующий смысл: центр управления при стаой системе определяет некоторый объем или долю некоторых благ (кадры, финансовые ресурсы, материальные блага, оборотные средства и пр.), которые (согласно центра) должны быть “достаточными” для осуществления деятельности подчиненного звена, особенно если оно разкрывает “резервы”). Недостатки проявлялись в отсутствии достаточной мотивации для введения инноваций и рационального использования ресурсов. В свою очередь, новая система крайней децентрализации вызвала сильный интерес к производству рентабельной продукции, дезинтересованность к низкорентабельной и (как это не странно) воздержание от инноваций и одна из основных слабостей и причин неуспеха такого типа предприятий является слабый маркетинг или вообще его отсутствие.

Но ни старая система сильной централизации, ни новая система крайней децентрализации дали необходимые решения (Фигура № 1).

Фигура № 1

Но при ясно поставленной цели – создание продуктов и услуг для поддержания и развития нужд безопасности, при этом при рыночной экономике, особенные функции государства и руководителей экономических деятельностей Министерства обороны становятся более ясными. Но более чем очевидно, что обе стороны (государство и предприятия) должны осуществлять маркетинг, который можем назвать рабочим понятием **“маркетинг безопасности”**.

ლიტერატურა:

1. Гилпин, Р., *Глобальная политэкономия: понимание международного экономического порядка*. Издательство им. “Дамяна Якова”, С., 2003

Nikolay Tsonev

New role of the state in protection of national interests through formation of steady safety

Summary

Although economic issues became more important after the Cold War, many leading countries did not underestimate military security, but rather developed it, so it is wrong to make too sharp distinction between international economic and military relations, because although the

burden attributable to one or the other relationship varies over time, the two types are closely connected, and can not be isolated in the real world.

The report focuses on the problems facing the process of formation of sustainable security in the country strongly influenced by the imposed model for a full exemption of state guardianship to manufacturers and traders in the defense system.

The transition to marketing management of economic activities of the Ministry of Defense in the conditions of formation and development of a functioning market economy, currency board and even greater opening of the national economy while dynamism and development of the commitments of Republic of Bulgaria to the European Union and NATO is an issue whose depth analysis will allow to propose measures that have a positive impact on our national security.

Keywords: state policy, strategy, political science, security, marketing, defense.

**ჯანმრთელობის დაცვის განვითარების
ისტორიიდან აჭარაში
(XIX საუკუნის 80-90-იანი წლები)**

1878 წლის 25 აგვისტოს ბათუმში შემოსულ რუსეთის ჯარს თან შემოჰყვა სამედიცინო-სანიტარული ქვედანაყოფი, რომელმაც კარვები დადგა ახლანდელი წმ. ბარბარეს ეკლესიასთან მდებარე ტერიტორიაზე. სამედიცინო ქვედანაყოფების რეორგანიზაციის შედეგად შეიქმნა №64 სამხედრო ჰოსპიტალი.

ჰოსპიტალი, გამონაკლისის სახით სამედიცინო დახმარებას უწევდა მხოლოდ მოსახლეობის პრივილიგირებულ ფენას. ეს იყო პირველი სამედიცინო დაწესებულება ბათუმში. მანამდე იგი არ არსებობდა (აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი (შემოკლებით აცსა), ფ.1, აღნ.1, საქ. 898, ფურც.24).

მე-19 საუკუნის 80-იან წლებში ბათუმს მცირე ადგილი ეკავა. მის ირგვლივ მიმდებარე 500 დესეტინა, ფართო ჭაობით იყო დაფარული, რომელსაც სამხრეთიდან კახაბრის მაღლობი ესაზღვრებოდა, ჩრთილოეთიდან-ქალაქი და ზღვის სანაპირო, აღმოსავლეთიდან მდინარე ბარცხანა და დასავლეთიდან-მდინარე მეჯინა-სუ.

დაჭაობებული ადგილები ანტისანიტარიის ბუდეს წარმოადგენდა, ამიტომ სისტემატიურად მძვინვარებდა მალარია და სხვა ეპიდემიური დაავადებანი. გაითვალისწინა რა ეს მდგომარეობა ბათუმში ახლად შექმნილმა რუსულმა მთავრობამ, 1880 წელს, ქალაქის მოსაზღვრე მიწებზე აკრძალა ბრინჯის თესვა, რათა თავიდან აეცილებინათ წყლის დაგროვება მიწის ზედაპირზე.

ჭაობების დაშრობით დაინტერესდნენ რუსი და ქართველი ინტელიგენციის წარმომადგენლები, რომელთა ზეგავლენით მთავრობამ 1879 წლიდან გადანყვიტა დაენყო დაჭაობებული ადგილების ამოშრობა. საჭირო იყო თანხები, რომელიც ბათუმის საზოგადოებრივ საკრებულოს არ გააჩნდა. ბოლოს გამოინახა 350 ათასი მანეთი, ამას შეუერთდა სამხედრო უწყება, რომელიც დაინტერესებული იყო იმ დაჭაობებული ადგილების ამოშრობით, რომელიც მათ ბატარეას ესაზღვრებოდა.

ამოსაშრობი სამუშაოების ჩატარება დაევალა აუცილინსკის. მან შეადგინა ჩასატარებელი სამუშაოების საერთო გეგმა, შესრულება კი დაევალა ინჟინერ იონკინს (აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფ.1, აღნ.1, საქ. 898, ფურც. 29-30).

პირველი მაგისტრალური არხი ჭაობის დასაშრობად გაიყვანა ჟილინსკიმ 1882 წელს. არხი იწყებოდა მდინარე მეჯინასუდან (მეჯინისწყალი), დასავლეთიდან მდებარე მდინარე ანგისიდან მდინარე ბარცხანამდე.

ყველაზე დიდი დრო და თანხა წაიღო ე. წ. პატარა ტბის ამოშრობამ, რომელიც თითქმის ქალაქის ცენტრში მდებარეობდა. ამ ადგილის ამოშრობის შემდეგ აშენდა ქართული და ბერძნული სკოლები, თავად მაჭუტაძის, ასევე ბათუმელების კაკაბაძისა და საბახტარაშვილის ხე-ტყის საწყობები, კათოლიკური ეკლესიის ნაწილი და სხვა. აღნიშნული პატარა ტბის ამოშრობა დაიწყო 1889 წელს და დამთავრდა 1890 წელს. სამუშაოები დაჯდა ოცი ათას მანეთამდე.

დღევანდელი ჭავჭავაძის ქუჩის იქეთ ტერიტორიებს "ჭაობს" ეძახდნენ. აქ ზამთარ-ზაფხულ სიბინძურე იყო. ალბათ ამიტომ ქუჩებსაც შესაფერისი სახელები "გრიანაია", "ბალოტნაია" და სხვა ჰქონდა. წვიმიან ამინდში ხალხი ამ ადგილებიდან ნავებით გამოდიოდა. ეს ტერიტორია საცხოვრებლად ვარგისი რომ ყოფილიყო, საჭირო იყო შედარებით პატარა სიგრძის არხების გაყვანა და ჟილინსკის მთავარ არხისთვის მიერთება. გაყვანილ იქნა ანდრეევის, პავლოვსკისა და ივანოვსკის არხები, შეტანილი იქნა ქვიშა-ქვა. ეს სამუშაოები 150 ათასი მანეთი დაჯდა.

ჭაობის დაშრობასთან ერთად, ბათუმში დაიწყო სამკურნალო დანესებულებათა მშენებლობა. 1880 წელს დაისვა საკითხი ოთხოთახიანი ქსენონის გახსნის შესახებ, მაგრამ უსახსრობის გამო მაშინ ეს არ მოხერხდა (აცსა, ფ. 1. საქ.901, ფურც.12).

1887 წელს სასამართლო-სამედიცინო ექიმის ა. შეფერის ინიციატივით ვოზნესენსკის (ახლანდელი პ. მელიქიშვილის ქუჩა) ქუჩაზე გაიხსნა 25 საწოლიანი ქსენონი. პროექტი შეადგინა გრიგოლ ალიბეკოვმა. ქსენონი შედგებოდა 5 ოთახისაგან. მას ხელმძღვანელობდა ა. შეფერი. 1892 წელს იგი ქოლერამ იმსხვერპლა და მის ადგილზე მოიწვიეს ექიმი ტიმოლეონ ტრინ-

ტაფიდილისი, ქირურგ-კონსულტანტად ექიმი გრ. ელიავა, ხოლო შემდეგ ექიმი კ. მხეიძე.

1890 წლისთვის ქსენონში სანოლთა რაოდენობა იყო 70, აქედან 50 ადგილი მამაკაცებისათვის, ხოლო 20 ადგილი კი ქალებისათვის (აცსა, ფ. 1. საქ.901, ფურც.22).

ქსენონი პრიმიტიული სამკურნალო დაწესებულება იყო, ვერ აკმაყოფილებდა მინიმალურ მოთხოვნილებებს, რის გამოც დაისვა საკითხი კეთილმოწყობილი საავადმყოფოს გახსნის შესახებ.

საავადმყოფოს მშენებლობის საკითხი დააჩქარა იმანაც, რომ 1896 წლის დასაწყისში დაიწვა ქსენონის მთავარი კორპუსი. იმავე წლის თებერვალში, ქალაქის თვითმართველობის სხდომაზე მიღებულ იქნა დადგენილება ბათუმში საავადმყოფოს აშენების შესახებ. გამოიყო მიწის ნაკვეთი, დაახლოებით 6 ათასი კვ.საჟენი, ტბა ნურიგელის სამხრეთ სანაპიროსთან. პროექტის შედგენა დაევალა გუბერნიის ინჟინერ აპიშკოვს, ქალაქის არქიტექტორს კანდილოვს და სამხედრო ინჟინერ სედელნიკოვს. ვადა მიეცათ 3 თვე. საავადმყოფოს საძირკველი ჩაიყარა 1899 წლის 14 მარტს, ხოლო ექსპლოატაციაში შევიდა 1902 წლის 3 ოქტომბერს.

საავადმყოფო შედგებოდა ხუთი ერთსართულიანი შენობისაგან, რომლებშიც მოთავსებული იყო შემდეგი განყოფილებები: თერაპიული, ქირურგიული, ინფექციური, ვენერიული, სამშობიარო-გენოკოლოგიური და ფსიქიატრიული. მეექვსე იყო ადმინისტრაციული შენობა. საავადმყოფოს ჰქონდა აგრეთვე სამზარეულოს, სამრეცხაოს, თეთრეულის საწყობისა და მორგისათვის საჭირო შენობები (აცსა, ფ. 1. საქ.901, ფურც.27).

1914 წელს, პირველი მსოფლიო ომის დროს, ქალაქის საავადმყოფოს შენობაში გაიხსნა სამხედრო ჰოსპიტალი, ხოლო თვით საავადმყოფო გადატანილ იქნა კომაროვის (დღევანდელი დიმიტრი თავდადებულის) ქუჩაზე მდებარე ქართულ და ბერძნულ სკოლების შენობებში.

1918 წლის აპრილში, აჭარაში თურქების შემოსვლის წინა დღეებში, ქალაქის საავადმყოფო ფოთში გადავიდა. საავადმყოფოს შენობაში თურქების ჰოსპიტალი მოეწყო. იმავე წელს ბათუმსა და მის ახლო რაიონებში იფეთქა პარტახტიანი ტიფის

ეპიდემიამ. ამ გარემოებამ თურქეთის ხელმძღვანელობა აიძულა დათანხმებოდა ბათუმში დარჩენილ ქართველ და რუს ექიმთა მოთხოვნას საავადმყოფოს გახსნის შესახებ. 1919 წლის დასაწყისში ქუთაისის ქუჩაზე, ყოფილ სასტუმრო "იმპერიალის" შენობაში გაიხსნა საავადმყოფო ქირურგიული, თერაპიული და ძირითადი ინფექციური განყოფილებებით.

1919 წლის დეკემბერში ქალაქის საავადმყოფო დაუბრუნდა თავის შენობას, რომელიც გაძარცვული და გაპარტახებული იყო. აღნიშნული საავადმყოფო ამჟამად ქალაქის ცენტრალური კლინიკური საავადმყოფოა (საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი (შემოკლებით სცსსა), ფ. 418, აღწ.1, საქ.135, ფურც.66).

1897 წელს შეიქმნა ექიმთა საზოგადოება, რომლის თავმჯდომარე იყო მ. ფენსტერი. საზოგადოება ატარებდა კვლევით სამუშაოებს, კონფერენციებს, აქვეყნებდა შრომებს, ანგარიშებს, ჰქონდა შესანიშნავი ბიბლიოთეკა. იგი აქტიურ საქმიანობას ეწეოდა ქალაქის სამედიცინო ცხოვრებაში.

მიუხედავად ჭაობების ამოშრობისა, მალარიის ეპიდემია, მართალია შედარებით ნაკლებად, მაგრამ მაინც მძვინვარებდა. განსაკუთრებით ღარიბ მოსახლეობაში. ამიტომ ბათუმის ექიმთა საზოგადოებასთან ჩამოყალიბდა სამალარიო კომისია, თავმჯდომარე იყო ექიმი ს. სოლოვკინი. წლების მანძილზე კომისია შეძლების მიხედვით ებრძოდა მალარიის ეპიდემიას.

პროფესორ ე. მარცინოვსკისა და ცნობილი ქართველი მეცნიერ-პარაზიტოლოგის პროფესორ ს. ვირსალაძის დახმარებითა და ს. სოლოვკინის უშუალო ხელმძღვანელობით, 1913 წლის 12 მაისს, ბათუმში გაიხსნა მთელ რუსეთის იმპერიაში პირველი სამალარიო სადგური. სადგური უფასოდ ემსახურებოდა მალარიით დაავადებულ ღარიბ მოსახლეობას. თვეში საშუალოდ 1500-2000 ავადმყოფს უწევდა მომსახურებას (საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი ფ. 418, აღწ.1, საქ.135, ფურც.75).

ამავე პერიოდში ბათუმში გაიხსნა ტროპიკული ინსტიტუტი, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ს. ავალიშვილი. ინსტიტუტი ეწეოდა კვლევით მუშაობას მალარიისა და სხვა ეპიდემიური დაავადებების შესწავლის მიზნით. ტროპიკული ინსტიტუტის

შენობაში შემდეგ გაიხსნა ქალაქის №1 საავადმყოფო.

გარდა მალარიისა, ბათუმში აღინიშნებოდა ტუბერკულოზით დაავადების მრავალრიცხოვანი შემთხვევები. ამიტომ შეიქმნა კავკასიის საზოგადოების ტუბერკულოზის წინააღმდეგ ბრძოლის ბათუმის განყოფილება. იგი უფასოდ ემსახურებოდა მოსახლეობას. განყოფილების თავმჯდომარე იყო ე. რომანოვსკაია-რომანკო.

მე-20 საუკუნის დასაწყისში ბათუმში იყო 36 ექიმი, 20 ბეზია ქალი, ფერშალი. ასევე ქიმიურ-ბაქტერიოლოგიური ლაბორატორია და აფთიაქები, რომლებიც ეკუთვნოდათ ვიტუმკინს, პეტკევიჩს, ელიაშვილს, კანდელაკსა და ნიკიტინს (საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი ფ. 418, აღწ.1, საქ.135, ფურც. 83).

ბათუმმა თავიდანვე მიიქცია უცხოელთა ყურადღება თავისი გამორჩეული კლიმატური პირობებით, ხელსაყრელი ზღვისპირა მდებარეობითა და ჯანსაღი ჰავით. მდიდარი მწვანე სამოსელი ის ფაქტორი იყო, რომელმაც ბათუმი და მისი გარეუბნები კურორტად აქცია.

მართალია, ბათუმი პირველ რიგში სატრანსპორტო-სამრეწველო ქალაქი იყო, მაგრამ ამ ფუნქციასთან ერთად, საყურადღებოა მისი საკურორტო დანიშნულებაც. პროფესორ ა. კრასნოვის თქმით, ბათუმი ევროპის ერთადერთი რაიონია, რომლის კლიმატიც ახლოსაა არა მარტო ტენიანი სუბტროპიკული ქვეყნების, არამედ ტროპიკების ცხელი ქვეყნების კლიმატთან. ეს ნამდვილი ბუნებრივი ორანჟერიაა სუბტროპიკული მცენარეებისათვის.

1911 წელს, ს. სოლოვკინის ინიციატივით, ჩამოყალიბდა ბათუმის საკურორტო საზოგადოება, რომლის თავმჯდომარეც თვითონვე იყო. მან შეისწავლა მხარის შესაძლებლობები კურორტების განვითარების საქმეში და ბევრი კარგი თეორიაც წამოაყენა.

მანამდე კი, აჭარის დედასამშობლოსთან დაბრუნებისთანავე, ბათუმის მიდამოებისაკენ ულევ ნაკადად დაიძრა ზედმეტი მოგების სურვილით გატაცებული რუსი და უცხოელი მილიონერები, მსხვილი ვაჭრები და მოაგარაკენი. ისინი მუქთად იძენდნენ მიწებს და აშენებდნენ აგარაკებს. პირველად ეს აგარაკები

გამოყენებული იყო დასასვენებლად, შემდეგ კი შემოსავლის წყაროდ იქცა. ხდებოდა მათი გაქირავება, იჯარითა გაცემა.

რუსეთის ჩინოვნიკები ხელს უწყობდნენ უცხოელთა, განსაკუთრებით რუსების ჩამოსახლებას ბათუმსა და მთელს აჭარაში. მწერალი დავით კლდიაშვილი წერს: „ბათუმში კი უფრო ნელი სპეკულაცია იყო მიწების, რადგან პორტო - ფრანკოს არსებობა აშინებდათ ერთგვარად. მაგრამ აქაც ჩნდებოდნენ გაბედულები და იძენდნენ ადგილებს, განსაკუთრებით აფხაზებისაგან, რომლებიც სტოვებდნენ თავიანთ ფაცხებს და მიემურებოდნენ ოსმალეთისაკენ საცხოვრებლად” (დ. კლდიაშვილი, 1984:21).

ბათუმში მცხოვრებ უცხოელებს თავიანთი აგარაკებიც ჰქონდათ. მაგ. „ორთაბათუმის მხარეს იყო სილამაზითა და სიმდიდრით განთქმული ნობელის აგარაკი, რომელიც შემდეგ იჯარით გაიცემოდა. ე. წ. თამარის დასახლებაში იყო ილიჩევსკის, უშაკოვის, პრიაშნიკოვის ლამაზი აგარაკები, რომელთაც რუსული „ტერემას“ ხელი ჰქონდათ. აქვე იყო საბახტარიშვილის, სინიციხის, ლოპატის, გაიდამკინის და სხვათა აგარაკები. სოუქსუზე ყურადღებას იქცევდა დიადუშისა და მელიას აგარაკები. დიადუში პრაქტიკოსი მებაღე იყო. მას მისი მამული - 7 დესეტი-ნა მიწა, ბაღნარად ჰქონდა ქცეული”.

რუსი დაკნინებული ჩინოვნიკები კი ცხოვრობდნენ ე.წ. ”ხოლოდნაია სლობოდას” დასახლებაში, რომელიც მდებარეობდა დღევანდელი სატვირთო რკინიგზის სადგურის იქეთ. მათთან ერთად ცხოვრობდნენ წვრილი მოხელები და მუშები. ზოგიერთ მათგანს ჰქონდა საკუთარი სახლი, ხოლო დანარჩენები ცხოვრობდნენ მუშათა ბარაკებში.

იმისათვის, რომ ბათუმი საკურორტო ქალაქად ქცეულიყო, პირველ რიგში უნდა მოწესრიგებულიყო სანიტარული მდგომარეობა, დაგვილ-დასუფთავებულიყო ქუჩები, მოწესრიგებულიყო საკანალიზაციო სისტემა, დაწესებულიყო კონტროლი სასმელ წყალზე, პროდუქტებზე და ა. შ.

ქუჩების დაგვა-დასუფთავება და ნაგვის გატანა ქალაქგარეთ ბათუმში დაიწყო 1888 წლიდან. მისი დასუფთავებისა და გალამაზებისათვის აუცილებელი იყო ქალაქის ცენტრში არსებული სასაფლაოს გატანა, რომელიც მდებარეობდა დღევანდე-

ლი რკინიგზის სადგურის ადგილზე და ანტისანიტარიის ბუდეს წარმოადგენდა. ამიტომ ჯერ კიდევ 1879 წლის ოქტომბერში, ქალაქის მინისმზომელ პესკოვს დაევალა ქალაქგარეთ, შესაფერის ადგილზე დაეპროექტებინა სამი სასაფლაო: ქრისტიანული, მუსლიმანური და ებრაული, მაგრამ ეს არ შესრულებულა. ბოლოს აირჩიეს ადგილი სოუქ-სუზე. გაყვანილი იქნა გზა, რომელიც კეთილმოეწყო 1889 წლისათვის. ახალგაყვანილ გზას დერვიმ ფაშას გზას ეძახდნენ, შემდეგ სასაფლაოს ქუჩას (საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფ. 418, აღწ.1, საქ.135, ფურც.94).

ასე თანდათანობით ინმინდებოდა, შენდებოდა და ჯანმრთელდებოდა ქალაქი ბათუმი.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი (შემოკლებით აცსა),ფ.1, აღწ.1, საქ. 898, ფურც. 24. 29-30
2. აცსა, ფ.1. საქ.901, ფურც.12, 22, 27
3. საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი (შემოკლებით სცსსა), ფ. 418, აღწ.1, საქ.135, ფურც.66, 75, 83, 94
4. დ.კლდიაშვილი, ჩემი ცხოვრების გზაზე, ბათ.,1984

Otar Gogolishvili

From the history of the public-health service in Ajara

Summary

On 25 August, 1878 the Russian troops entered the town of Batumi. The part of the Russian troops was the military medical-sanitary unit. The tents of the military medical-sanitary unit were situated on the place that is now occupied by the church of Saint Barbara. Soon it was decided to build a hospital on the same place. Shortly the military medical-sanitary unit was transformed into the military hospital #64. That was the first medical institution in the whole Adjara. It was decided to organize the public-health service in Adjara. The canals were

excavated to irrigate swamps, for example, so called Jilin ski Canal. On 1887 the first civil medical institution in the whole Adjara for the 25 persons was built. On 3 October, 1902 the first hospital in the whole Adjara was established by the decision of the self –governing body of Batumi. On 12 October, 1913 the first medical station against malaria in the whole Russian Empire was established in Batumi. This medical station against malaria served the local population at no cost. In the same 1913 year the tropical institute began functioning with the aim to study scientifically the causes of the epidemic diseases. In 1897 the medical society of the doctors of Batumi was organized. The first president of this society was M. Fencer. This society played a great role in the medical life of the whole Adjure. The medical society of the doctors of Batumi established a library that was one of the richest libraries in the whole Russian Empire.

**ბათუმი შუა საუკუნეებში
(XII - XV სს.)**

ბათუმი მიეკუთვნება იმ იშვიათ ქალაქთა რიგს, რომელსაც უწყვეტი საქალაქო ცხოვრების 2500 წლოვანი ისტორია აქვს და დღესაც მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საქართველოს სავაჭრო-ეკონომიკურ, კულტურულ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

ბათუმის წარსული სათავეს იღებს ანტიკური ხანიდან სახელწოდება წარმომდგარია უძველესი ქართული სიტყვისაგან – „ბათ“/„ბაჩ“ (ყაუხჩიშვილის., 1950-1951:17-23; ინაიშვილი ა., 1976 :73-87; ყაუხჩიშვილი თ., 1987: 115-116; ქალდანი მ., 1983 : 85)

თავდაპირველად იგი გაშენებული იყო მდ. ყოროლის-წყლის შესართავთან ბათუმის (თამარის) გორასა და მიმდებარე ტერიტორიაზე (ინაიშვილი ა., 1966; ყაუხჩიშვილი თ., 1987, 109-107; კახიძე ა., სახუტაიშვილი დ., 1989; კახიძე ა., 2007:248-249; მამულაძე შ., უზუნაძე რ., 2009:158). ბერძნულ წყაროებში ბათუმის შესახებ ცნობები გვხვდება ძვ.წ. IV ს-დან „ბათვს“, „ბათეას“ ფორმით (ყაუხჩიშვილი ს., 1950-1951:17-23; ყაუხჩიშვილი თ., 1987:112-114). ასევე ბათუმთან დაკავშირებით ცნობები დაცულია რომაულ წყაროებში. რომაელი სწავლული და სახელმწიფო მოღვაწე გაიუს პლინიუსი მიუთითებს მდ. ბათის (Bathus). იქვე იხსენიება ქალაქი მათიუმი (Matium). იგი გაიგივებულია „ბათუს“, „ბათეა“-სთან (ყაუხჩიშვილი თ., 1987:113). ბათუმის მოხსენიება ქალაქად მეტყველებს მის დაწინაურებულ მდგომარეობაზე.

ანტიკურ და ელინისტურ ხანაში იგი იყო სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სავაჭრო-ეკონომიკური და პოლიტიკური ცენტრი (მესხია შ., 1983:52; სახუტაიშვილი დ., 2007:399,415; ვაშაკიძე ნ., 2007:298-299).

ბათუმში საქალაქო ცხოვრება მნიშვნელოვან წინსვლას განიცდის განვითარებული შუა საუკუნეების ხანაში. ამ პროცესს ხელი შეუწყო XI ს-დან საქართველოში სოციალურ-ეკო-

ნომიკური ცხოვრების აღმავლობამ (უზუნაძე რ., სურმანიძე რ., ზოსიძე ნ., 2013:15). ასევე მნიშვნელოვანი იყო გარე ფაქტორის როლი. XI ს-ის მეორე ნახევარში წინა აზიაში თურქ-სელჩუკებმა მთლიანად გადაკეტეს საქართველოდან ბიზანტიაში მიმავალი სახმელეთო გზები. რამაც საქართველოსა და ბიზანტიას შორის საზღვაო ურთიერთობა ქალაქ-ნავსადგურების, მათ შორის ბათუმის (ბათომის) მეშვეობით კიდევ უფრო ინტენსიური გახადა (ბერაძე თ., 1981:16; მისივე, 1989:72). ამას დაემატა ისიც, რომ თურქ-სელჩუკთა წინა აზიაში გაბატონებამ და გამუდმებულმა რბევა-თარეშებმა გამოიწვია მსოფლიო სატრანზიტო გზის (“აბრეშუმის გზა”) საქართველოში გადმონაცვლება. მისი ერთი შტო გადიოდა ბათუმზე (მასხარაშვილი ს., 2006:131; უზუნაძე რ., 2009:573).

ბათუმი დიდად დანინაურდა XII-XV ს.ს-ში. განსაკუთრებით დავით აღმაშენებლისა (1089-1125) და თამარ მეფის (1184-1213) ბრძნულმა მმართველობამ საქართველო აქცია ძლიერ, აყვავებულ ქვეყნად, რამაც დიდი გავლენა იქონია საქართველოში საქალაქო ცხოვრების შემდგომ განვითარებაზე. ბათუმი გახდა მნიშვნელოვანი საზღვაო ქალაქი. ბათუმში საქალაქო ცხოვრების განვითარების შედეგად გაიზარდა ქალაქის მოსახლეობა. იგი რამდენიმე ათას კაცს აღწევდა (ბერაძე თ., 1981: 167). ასევე იზრდება ქალაქის დასახლება. იგი მოიცავდა შესართავიდან მდ. ყოროლისწყლის მარცხენა სანაპიროს გაყოლებით მდ. ბარცხანამდე ტერიტორიას, თამარის დასახლების ჩათვლით. ქალაქი იყოფოდა უბნებად (უზუნაძე რ., 2013 : 35). ბათუმი, რომ აღნიშნული პერიოდისათვის საკმაოდ დიდი დასახლება ყოფილა ამაზე ნათლად მეტყველებს XIX საუკუნეში შემორჩენილი ქალაქის კედლის და ეკლესიების ნაშთები. გამოჩენილი ისტორიკოსი დ. ბაქრაძე, რომელმაც 1873 წ. მოინახულა ბათუმი, მოგვითხრობს: წარსულში ბათუმი მდებარეობდა დიდ მოვაკებულზე, ყოროლისწყლის მარცხნივ. ამ ადგილზე დღემდე შემორჩენილია ქალაქის დიდი კედლის, ექვსი-შვიდი ეკლესიის ნაშთები (ბაქრაძე დ., 1987:27). ქალაქში რამდენიმე ეკლესიის არსებობა მიუთითებს მის მასშტაბურობაზე.

საკვლევ თემასთან დაკავშირებით საინტერესოა ძვ. ბათუმსა და მის შემოგარენში შემორჩენილი ტოპონიმები: ორთა-

ბათუმი, სკურკუბა, თამარის ციხე, სალიბაური, ნაბრინჯვალი, ლიმენტვალი, ჭუნჭულავას ღელე, შავღელე, დიდყანა, ნაგუმარი/ნაგომარი, ყუზიხანა, საქთამური/საქათამური, საკალმახე, სარცხელი, სახარატო, საოხრო/საოხორო, ჯაბალათი, ლომხენი, ნაჟვი. აღსანიშნავია, რომ ისინი გამოირჩევიან მრავალფეროვნებით, შეიცავენ საყურადღებო ცნობებს ძვ. ბათუმის საქალაქო ცხოვრების ამა თუ იმ ასპექტის შესახებ. „თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ აჭარის მოსახლეობის წარსულის შესახებ წერილობითი წყაროები მცირე რაოდენობით მოგვეპოვება შეიძლება გადაუჭარბებლად ითქვას, საკვლევი მხარის ტოპონიმია წერილობითი წყაროს როლს ასრულებს“ - მიუთითებს პროფ. მ. ქამადაძე (ქამადაძე მ., 1992:46).

როგორც ზემოთ ითქვა, ძველი ბათუმი იყოფოდა უბნებად. ერთ-ერთ ცენტრალურ ნაწილს წარმოადგენდა შუა უბანი. ამ მდგომარეობის ანარეკლია ტოპონიმი ორთაბათუმი. მდებარეობს მდ. ყოროლისწყლის ქვემო წელის მარცხენა მხარეს (სიხარულიძე ი., 1959:50). მიეკუთვნება საკვლევი ტერიტორიის გეოგრაფიულ დახასიათების შემცველ თხზულ სახელწოდებას. „ორთა“ აჭარაში ოსმალთა ბატონობის დროს დამკვიდრებული სიტყვაა და ნიშნავს „შუას“. ამდენად იგი ქართული „შუა ბათუმის“ თურქულად ნათარგმნი ვარიანტია. მითითებული ტოპონიმი ასახავს XII-XV ს.ს-ის რეალობას. როდესაც ბათუმი განფენილი იყო მდ. ყოროლისწყლის მარცხენა სანაპიროს გაყოლებით რამდენიმე კილომეტრზე. ლოგიკურია, საკმაოდ დიდ მანძილზე განფენილი ქალაქის ტერიტორია იყოფოდა უბნებად, ანუ ქვემო, შუა და ზემო ბათუმად. სწორედ არსებული მდგომარეობა უნდა იყოს ასახული საკვლევ ტოპონიმში. აჭარის ტოპონიმების ანალიზიდან გამომდინარე პროფ. მ. ქამადაძე მიუთითებს: „ფორმაუცვლელი სიტყვები აზუსტებენ ამა თუ იმ პუნქტის ადგილმდებარეობას. ეს დაზუსტება იმ დროის მოვლენა უნდა იყოს, როდესაც ერთი სახელწოდების ადგილი ტერიტორიულად გაიზარდა და გაჩნდა მასში შემავალი ობიექტების გარჩევის ბუნებრივი აუცილებლობა“ (ქამადაძე მ., 1992:39).

საკითხთან დაკავშირებით საყურადღებოა მდ. ყოროლისწყლის ქვემო წელზე (ქალაქის მდებარეობის არეალში) ჰიდრონომი ლიმენტვალი. სწორი ფორმა უნდა იყოს „ლიმენტვალი“.

„ლიმენი“ ბერძნული სიტყვაა და ნიშნავს ნავსაყუდელს. თავდაპირველად, სავარაუდოდ ამ ადგილს ერქვა „თვალი“. ჩვენი წინაპრები მდინარის შესართავთან შექმნილ ნავსადგურს „თვალს/თუალს“ უწოდებდნენ (**ბერაძე თ., 1981 : 25**). ჩანს მდინარის ქვემო წელის მონაკვეთი გამოიყენებოდა სანაოსნოდ. ლიმენი ბერძნულის გავლენით წარმოქმნილი დანაშრევია. „ლიმენტვალი“ წარმოადგენს მოზრდილ ღრმა ადგილს, სადაც წყალი მდორედ მიედინება. გადმოცემით გემები აქ ამოდიოდნენ. როგორც ირკვევა მდ. ყოროლისწყალის ქვემო წელი გამოიყენებოდა სანაოსნოდ (**კუტალიეშვილი ზ., 1987 : 151**).

მდინარეებს – ყოროლისწყალსა და ბარცხანის წყალს შორის ფიქსირდება ჰიდრონიმი **სკურკუბა**. ჩაედინება ზღვაში. **სკურკუბა** ადრე მოზრდილი მდინარე ყოფილა. ი. კალფოლლუ მიუთითებს: სკურკუბა ბათუმის ზემოთ ჩამოდის, მდინარე ბარცხანის იქით (**Кальфоглу И., 1906 : 40**). ნ. დაკიშევიჩის 1890 წ. ცნობით: ბათუმის ახლო-მახლო მდინარეებია ბარცხანა, სკურკუბა, ყოროლისწყალი (**დაკიშევიჩი ნ., 2011 : 37**).

სკურკუბა თხზული სახელწოდებაა. სკურ ზანური სიტყვაა და ნიშნავს წყალს, მდინარეს (**ჭუმბურიძე ზ., 1987 : 502**). რაც შეეხება სიტყვას **კუბა**, ამ სახით გვხვდება რუსულ წყაროებში. იგი ქართულ **ქუბა**-ს სახენაცვალი ფორმაა. შესაბამისად სწორი გამოთქმაა **სკურქუბა**.

„ქუბი-ჭვავი“ განმარტავს სულხან-საბა (**ს.ს. ორბელიანი, 1966: 235**). **ქუბი/ქუბა** საქართველოში გავრცელებული პურეული მცენარის არქაული სახელწოდებაა (**ჯავახიშვილი ი., 1996 : 392; მაყაშვილი ა., 1991 : 84; ქეკელ, VII, 1962 : 367; ქაჯაია ო., 2002 : 156**). მომდინარეობს ზანურ-ქართულ ენობრივი ერთობის დროიდან. ჭვავის კულტურა ფართოდ ყოფილა გავრცელებული აჭარაში (**მამულაძე შ., 2009 : 151**). ამაზე ნათლად მეტყველებს რეგიონში მრავლად შემორჩენილი ადგილთა სახელები: ნაჭვავარი, ნაჭვავები, ნაჭვავი... (**სიხარულიძე ი., 1958:218**). საკვლევი ჰიდრონიმის სახელწოდებიდან გამომდინარე ირკვევა, რომ ძვ. ბათუმის მცხოვრებთ ქალაქის სამხრეთ ნაწილში მოჰყავდათ ჭვავი (ქუბი).

ძვ.ბათუმის ფუძე ადგილზე – ბათუმის გორაზე აღმართული „ბათუმის ციხე“ ასევე ცნობილია „თამარის ციხის“ სახე-

ლით (სიხარულიძე ი., 1959 : 90; კახიძე ა., ხახუტაიშვილი დ., 1989 : 5). არსებობს სხვადასხვა გადმოცემა, რომელთა მიხედვით ციხე აუშენებია თამარ მეფეს. ლეგენდა გადმოგვცემს: ამალითა და ჯარით ტრაპიზონს მიმავალ (თუ იქედან გამარჯვებით დაბრუნებულ) თამარ მეფეს (1204 წ.) გზად გაუვლია ძვ. ბათუმში. მისი ბრძანებით ბათუმის გორაზე აუგიათ ციხე (**ბაქაძე დ., 1989 : 27; სიხარულიძე ი., -1959 : 40**). როგორც გამოკვლეულია ბათუმის ციხე აგებულია ბევრად ადრე – ახ.წ. VI ს-ში (**Леквинадзе В., 1970 : 169-173; ხახუტაიშვილი დ., 1997 : 335; ინაიშვილი ნ., 2009 : 154-156**). რაც შეეხება სწორუპოვარი მეფის სახელის დაკავშირებას ბათუმის ციხესთან, ვფიქრობ ლეგენდაში ასახული უნდა იყოს თამარ მეფის დიდი ღვანლი ბათუმის საქალაქო დასახლების განვითარებაში და ასევე როგორც საზღვაო ქალაქის, ბათუმის ციხე-სიმაგრის გამაგრებაში. აღსანიშნავია, რომ ძვ. ევროპულ საზღვაო რუკებზე ბათუმი გამოსახულია ციხე-ქალაქის აღმნიშვნელი კარტოგრაფიულინი შნებით. დ. ბაქრაძე კი მიუთითებდა ქალაქის დიდი კედლის ნაშთებზე (**ბაქრაძე დ., 1989 : 27**).

დიდი ქალაქების მსგავსად ბათუმის საქალაქო დასახლებას გააჩნდა სასოფლო სამეურნეო რაიონები: შავლელე (სოფ. განთიადი), სალიბაური (სოფ. სალიბაური).

თავისი სიძველით გამოირჩევა ძვ. ბათუმის სასოფლო-სამეურნეო რაიონი შავლელე. ოსმალთა ბატონობის დროს ითარგმნა ყარადერედ.

შავლელე გამოირჩევა ასევე ტოპონიმური მასალის სიმრავლით. ტოპონიმების შინაასიდან გამომდინარე შავლელეს სასოფლო რაიონი იყოფოდა სამეურნეო უბნებად.

ფერდობი ადგილის სახელია **დიდყანა (სიხარულიძე ი., 1959 : 50)**. მიუთითებს დიდ სათეს ადგილზე. მოჰყავდათ მარცვლეული კულტურა.

ნაგუმარი (სწორი ფორმაა ნაგომარი) – ბუჩქნარი ადგილი (**სიხარულიძე ი., 1959:50**). მიკროტოპონიმში გამოიყოფა ფუძე **გომი**. ნაწარმოებია წინა ვითარების შინაარსის გამომხატველი **ნა-არ** აფიქსით. მიუთითებს, რომ აღნიშნული ადგილი წარმოადგენდა შავლელეს საძოვარს. სადაც მოწყობილი იყო **გომი** (მენახირეთა, მეგომეთა საცხოვრებელი და მსხვილფეხა

საქონლის სადგომი).

ყუზიხანა – ბუჩქნარი (**სიხარულიძე ი., 1959 : 50**) იგი თურქულ-სპარსული წარმოშობის გამოთქმაა და ნიშნავს საბატონეს, საკრავეს. ჩანს ადგილი წარმოადგენდა კრავთა საძოვარს, რაც მიუთითებს, რომ შავლელეს სასოფლო რაიონში ასევე მისდევდნენ წვრილფეხა საქონლის მოშენებას.

საქათამური - ბუჩქნარი (**სიხარულიძე ი., 1959 : 50**). სწორი ფორმა უნდა იყოს საქათამური. ნაწარმოებია დანიშნულების გამომხატველი **სა-ურ** პრეფიქს-სუფიქსით. ადგილის სახელწოდებიდან გამომდინარე ჩანს, რომ საკვლევი სასოფლო უბნის საქმიანობაში დამახასიათებელი ყოფილა მეფრინველეობა.

საკალმახე – სოფლის კუთხე (**სიხარულიძე ი., 1959 : 50**). აქ ჩამოედინება შავლელი. გადმოცემით მდინარის აღნიშნულ მონაკვეთში მრავლად ყოფილა კალმახი. მიკროტოპონიმი ნაწარმოებია დანიშნულების გამომხატველი **სა-ე** აფიქსით.

სარცხელი – საძოვარი ადგილი (**სიხარულიძე ი., 1959 : 50**). სულხან საბას განმარტებით: „სარცხელი – გასარეცხელი, დასარეცხელი“ (**ს.ს.ორბელიანი, 1966 : 54**). ასევე სარცხელი მეგრულად ჰქვია ნალდს (**ქაჯაია ო., 2002 : 581**).

გამოკვლეულია რომ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო (კოლხური კულტურის კერა) განთქმული იყო ბრინჯაოს სამეურნეო იარაღების (ცულები, ნალდი, თოხი, ნამგალი...) დამზადებით (**კახიძე ა., მამულაძე შ., 2000: 38**). აჭარაში მრავალ ადგილასაა აღმოჩენილი (მათ შორის სოფ. განთიადში) აღნიშნული და მომდევნო ხანის სამეურნეო იარაღები (**კახიძე ა., მამულაძე შ., 2000 ; კახიძე ა., 2007 : 148**). მიუთითებენ, რომ კოლხური ბრინჯაოსა და რკინის მეტალურგიის მნიშვნელოვანი მონაპოვარია ნალდი (**კახიძე ა., მამულაძე შ., 2000 : 38**). მათი დამზადება ხდებოდა სამჭედლო სახელოსნოებში. ვფიქრობ სამჭედლო სახელოსნო არსებულა ასევე შავლელეს სამეურნეო რაიონში, კერძოდ საკვლევ კუთხეში. იგი გამორჩეული უნდა ყოფილიყო ნალდის, იგივე სარცხელის (ზანურად) დამზადებით. შესაბამისად შორეულ წარსულში ზანურის გავლენით ადგილს ეწოდა სარცხელი. (სოფ განთიადში მიკვლეულია ანტიკური ხანის სამოსახლო. აქ აღმოძნდა ძვ.წ. IV ს. შუა ხანების სინოპური მონე-

ტები. მინადმოქმედებისა და მესაქონლეობის გვერდით დანიშნულ ურებული ჩანს ხელოსნური წარმოება (კახიძე ა., 2007 : 249).

სახარატო – სოფლის კუთხე (**სიხარულიძე ი., 1959 : 50**). წარმომდგარია სიტყვისაგან ხარატი. დაერთვის დანიშნულების მანარმოებელი **სა-ო** აფიქსი. “ხარატი – ხის ჭურჭლის მხვეწე-ლი” – განმარტავს სულხან საბა (**ს.ს. ორბელიანი 1966 : 415**). აღსანიშნავია, რომ აჭარაში განვითარებული ყოფილა მხვეწე-ლობა. ამზადებდნენ ხარატულ ჯამ-ჭურჭელს, სუფრებს... (**კახიძე ნ., 2004 : 52-53**). ამდენად, საკვლევ ტერიტორიაზე მოწყობილი ყოფილა სახარატო.

სახრო სათესი (სიხარულიძე ი., 1959 : 50). სწორი გამოთქმაა საოხრო. იგი ზანური წარმოშობის სახელწოდებაა და ნიშნავს სამოსახლოს, დასახლებულ ადგილს (ქობალია ა., 2010:590). ადგილის სახელწოდება მიუთითებს, რომ საკვლევ კუთხე წარმოადგენდა სამოსახლო უბანს.

სალიბაურის სასოფლო რაიონი მოიცავდა დაახლოებით სოფ. სალიბაურის (ძირითადად ქვემო სალიბაური) ტერიტორიას. სალიბაური ანთროპონიმური წარმოშობის სახელწოდებაა. მასში გამოიყოფა ქრისტიანობის ხანის აჭარაში გავრცელებული გვარსახელი **სალიბაძე**. ნაწარმოებია წარმომავლობა-კუთვნილების აღმნიშვნელი „ურ“ სუფიქსით. რაც მიუთითებს, რომ აქ სახლობდნენ სალიბაძეები. შესაბამისად ადგილსაც ეწოდა სალიბაური. აჭარის ონომასტიკის შესწავლის საფუძველზე პროფ. მ.ქამადაძე მიუთითებს: მხარის გეოგრაფიულ ნომეკლატურაში ხშირად ჩანს პირთა ისეთი სახელები თუ გვარები, რომლებიც ისტორიული ბედუკულმართობის მსხვერპლი გამხდარან და დღეს უკვე აქ აღარ ცხოვრობენ. მაგრამ ოდესღაც მათი აქ ცხოვრების კვალი ადგილის სახელწოდებამ შემოგვინახა (**ქამადაძე მ., 2009 : 526**). გვარი სალიბაძე რამდენჯერმე მოხსენიებულია ტბეთის სულთა მატეანეში. (**მატიანე, 1977 : 68, №70, №72**). მოსახსენებელი მიეკუთვნება XV ს. (**მატიანე, 1977 : 20**). თუ გავითვალისწინებთ, რომ მითითებული გვარსახელი საკვლევ ადგილის გარდა არსად ფიქსირდება, სავარაუდოდ, მატეანეში მოხსენიებული სალიბაძეები უნდა ყოფილიყვნენ ძვ. ბათუმისა და დასახლება სალიბაურის მცხოვრებნი.

ძვ. ბათუმის გარეუბნის (ზედა ბათუმი) მიმდებარე ტერი-

ტორიაზე, მარჯვენა მხრიდან მდ. ყოროლისწყალს უერთდება „ჭუნჭულავას ლელე“. ჰიდრონიმი ანთროპონიმული წარმოშობისაა. მისი მსაზღვრელი წევრი (ჭუნჭულავა) ნაწარმოებია გვარსახელისათვის დამახასიათებელი „ავ“ სუფიქსით. ადგილის სახელწოდება მიუთითებს, რომ ლელე და მიმდებარე ტერიტორია ეკუთვნოდათ ჭუნჭულავებს. ამდენად, ქრისტიანობის ხანის ყოროლისწყლის ხეობის და შესაძლოა ძვ. ბათუმის, მცხოვრებნი ყოფილან ჭუნჭულავები.

აღსანიშნავია, რომ XIII ს-ის მეორე ნახევრიდან გახშირდა ევროპელი ვაჭრების, კერძოდ იტალიელთა სავაჭრო ურთიერთობა ბათუმთან. რაც დაკავშირებული იყო იტალიელების მიერ აზოვისა და შავიზღვისპირეთში სავაჭრო კოლონიების დაარსებასთან (ბერაძე თ., 1981 :178-182; მისივე, 1983 : 28-31; უზუნაძე რ., 2010 : 26).

ბათუმში შემოდოდნენ იტალიის ქალაქ-სახე,ნიფოების გენუას, ვენეციის, პიზას სავაჭრო გემები. იტალიელ დიდვაჭრებს შემოჰქონდათ და გაჰქომნდათ სხვადასხვა საქონელი. იმართებოდა ბაზრობები. როგორც ირკვევა ბათუმში მრავლად ცხოვრობდნენ იტალიელი ვაჭრები (ბერაძე თ., 1981 :180; უზუნაძე რ., სურმანიძე რ., ზოსიძე ნ., 2013 : 19).

არსებულმა მდგომარეობამ განაპირობა XIII ს-დან ევროპაში ინტერესი და ცნობები ბათუმის შესახებ. რამაც ასახვა ჰპოვა სხვადასხვა სახის წერილობით მასალებში. მათ შორის საინტერესო ცნობების შემცველია ძველი ევროპული საზღვაო რუკები (ე.წ. პორტოლანები). ამ მხრივ აღსანიშნავია ვენეციელთა (XIII ს.), პიეტრო ვესკონტეს (1313, 1320 წ.წ.), ვენეციელ ძმებ ფრანცისაკა და დომინიკა პიციგანიების (1367 წ.) ძვ.ევროპული (1426 წ.), გრაციზო ბენიკაზას (1480 წ.), ჯაკოპო გასტალდის (1561 წ.) რუკები. “ეს გარემოება ცხადია მოწმობს ამ დროს ბათუმის, როგორც სავაჭრო ნავსადგურის მნიშვნელობას“ (მუსხელიშვილი დ., 1998). მითითებულ რუკებზე ბათუმი გვხვდება სახელებით: ვატი (Vati), ლოვატი (Lovati), ვარუ (Varu), ვათანი (Vathan), ბათინი (Vathin), ბოტანი (Botan), ლოათონი (Lovaton).

საკვლევ თემასთან დაკავშირებით, ინფორმაციულობის თვალსაზრისით, როდესაც ვსაუბრობთ აღნიშნული რუკების მნიშვნელობაზე, გასათვალისწინებელია, რომ ისინი ძირითა-

დად შედგენილია იტალიელი კარტოგრაფების მიერ. XII-XV ს.ს-ში აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთთან ინტესიური სავაჭრო ურთიერთობიდან გამომდინარე იტალიელები კარგად იცნობდნენ საქართველოს ზღვისპირა პუნქტებს, მათ შორის ბათუმის მდგომარეობას. შესაბამისად პორტოლანებზე დაფიქსირებული მონაცემები ასახავენ არსებული მდგომარეობის რეალურ სურათს (თვარაძე ა., 2004 : 141).

ევროპულ საზღვაო რუკებზე ბათუმი გამოსახულია ციხე-ქალაქის აღმნიშვნადი კარტოგრაფიული ნიშნებით. იგი მითითებულია შესართავის სიღრმეში. ამასთან ერთად, მდ.ყოროლისწყლის ქვემო წელი წარმოდგენილია მსხვილი პლანით. რაც მიუთითებს, რომ ქალაქი განფენილი უნდა ყოფილიყო მდინარის მარცხენა სანაპირო ზოლის საკმაოდ დიდ მანძილზე.

არსებული მასალების ანალიზიდან გამომდინარე შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა: განვითარებულ შუა საუკუნეებში ბათუმი მსხვილი ქალაქ-ნაცსადგურია. იგი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საქართველოს და საერთოდ ამიეკავკასიის ეკონომიკურ ცხოვრებაში.

ბათუმის ციხე

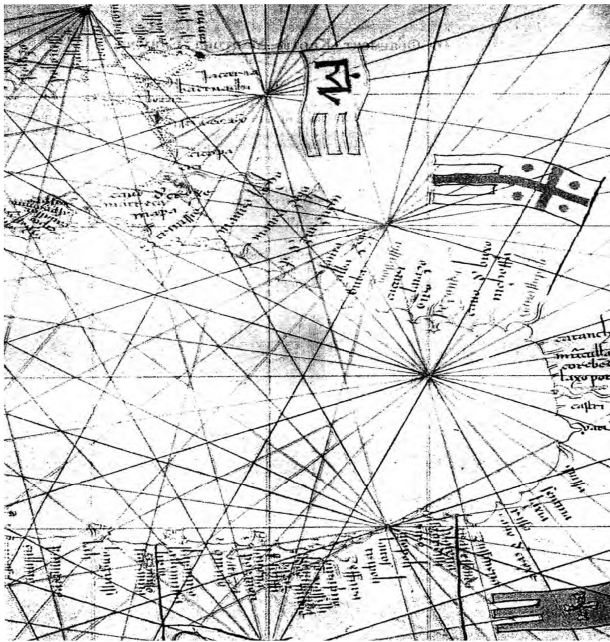
Batumi fortress

Батумская крепость

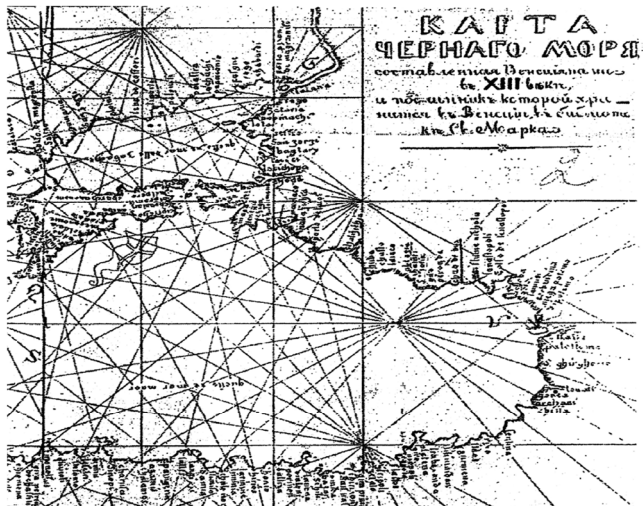

შვა ხიდურების კედლის ძველ ბითუმში (თასლის დისხედვა)

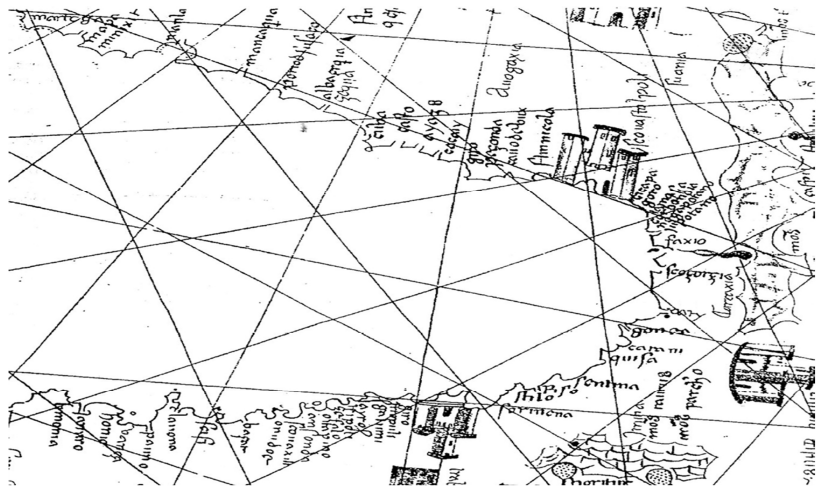
Церковь средних веков в старом Вагуги

შვა ზღვის რუკა. ავტ. პიეტრო ვესკონტე, 1320 წ.
The Black Sea Map. Author – Pietro Vesconte, 1320.
Карта Черного моря. Авт. Пиетро Весконтэ 1320 г.

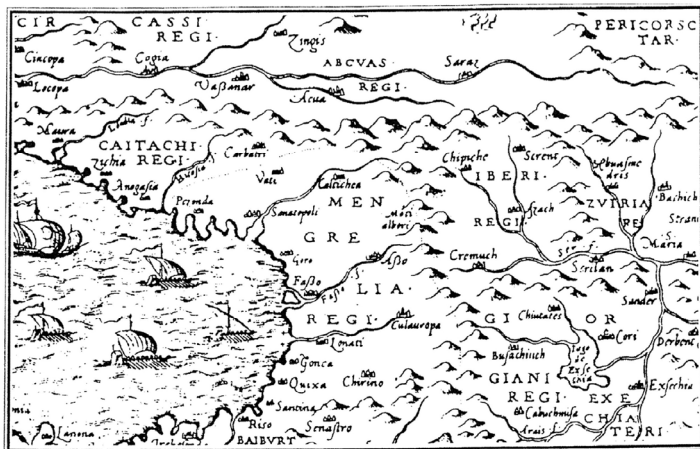
ვენეციელთა რუკა. XIII ს.
 Venetians' Map, 13th c.
 Венецианская карта. XIII в.

ფრანცისკა და დომინიკა პიციგანების მიერ შედგენილი რუკა. 1367 წ.
 A Map Compiled by Francisca and Dominica Picigany, 1367
 Карта, составленная Франциска и Доминика Пичигани

ბათუმი ძვ. ევროპულ რუკაზე. 1426 წ.
 Batumi on the Ancient European Map, 1426
 Батуми на ст. Европейской карте 1426 г.

დაკოპო გასტალდის რუკა. 1561 წ. Jacopo Gastaldi's Map, 1561. Карта Джакони Гасталли 1561 г.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. დ.ბაქრაძე, მოგზაურობა გურიასა და აჭარაში, ბათუმი, 1987.
2. თ. ბერაძე, ზღვაოსნობა ძველ საქართველოში, თბ., 1981
3. თ. ბერაძე, საქართველოს საზღვაო ვაჭრობის ისტორიიდან XII-XV ს.ს. – „მაცნე“ (ისტორიის სერია), 1983, №2.
4. Т. Берадзе, Мореплавание и морская торговля в средневековой Грузии, тб., 1989.
5. ნ.დაკიშვილი, ბათუმი, ბათუმი, 2011.
6. ნ.ვაშაკიძე, აჭარა ელისტურ ხანაში (მეურნეობა, საერთაშორისო სავაჭრო კავშირები). სდსინ (აჭარა), ტ. I, ბათუმი, 2007.
7. ა. თვარაძე, საქართველო და კავკასია ევროპულ წყაროებში, თბ., 2004.
8. ნ. ინაიშვილი, ბათუმი ადრეზიზანტიურ ხანაში. – ბათუმი (წარსული და თანამედროვეობა), I, ბათუმი, 2009.
9. И. Кальфоглу, Древнейшие известия о Батуме. - ИКОИРГО. XVIII, вып. I, Тифлис, 1905.
10. ა. კახიძე, დ.ხახუტაიშვილი, მასალები ბათუმის ძველი ისტორიისათვის. – სდსინ, XVIII, თბ., 1989.
11. ა.კახიძე, შ.მამულაძე, ჭოროხის აუზი კოლხურიკულტურის უძველესი კერა, ბათუმი, 2000.
12. ა. კახიძე, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ზღვისპირეთი ძვ.წ. VI-IV საუკუნეებში. – სდსინ (აჭარა), I, თბ., 2007.
13. ნ. კახიძე, ხელოსნობა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, ბათუმი, 2004.
14. ზ. კუტაღიშვილი, ნაოსნობა საქართველოში, თბ., 1987.
15. შ. მამულაძე, სოფლის მეურნეობა, ვაჭრობა და ხელოსნობა განვითარებული შუა საუკუნეების აჭარაში. – სდსინ (აჭარა) II, ბათუმი, 2009.
16. შ. მამულაძე, რ. უზუნაძე, ბათუმი შუა საუკუნეებში. – ბათუმი (წარსული და თანამედროვეობა), I, ბათ., 2009.
17. ა. მაყაშვილი, ბოტანიკური ლექსიკონი, თბ., 1991.
18. ს.ს. ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული. – თხზ. ტ. IV, თბ., 1965.
19. საქართველოს გეოგრაფიული სახელების ორთოგრაფიული ლექსიკონი, თბ., 2009.

20. ი.სიხარულიძე, სდს ტოპონიმისტიკა, I, ბათუმი, 1958.
21. ი.სიხარულიძე, სდს ტოპონიმისტიკა, II, ბათუმი, 1959.
22. ტბეთის სულთა მატთანე (ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა თ. ენუქიძემ), თბ., 1977.
23. რ.უზუნაძე, ბათუმის საქალაქო და საზოგადოებრივი ცხოვრება (XII ს. – XIX ს. I ნახევარი). – სდსინ (აჭარა), II, ბათუმი, 2009.
24. რ.უზუნაძე, ბათუმი ძველი ევროპულ და ოსმალურ წყაროებში. – აჭარა უცხოელ ავტორთა შრომებში, ბათუმი, 2010.
25. რ.უზუნაძე, შუა საუკუნეების პერიოდის ბათუმის წარსულიდან. – „საისტორიო მაცნე“, XX, ბათუმი, 2013.
26. რ.უზუნაძე, რ.სურმანიძე, ნ.ზოსიძე, ბათუმი (ისტორია და თანამედროვეობა), ბათუმი, 2013.
27. ა.ფრანკელი, ნარკვევები ჩურუქსუზე და ბათუმზე, ბათუმი, 2012.
28. მ.ქამადაძე, ზემო აჭარის ტოპონიმისტიკა. – აჭარული დიალექტის დარგობრივი ლექსიკა, VIII, თბ., 1992.
29. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, VII, თბ., 1962.
30. ო.ქაჯაია, მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, II, თბ., 2002.
31. ა.ქობალია, მეგრული ლექსიკონი, თბ., 2010.
32. ნ.ჩუბინაშვილი, ქართული ლექსიკონი, თბ., 1961.
33. დ.ხახუტაიშვილი, ბათუმის ციხე. – საქართველო (ენციკლოპედია), I, თბ., 1997.
34. ნ.ხახუტაიშვილი, აჭარის მოსახლეობის სამეურნეო ყოფა. – სდსინ (აჭარა), II, თბ., 2007.
35. ივ.ჯავახიშვილი, თხზ. ტ. IV, თბ., 1996.

Revaz Uzunadze

Batumi in the Middle Ages

Summary

Batumi is an ancient city in Georgia. It belongs to the number of rare cities having a 2 500-year history of continuous civic life and is still actively involved in trade-economic, cultural and political life of the country.

Initially Batumi was built in the north-eastern part of the present city, at the estuary of the river Korolistskali (at the Batumi Gora and its vicinities). It was well-advanced in XII-XV cc. The population reached several thousand people. The settlement was enlarged as well; it comprised a vast territory – from the estuary, alongside the river Korolistskali up to the river Bartskhana. Six-seven churches were functioning at this time in Batumi and its vicinities. This fact also points to the large dimensions of the city. Interesting information has been preserved on the research topic of this period in the toponyms still preserved in the Old Batumi and its vicinities (Skurquba, Ortabatumi, Limentvali, SALibauri, Shavghele, Gomi, Sartskheli, etc.). Significant information is provided by the European maritime maps of XIII-XV centuries. They depict Batumi under the following names: Vati, Lovati, Varu, Vathan, Vathin, Botan, Lovaton.

Conclusion: In the Middle Ages Batumi was a big seaport city. It played significant role in the economic life of Transcaucasia.

ბადრი გოგუაძე

ლატვიის ეროვნული გმირის თეოდორ სპადეს საქართველოში მოღვაწეობის ისტორიიდან

ბათუმი, 1917 წლის ვარდობისთვე. ზღვისპირა რესტორნის ფანჯრებს გაზაფხულის მზის სხივები ელამუნებოდა. სუფრას, ამ არეულ დროს საიდანლაც სასწაულად შემორჩენილი შამპანურის რამდენიმე ბოთლი ამშვენებდა.

- ბატონებო! ჩვენს მეგობარს და სიძეს, ბ-ნ თეოდორ სპადეს და ქ-ნ ნადეჟდას გაუმარჯოს! - მიმართა სუფრასთან მსხდომ ქართველ ოფიცრებს შალვა მახარაძემ - პირველი მსოფლიო ომის გმირმა, რომლის მკერდს იმპერიის ოთხი ჯვარი ამშვენებდა. ჩინ-მედლები არც სხვებს აკლდა, მათ შორის სადღეგრძელოს ადრესატს-თეოდორს. მის გვერდით, ულამაზესი ნადეჟდა შველიძე, ამოდ ცდილობდა დაეფარა ოფიცერთა ყურადღებით გამოწვეული უხერხულობა და სიყვარულით შესცქეროდა თავის რჩეულს. სუფრასთან ისხდნენ - საზღვაო ოფიცერი ალექსანდრე ჭავჭავაძე, რომელთანაც სპადეს ადრეული ნაცნობობა აკავშირებდა. იგი ბალტიის ფლოტში კრეისერ „მიტავას“ უფროს ოფიცრად მსახურობდა. ასევე შალვას მეგობარი და თანამებრძოლი, ავსტრიის ფრონტიდან ახალდაბრუნებული გვარდიის მეტყვიამფრქვევეთა რაზმის უფროსი - მიხაკო გოგუაძე და ჯავშნოსანი მატარებლის მეთაური, დამოუკიდებელი საქართველოს რესპუბლიკის მომავალი გმირი - ვლადიმერ გოგუაძე. ასევე საპატარძლოს რამდენიმე ნათესავი. ალექსანდრემ თეოდორს მეგობრულად ხელი გადახვია და უთხრა:

- შენი ნათესავები აქედან შორს არიან, მაგრამ არაუშავს, ჩვენ ხომ ზღვამ დაგვანათესავა და შენი მეჯვარე მე ვიქნებიო.

- გაუმარჯოს, გაუმარჯოს-დასჭეკეს უღვაშდანიკვილიმა ოფიცრებმა და ერთსულოვნად შესვეს მართლაც რომ ულამაზესი წყვილის სადღეგრძელო. ბაფთიანმა გიტარამაც არ დააყოვნა და ქეიფს მონატრებული, ომგამოვლილი ქალაქი იმედის საამო ჰანგებმა მოიცვა.

საყოველთაო ქაოსით მოცულ ქალაქში, რა დროს ქეიფი-აო, მითუმეტეს ქორწილი, იტყოდა მავანი, მაგრამ როდესაც

ამ დიდებული წყვილს შეხედავდა, უმაღლეს რწმუნებოდა ამ არგუმენტის უსუსურობაში.

ვინ იყო თეოდორ სპადე და რა აკავშირებდა მას საქართველოსთან?

ვ. გოგუაძე

თეოდორ სპადე
ახალგაზრდობაში

შ. მახარაძე

ლატვიის ეროვნული გმირი, ადმირალი თეოდორ სპადე დაიბადა ქ. ვენტსპილსში 1891 წლის 7 მარტს მეთევზის ოჯახში. მან მრავალი მეზღვაურისთვის საოცნებო გზა გაიარა და ბრწყინვალე საზღვაო კარიერა გაიკეთა.

მოგვიანებით, უკვე წარმატებულ საზღვაო ოფიცერს, განსაკუთრებით უყვარდა მშობლიური ქალაქის საზღვაო თევზჭერის ისტორიის მუზეუმის დათვალიერება. იგი დიდხანს ჩერდებოდა ერთ-ერთ ექსპონატთან - სურათზე აღბეჭდილი იყო მისი მამა მეთევზეებთან ერთად და თხუთმეტი წლის ფეხშიშველი ბიჭი ვებერთელა თევზით. ეს ბიჭი თავად თეოდორი იყო, რომელიც ადრეულ ასაკში ჩაება შრომით ფერხულში და შეეჭიდა მრისხანე ბალტიის ზღვის ტალღებს.

ზღვა იყო მისი სტიქია. მან ჩამოაყალიბა სპადე უშიშარ და ვაჟკაც მეზღვაურად. საზღვაო ხელოვნება ურთულესია და ენთუზიაზმის გარდა მყარ, შესაბამის განათლებასაც მოითხოვს. იუნგამ ჯერ რეალური სასწავლებელი დაამთავრა, შემდეგ პეტერბურგის საზღვაო კადეტთა კორპუსი, ბოლოს საზღვაო აკადემია საფრანგეთში და უმაღლესი რანგის საზღვაო ოფიცერი გახდა.

პირველი მსოფლიო ომის დაწყებისთანავე ბალტიის ფლოტში მიჩმანად ჩაირიცხა, შემდეგ შავი ზღვის ფლოტში აგ-

რძელებს სამსახურს, სადაც აქტიურად ჩაება, გერმანელთა მიერ გაძლიერებული, თურქული ფლოტის წინააღმდეგ ბრძოლებში.

ზოგადად ცნობილია, რომ ომის დროს თურქული და რუსული ფლოტი პირისპირ ბრძოლებს თავს არიდებდნენ. ცდილობდნენ მონინააღმდეგის სანაპირო ქალაქები და სამხედრო ობიექტები დაეპომბათ. სამხედრო ხომალდებმა რამდენიმე ასეთი რეიდი განახორციელეს ტრაბზონის მიმართულებით და ბუნებრივია მათ ბათუმის ნავსადგურშიც უხდებოდათ შესვლა. თეოდორ სპადეს თავდადება და მიცემული ფიცის ერთგულება არ გამოჩინიათ ფლოტის ხელმძღვანელობას და მამაცობისათვის დააჯილდოვეს წმ. ანას და წმ. სტანისლავის ორდენებით.

იმპერიაში საზღვაო ოფიცრები ყველაზე პრივილეგირებულ სამხედრო ფენას წარმოადგენდნენ. სხვათა შორის წმ. ანას ორდენის მფლობელი ხდებოდა

არა მხოლოდ ელიტარული სამხედრო ფიგურა, არამედ ავტომატურად ენიჭებოდა თავადის წოდება და შესაბამისი უფლებები.

სპადე ამ დროს უკვე ოფიცერია და დამოუკიდებლად ხელმძღვანელობს ნაღმოსნებს. პარალელურად იწყება რუსეთის რევოლუცია და შავი ზღვის აუზში ნამდვილი ვაკხანალია მყარდება. რუსული „ანდრეევის ფლოტის“ საამაყო საზღვაო ოფიცრები მატროსებს ველარ იმორჩილებენ. მეტიც, ბევრი მათგანი ანარქისტ-ბოლშევიკმა მეზღვაურებმა, ყოველგვარი დანაშაულის გარეშე მოისროლეს ბორტიდან შავი ზღვის ტალღებში. ძირითად საზღვაო ბაზას - სევასტოპოლს ბოლშევიკი მოროდორები დაეპატრონნენ. სხვადასხვა სჯულის ანარქისტები, ავანტიურისტები და უბრალოდ ნაძირლები კალიასავით მოედვნენ ზღვისპირა დასახლებებს, ატერორებდნენ ყველას და ყველაფერს, ძარცვავდნენ ყველასა და ყველაფრის სახელით.

გამონაკლისი არც საქართველოს ზღვისპირეთი იყო, სადაც მათი მოკავშირე ბოლშევიკები, გაბრუებულნი რუსული რევოლუციით, შესაშური ენთუზიაზმით ცდილობდნენ ჩანასახშივე ჩაეხშოთ ღვთით ბოძებული დამოუკიდებლობის მიღების შანსი.

25 წლის კურლანდიელ ახალგაზრდას ენატრებოდა მშობლიური ლატვია, ოჯახი, მაგრამ ამ ჯოჯოხეთიდან გაღწევა

თითქმის წარმოუდგენელი იყო. დადებული ფიცის ერთგულება მეორეხარისხოვანი გახდა, რადგან იმპერია დაიშალა, გაიხრწნა და ქაოსმა მოიცვა. პრაქტიკულად შეუძლებელი გახდა მომავლის პროგნოზირება.

თ. სპადე, ჯერ კიდევ არსებული შავი ზღვის ფლოტის დაბნეული მთავარსარდლის, ადმირალ ა. ნემიტცის სანდო პირი ხდება. იგი რუსი ისტორიკოსების გასაკვირად ადმირლის წარმომადგენლად ინიშნება უკრაინის რადასთან მოლაპარაკებაში ფლოტის მომავალთან დაკავშირებით. იმავდროულად ნიჭიერი ლატვიელი ოფიცერი „განსაკუთრებული დავალებით“ მიავლინეს უკრაინის ფლოტის სარდალ ე. აკიმოვთან, სადაც ეკავა სახაზო გემების ბრიგადის შტაბის უფროსი ადიუტანტის თანამდებობა, მაგრამ მისთვის, ამ გაუგებარ, აბსურდების თეატრს დამსგავსებულ სამყაროში, ყოველგვარი წინსვლა და თანამდებობა მხოლოდ მირაჟი იყო. ამიტომ სპადე პირველსავე შემთხვევაში ბათუმისკენ გამოემშურა. აქ მას მისი ცხოვრების ულამაზესი თანამგზავრი - ნადეჟდა ელოდებოდა. თანაც სიტყვის კაცი იყო და ქართველი ოფიცრებისათვის მიცემულ სიტყვას ვერ გასტეხდა.

ჩვენ მხოლოდ შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ შეყვარებული წყვილის ამალღებული, რომანტიული შეხვედრა.

„სიყვარული აგვამალღებსო“ - თქვა სულმნათმა შოთამ და ორ სიტყვაში ჩაატია ის ჭეშმარიტება, რომლის ახსნასაც მსოფლიოს ფილოსოფიის მამები დასაბამიდან უშედეგოდ ცდილობდნენ. დიახ, ეს ამალღებული სიყვარული, სიცოცხლეშივე ლეგენდადქცეული წყვილის მუდმივი თანამდევი იყო. მან გაუძლო უამრავ განსაცდელს, ბედუკუღმართობას და დარჩა ლამაზ მოგონებად.

მათ სიყვარულს ვერც კონფესიურმა სხვაობამ შეუშალა ხელი. ნადეჟდა შველიძე მორწმუნე მართლმადიდებლური ოჯახიდან იყო და როდესაც დადგა საკითხი ჯვრისწერისა, ლუთერანმა თეოდორმა უყოყმანოდ მიიღო მართლმადიდებლობა. წყვილმა ბათუმის ტაძარში დაინერა ჯვარი 1917 წლის მაისში. კდემამოსილი და განათლებული გოგონა ასევე

უზომოდ იყო შეყვარებული თავის რჩეულზე. მას აშკარად ეამაყებოდა და თავიც მოსწონდა, რადგან მეუღლე, მის ქვეყა-

ნას ჩვეული პროფესიონალიზმითა და ერთგულებით ემსახურებოდა.

სხვათაშორის თ. სპადეს მომავალმა მეგობარმა, დამოუკიდებელი საქართველოს არმიის პოლკოვნიკმა - შალვა მალაკელიძემ 1918 წელს სამხედრო აღლუმზე, ახალციხეში (იგი ამ მხარის გენერალ გუბერნატორი იყო იმ პერიოდში) გაიცნო რიგელი კათოლიკე გოგონა - მარია. მათაც თავდავინყებით შეუყვარდათ ერთმანეთი და კათოლიკურ ტაძარში იქორწინეს (მათზე ქვემოთ გვექნება საუბარი).

ოსმალეთის ფრონტი მოიშალა. ომისაგან დაღლილი და ბოლშევიკური პროპაგანდით ტვინამღვრეული ჯარისკაცების მასა ფრონტიდან იხსნებოდა და სახლებში გარბოდა. მათი უმრავლესობა ყოფილი გლეხი იყო და ჩქარობდნენ ლენინის მიერ დაპირებული მემამულეთა მიწებისა და ქონების ხელში ჩაგდებას. იმდროინდელ პრესაში ვკითხულობთ: „ოსმალეთის ფრონტის დაცარიელებამ (უმთავრესად ტრაპიზონის ფრონტის დაცვლამ) ბათუმი ჭრელი ხალხით აავსო. ვინ გინდა, რომ დღეს ბათუმში არ იყოს: ეპოლეტახდილი გენერალ-აფიცრები, ჯარისკაცები, მატროსები, ბედის მაძებარი სპეკულანტი მოიჯარადენი, ინჟინრები, უსახლკარო ბერძნები, სომხები და სხვები. ქალაქი სავსეა ლტოლვილებით“.

გამოროდინებულ ჯარისკაცებზე სამიში ფლოტის რუსი მატროსები იყვნენ, რომლებშიც მეკობრული სული მძლავრობდა. მათ ხელში იყო სამხედრო გემები, ტყვია-ნამალი და ატერორებდნენ ბათუმსა და სხვა ზღვისპირა ქალაქებს.

ეს ყველაფერი ხდებოდა მოსალოდნელი თურქული აგრესიის ფონზე.

უმიძიმეს მდგომარეობას ემატებოდა რევოლუციით გარებული მენშევიკების უნიათობა, უადგილო შემრიგებლობა და გაუბედაობა. რუსული ფლოტი თურქებისაგან დაცვის ნაცვლად, პირიქით ქალაქს ემუქრებოდა. ამიტომ ბათუმის გადასარჩენად აუცილებელი გახდა ამ ფლოტის განიარაღება. ქალაქში წესრიგის მეტ-ნაკლებ დაცვას გვარდიის მცირე ქვედანაყოფი ცდილობდა. განსაკუთრებით აქტიურობდა ჯავშნოსანი მატარებლის მეთაური - ვლადიმერ გოგუაძე პატრიოტულად განწყობილ ოფიცერთა გუნდთან ერთად.

1918 წლის 17 მარტს ბათუმში სასწრაფოდ ჩამოდის ნოე რამიშვილი, რომლის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ მან გარკვეულწილად მოახერხა სიტუაციის განმუხტვა.

ამაზე, მოგვიანებით რევაზ გაბაშვილი წერდა: „როგორც კი გაიგო საქმის ვითარება, ნ. რამიშვილი ცეცხლივით დატრიალდა, შეაგროვა გვარდიელები და განთიადისას, შორიდან ვუყურებდით ქართველებმა როგორ თოფის გაუსროლელად ჩაიგდეს ხელში ჯავშნოსანი გემი („კაროლ კარლი“ ე.გ.) გამოიყვანეს თვალბმომფხვნიელი, პირდაუბანელი 250 მატროსი და ბათუმის ციხეში უკრეს თავი.“ იმავდროულად დააპატიმრეს ნაღმოსან „სარატოვისა“ და კატარლების ეკიპაჟები, კიდევ სამასამდე მატროსი. პარალერულად, ქალაქში გვარდიის ოფიცრის - შალვა კიღურაძის რაზმმა ალყა შემოარტყა და ნეიტრალიზება უყო ბათუმის ბოლშევიკურ ე.წ. „საზღვაო ასეულს“.

გაზეთი „კავკასკოე სლოვო“ წერდა: „დაპატიმრებისას „კაროლ კარლზე“ აღმოჩნდა ტყავის, საკვები პროდუქტებისა და სხვა საქონლის მნიშვნელოვანი მარაგი. აგრეთვე 5000 შაშხანა. არანაკლები მარაგი იყო „სარატოვზეც“. ჩხრეკისას მატროსებს უპოვეს სულ 800000 მანეთი... ამით ჩვენ, გაბატონებულ მდგომარეობას ვიძენთ ზღვაზე. ასევე დაზღვეული ვართ თურქეთის სადესანტო ოპერაციებისაგან და, საერთოდ, ფლოტის დაუფლებით თავდაცვის საკითხი სანახევროდ გადანყვეტილია“.

აი ასეთ სიტუაციაში მოხვდა თეოდორ სპადეს, როგორც სამხედრო საზღვაო საქმის უმაღლესი რანგის სპეციალისტის, საქმეში ჩართვა. იგი ჰაერივით სჭირდებოდა მომავალ ქართულ სამხედრო-საზღვაო ფლოტს, რომელიც ოფიცრებისა და მეზღვაურთა მწვავე დეფიციტს განიცდიდა.

ერთ დროს, ორ ზღვასშუა გადაჭიმული ქვეყნის შთამომავლებს აუცილებლად სჭირდებოდათ თეოდორ სპადეს მსგავსი „ზღვის ლომები“.

ეხება რა ქართული ფლოტის პრობლემებს, ქართველი მკვლევარი თემურ ჩაჩანიძე აღნიშნავს: „...ეკიპაჟების პრობლემა შეიქმნა და არცთუ მცირე შრომა შავი ზღვის ფლოტის ლატივიელმა ლეიტენანტმა-თეოდორ სპადემ გასწია. 1918 წელს ის ამიერკავკასიის კომისარიატის სწრაფსვლიანი კატარლების დივიზიონს მეთაურობდა. იმავდროულად, ფლაგ-ოფიცრის მოვა-

ლეობასაც ასრულებდა, რაც ფლაგმანის, ანუ სარდლის განკარგულების შესრულებას გულისხმობდა“.

ფლოტის სარდალ ა. ჭავჭავაძესთან ერთად მან შეუძლებელი შეძლო და უმოკლეს დროში მოამზადა ფლოტის ოფიცრები, მიჩმანები და მეზღვაურები. ისინი თავდადებით იბრძოდნენ პირველი რესპუბლიკის დასაცავად თურქთა, ბოლშევიკთა, თეთრგვარდიელთა თუ მეხუთე კოლონის წინააღმდეგ.

ქართულმა ფლოტმა არაერთი ბრწყინვალე საბრძოლო ოპერაცია ჩაატარა მიუხედავად ადამიანური და ტექნიკური რესურსების სიმცირისა შავ ზღვაზე, რაც „განაპირობა დივიზიონის მეთაურის, ლეიტენანტ თეოდორ სპადეს საზღვაო გამოცდილებამ. რუსეთის ფლოტის ლატვიელმა ოფიცერმა საქართველოს რესპუბლიკას იმ პერიოდში დიდი სამსახური გაუწია.“ - აღნიშნავს ბატონი თ. ჩაჩანიძე.

ჭავჭავაძისა და სპადეს მომზადებულმა და ორგანიზებულიმა სამხედრო-საზღვაო კადრებმა, ბათუმში შემოჭრილ თურქებს უდანაკარგოდ განარიდეს ქართული ფლოტი. ზღვიდან მხარდაჭერილმა, სახმელეთო ჯარების სარდალმა გენერალმა მაზნიაშვილმა ფლოტთან ერთად გააუვნებელყო თურქთა შენაერთი, რაშიც დიდი როლი ითამაშა პირველად ჩვენს ისტორიაში ქართულმა სადესანტო ოპერაციამ (ოჩამჩირის რაიონში). სოხუმ-გუდაუთის სანაპირო ბრძოლებში გენერალ მაზნიაშვილს 600-მდე ჯარისკაცი ჰყავდა მობილიზებული, რაც მტერთან ბრძოლაში არასაკმარისი იყო. სამხედრო ოპერაციის წარმატება ზღვიდან მხარდაჭერამ განაპირობა. ამასთან დაკავშირებით მაზნიაშვილი წერს: „...ჩემს განკარგულებაში იყო აგრეთვე სამი განმანადგურებელი და ტრანსპორტი „წმ. მიხეილი“. განმანადგურებლები შეიარაღებულნი იყვნენ გოჩკის ავტომატური თოფებით, ხოლო ტრანსპორტ „მიხეილზე“ იდგა ორი 3-დიუმიანი ზარბაზანი. ეს გემები დიდ უპირატესობას გვაძლევდნენ“. საინტერესო და შედეგიანი იყო შემდგომი საზღვაო ოპერაციები სოხუმი-სოჭის მიმართულებით. სამხედრო გემის - „მიხაილის“ კაპიტანი მარჯანიშვილი აქტიურად ეხმარებოდა სოჭის მიმართულების ერთ-ერთ სარდალს, პირველი მსოფლიო ომის ლეგენდარულ გმირს გენერალ ტარას ვაშაკიძეს (სხვათაშორის ნუ დავივიწყებთ, რომ ტ. ვაშაკიძე დამოუკი-

დებელი საქართველოს ერთ-ერთი ოლქის - ტუაფსეს გენერალ-გუბერნატორი იყო).

1918 წლის მარტში გაზეთი „საქართველო“ სიამაყით იუნ-ყებოდა, რომ ქართულმა „კომანდებმა“ საერთო მომზადება გა-იარეს, სროლაშიც გაიწაფნენ და ამერიკული წარმოების „გრინ-პორტებით“ (ე.წ. გამანადგურებელი კატარღებით) ასრულებ-დნენ საპატრულო, სადაზვერვო თუ საცეცხლე მხარდაჭერის დავალებებს. პატრიოტული სულის ასამაღლებლად, მათ სანომ-რე ნიშნების მაგივრად კონკრეტული სახელებიც დაარქვეს. „აჭარელი“, „კახელი“, „აფხაზი“, „გურული“, „ჭოროხი“ და სხვა.

დივიზიონის მეთაურმა თეოდორ სპადემ წარმატებით ჩაა-ტარა ქართული ფლოტის კომპლექტაცია და საბრძოლო მომზა-დება, რაც მისი პირდაპირი მოვალეობა იყო. მან ჩვეული პასუ-ხისმგებლობით მოაგვარა არსებული პრობლემები და მეზღვაუ-რები საბრძოლო დავალებათა შესასრულებლად მოამზადა.

კოორდინაციას უწევდა ბათუმის გარნიზონის (უფრ. I რან-გის კაპიტანი მაჭავარიანი) და ფოთის გარნიზონის (უფრ. პოლ-კოვნიკი მშველიძე) ურთიერთობას საბრძოლო ხომალდებთან.

საზღვაო ოპერაციებში მტრების, კონტრაბანდისტების თუ სტიქიის წინააღმდეგ ბრძოლაში ნელ-ნელა იწაფებოდნენ შორეული ნაოსნობის შტურმანი კაპიტანი გოგავა (იგი თ. სპა-დეს წასვლის შემდეგ ასრულებდა გამანადგურებლების მეთაუ-რის მოვალეობას) „პატარა კახის“ მეთაური - ლეიტენანტი ლო-ლობერიძე, „ტარიელის“ - უფრ. ლეიტენანტი ლომბერიძე, „ავ-თანდილის“ - უფრ. ლეიტენანტი ჭითანავა, „ფრიდონის“ უფრ. ლეიტენანტი ჩიკვაიძე.

საქართველოს მთავრობა მცდელობას არ აკლებდა დაე-რეგულირებინა ურთიერთობა როგორც წითელ რუსეთთან, ასევე, დენიკინის თეთრგვარდიელებთან. მეტ-ნაკლები წარმა-ტებით, დროის გარკვეულ მონაკვეთებში, ახებირხებდა კიდეც. თუმცა კონფლიქტები გარდაუვალი იყო. ჩვენი დამოუკიდებ-ლობა ორივე მხარეს აღიზიანებდა და მიუღებელი იყო.

ნეიტრალიტეტის დაცვა შეუძლებელი ხდებოდა. ქარ-თველთა მიერ ისტორიული კუთხის ჯიქეთის დაბრუნებას მწყობრიდან გამოჰყავდა „მგელიც და მგლისფერი ძაღლიც“ და ორივე შეჭმას გვპირდებოდა.

ერთმანეთთან სამკვდრო-სასიცოცხლო ომში ჩაბმულნი, პარადოქსია, მაგრამ ჩვენთვის მაინც იცლიდნენ. ხშირი იყო ლოკალური შეჯახებები.

წითლები შიგნიდან გვიფეთქებდნენ ქვეყანას, თეთრები კი, ქართულ-სომხური სისხლისმღვრელი ომის დროს, ღიად იბრძოდნენ სომეხთა მხარეს.

დაძაბულობა იყო ზღვისპირა ზოლშიც, სადაც დენიკინსა და შემდგომში კოლჩაკს ანტანტა (კერძოდ: ინგლისი, საფრანგეთი) აქტიურად ეხმარებოდა და ჩვენთან კონფლიქტების დროს ღიად უჭერდა მხარს თეთრგვარდიელებს.

იყო ქართული მცურავი საშუალებების დაკავების და პერსონალის დატყვევების ფაქტები. მაგალითად, კაბოტაჟური სატვირთო ორთქმავალი „საქართველო“ (ყოფილი „ჭოროხი“) 1918 წლის დეკემბრის დასაწყისში ინგლისური დროშის ქვეშ მცურავმა, დენიკინელთა საკანონერო ნავმა დააკავა. ქართულ გემს გაგრაში 120 ჯარისკაცი, ცხენები და პროდუქტები გადაჰქონდა. „ნაგვართვეს ყველაფერი, წაიღეს ფული და რაც კი გვებადა. როგორც კი ტუაფსეში შევედით, ყველანი ნაპირზე გადაგვიყვანეს და ციხეში გაგვგზავნეს“, წერდა შემდგომში ეკიპაჟის ერთ-ერთი წევრი. იგივე ბედი ეწია ფოთის პორტის გემს „ფიოდორ ფეოფანს“. ვალში არც ქართული მხარე რჩებოდა. საინტერესო ინფორმაციას გვანვდის სამხედრო ჟურნალ „არსენალის“ პასუხისმგებელი რედაქტორი, მკვლევარი თ. ჩაჩანიძე: „1920 წლის 25 მარტს ფოთიდან დაახლოებით 6,5 მილის დაშორებით ერთ-ერთმა ქართულმა გამანადგურებელმა ქვემეხის სროლით ოთხი რუსული გემი დააკავა და ფოთში შესვლა უბრძანა. 28 მარტს სატვირთო-სამგზავრო „ვოზრაჟდენიეზე“ (წყალწევა 1515 ტონა) ქართველი სამხედროების ჯგუფი ავიდა და ტვირთის - იარაღისა და ამუნიციის გადმოცემა მოითხოვა. ინგლისელთა მოთხოვნის შემდეგ სამი გემი გათავისუფლდა, მაგრამ სატვირთო ორთქმავალი „კაზაკი“ (წყალწევა 967 ტონა) ქართველებმა დაიტოვეს“.

ორმა ქართულმა გამანადგურებელმა კატორღამ სოხუმის პორტში რუსული სამხედრო-საპატრულო ტრანსპორტი „ლეიტენანტი მაკაროვი“ დააკავა. ნაპირზე მყოფი კაპიტანი მეზღვაურებთან ერთად ქართულმა გვარდიამ აიყვანა. თეთრების გემი

კი ფოთში გადაიყვანეს. ქართულმა მხარემ კატეგორიულად არ დათმო და ბოლომდე შეინარჩუნა სამხედრო გემი. დენიკინელებმა მტკიცედ მოითხოვეს გემის უკან დაბრუნება და ორი საესკადრო ნაღმოსანი გამოგზავნეს - „ჟივოი“ და „დერზსკი“, მათ მოკავშირე ფრანგული ნაღმოსანი „V“-ს ამოუდგა მხარში და ფოთის დაბობმვა დაგეგმეს თუმცა ბედნიერი შემთხვევის წყალობით (მტორმი ამოვარდა) ეს ოპერაცია არ შედგა.

ინიციატივიანი, დისციპლინირებული ოფიცერი თ.სპადე ავტორიტეტითა და კარგი რეპუტაციით სარგებლობდა ქართულ სამხედრო წრეებში. მომთხოვნი იყო საკუთარი თავისადმი და ქვეშევრდომთა მიმართ, პირადად მონაწილეობდა სამხედრო ოპერაციებში - ზღვაზე თუ სანაპირო გარნიზონებში.

თეოდორს მეუღლის ქვეყანა მეორე სამშობლოდ მიაჩნდა. სწორედ აქ იგრძნო მან რუსეთის იმპერიის მარწმუნებისგან დახსნის ხიბლი, დამოუკიდებლობის ფასი და თავისუფლების სურნელი, რასაც რა თქმა უნდა პირადი ოჯახური ბედნიერებაც ავსებდა. ოცნებობდა ლატვიაში დაბრუნებაზე და მის ალორძინებაში აქტიურად ჩაბმას გეგმავდა, რაც შეასრულა კიდეც, თუმცა უამრავი დაბრკოლების გადალახვა მოუხდა.

ომის მუხანათობამ იგი თურქთა ტყვედ აქცია, რაც დიდი დანაკლისი იყო ქართული ფლოტისათვის, ხოლო ნადეჟდასათვის უდიდესი პირადი ტრაგედია. გოგონამ მტკიცედ გადაწყვიტა მეუღლის თურქთა ტყვეობიდან გამოხსნა, გაყიდა პირადი და საოჯახო ძვირფასეულობა, „რკინის ქალამნები“ ჩაიცვა და ოსმალეთში ჩააკითხა თ. სპადეს. გამოხსნის დეტალები ჩვენთვის უცნობია, ვიცით, რომ 1918 წლის ოქტომბერში ცოლქმარმა მოახერხა ბათუმში დაბრუნება.

ლატვიის საკონსულოს მონაცემებით, რომელიც აქტიურად ფუნქციონირებდა საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში, აქ მყოფი დაახლოებით 600-მდე ლატვიელი გამოთქვამდა სურვილს ლატვიაში დაბრუნებისა. ეს სერიოზული პრობლემა იყო. ისინი ძირითადად სანავსადგურო ქალაქებს მიანყდნენ და ცდილობდნენ გაეღწიათ სამშობლოში. სპადეს ოჯახმაც გადაწყვიტა დაბრუნება, მაგრამ წინ კიდევე ბევრი დაბრკოლება ელოდათ.

ბათუმიდან სპადე გადადის სევასტოპოლში დენიკინთან,

სადაც მეფის ყოფილი საზღვაო ოფიცერი აქტიურად მონაწილეობს სამხედრო ოპერაციებში ბოლშევიკების წინააღმდეგ. ამ დროს თეთრების არმიაში 3-დან 4-ათასამდე ლატვიელი მსახურობდა. ბევრი ოცნებობდა სამშობლოში დაბრუნებაზე, მაგრამ ბედის ირონიით თავისი ქვეყნის დამოუკიდებლობის მაგივრად იმ არმიაში უწევდათ სამსახური, რომელიც იბრძოდა „ერთიანი, განუყოფელი რუსეთისთვის“.

თ. სპადეს ბიოგრაფი იურის ციგანოვსი წერს: „ლატვიური სიჯიუტე, შეგნება და ადრე მიცემული ოფიცრის ფიცი აიძულებდა თ. სპადეს სინდისიერად ემსახურა. 1918 წლის ოქტომბერში იგი იყო მეკავშირე ოფიცერი დენიკინის არმიის შტაბში, შემდეგ იგივე თანამდებობაზე ყირიმის ოლქის საგარეო საქმეთა სამინისტროში. 1919 წლის დასაწყისში თ. სპადე ისევ სამხედრო გემებზე მსახურობს. ივნისში იგი დაინიშნა ქ. სევასტოპოლის კომენდანტად.....“ შემდეგ შტაბში, ისევ სამხედრო გემებზე და ა.შ.

ბოლშევიკური იმორალიზმი აბსოლუტურად მიუღებელი იყო მისთვის, სწორედ ამიტომ ებრძოდა განსაკუთრებული მონღომეებითა და შემართებით წითლებს.

თუმცა საბოლოოდ ეს ბრძოლა უშედეგოდ დასრულდა.

დამარცხდა თეთრების არმია 1920 წლის ნოემბერში თ. სპადემ რომელიც იმ დროს სამხედრო გემის კაპიტანი იყო უდანაკარგოდ ჩაიყვანა თავისი „კამანდა“ კონსტანტინოპოლში, სადაც მას უკვე ელოდა საყვარელი მეუღლე.

იმავე წლის დეკემბერში თეოდორი მეუღლესთან ერთად ბრუნდება ლატვიაში, როგორც დამოუკიდებელი ლატვიის მოქალაქე. შესაბამისი დოკუმენტები მათ კონსტანტინოპოლში - ლატვიის საელჩოში გააფორმეს. ასე დამთავრდა მისი მრავალწლიანი ოდისეა შავ ზღვაში. ეხლა მას ასე ნანატრი, მშობლიური ბალტიის ზღვა ელოდა. ცოლ-ქმარი საბოლოოდ რიგაში დაფუძნდა, სადაც იმავე წელს დაიწყო მომავალი ადმირალის ბრწყინვალე სამხედრო-საზღვაო კარიერა კაპიტნიდან, სამხედრო საზღვაო ძალების სარდლამდე.

ახალი შემართება, ენთუზიაზმი, სიამაყე ... სულ სხვა გრძნობაა იღვანოდე საკუთარი ქვეყნის თავისუფლებისათვის, მისი კეთილდღეობისათვის. აქ მას საშუალება მიეცა თავისი ნი-

ჭის და უნარის გამოვლენისა. ხელმძღვანელობდა სხვადასხვა საზღვაო ესკადრას, და საზღვაო ობიექტებს. განათლება მიიღო საფრანგეთის საზღვაო აკადემიაში, მივლინებული იყო შვეციისა და საფრანგეთის ფლოტში. თავდადებისა და მამაცობისთვის და-იმსახურა ბალტიისპირეთის ქვეყნების ასევე, საფრანგეთის, პოლონეთის, ფინეთის, შვეციის, გერმანიის პრესტიჟული საზღვაო ორდენები. უფრო ადრე რუსეთის იმპერატორმა და დენიკინმაც დაუფასა განუელი სამსახური ღირსეულად. საქართველოს კი ორდენების გასაცემად არ ეცალა (თუმცა არც ეხლა გვიან).

თ. სპადე ბედნიერია, როგორც არასოდეს. ემსახურება მშობლიურ ქვეყანას და გვერდს უმშვენებს საყვარელი მეუღლე. ნადეჟდა ყველანაერად ხელს უწყობდა მეუღლეს საქმიანობაში, რომელსაც ეამაყებოდა გვერდით ლამაზი, განთლებული, არისტოკრატიული გარეგნობის ცოლის ყოლა. მათი სიყვარულის ისტორია ცალკე სასაუბრო თემაა. ლამაზი წყვილი ელიტარულ საზოგადოებაში ხშირად ტრიალებდა და ყოველთვის ყურადღების ცენტრში იყვნენ.

აღსანიშნავია ცოლ-ქმრის განსაკუთრებული, თბილი დამოკიდებულება ქართული დიასპორისადმი. თეოდორს პირადი მეგობრობა აკავშირებდა დამოუკიდებელი საქართველოს ყოფილ გენერალ-გუბერნატორ შალვა კერესელიძესთან და მის ოჯახთან. ბატონი შალვა, ოჯახთან ერთად რიგაში დაფუძნდა. ის და მისი შვილი გაიოზი ფლობდნენ ლატვიურ ენას და კარგად იცნობდნენ ამ ქვეყნის კულტურას. დიასპორასთან თუ ოჯახურ შეხვედრებზე ხშირი იყო საუბრები საქართველოზე, მის მომავალზე. ლატვიელები გულწრფელად თანაუგრძნობდნენ ბოლშევიკების მარნუხებში მოქცეულ საქართველოს და იმედს გამოთქვამდნენ, რომ მალე მოვიპოვებდით თავისუფლებას.

ნადეჟდა შველიძე გვერდში ედგა და მფარველობდა რიგის მცირერიცხოვან, მაგრამ საკმაოდ აქტიურ ქართულ სათვისტომოს. აქტიურად მონაწილეობდა მათ კულტურულ-საგანმანათლებლო ღონისძიებებში. 1934 წელს ერთ-ერთ შეხვედრაზე წაიკითხა საინტერესო რეფერატი თემაზე: "მარიამი - უკანასკნელი დედოფალი საქართველოსი" (პროფ. ნ. ჯავახიშვილი, "ნარკვევი ქართულ-ლატვიური ურთიერთობების ისტორიიდან").

ქართული ფლოტის თემატიკაზე სტატიებს აქვეყნებდა

ასევე ადმირალი სპადე. მაგალითად რუსული ემიგრაციის საზღვაო ჟურნალში "ОВЫЙ САД". გამოაქვეყნა სტატია "ამიერკავკასიის კომისარიატის ფლოტი".

ევროპაში მოღვაწეობის პერიოდში ნადეჟდა განუყრელად მეუღლის გვერდით იყო. ფაქიზი და მგრნობიარე ქალის ჯანმრთელობას თავისი კვალი დააჩნია განვლილმა მძიმე ცხოვრებამ. სპადე ყურადღებას არ აკლებდა და დაჰყავდა მეუღლე სამკურნალოდ საფრანგეთის, შვეიცარიის კლინიკებში. 1937 წლის 7 აგვისტოს, ხანგრძლივი, მძიმე ავადმყოფობის შემდეგ ნადეჟდა შველიძე-სპადე ლოზანის ჰოსპიტალში გარდაიცვალა. სპადეს ისტორიკოსები აღნიშნავენ, რომ ეს იყო: "თ. სპადეს პერსონალური ტრაგედია". იგი მართლმადიდებლურ პოკროვსკის სასაფლაოზე დაკრძალეს. ლამაზი ქალბატონის საფლავს ასევე ლამაზი მწუხარე ქალის ბრინჯაოს ქანდაკებები ამშვენებდა (მოგვიანებით ვანდალებმა მოიპარეს).

ორმოციანი წლები მართლაც რომ ტრაგიკული აღმოჩნდა ადმირალისთვის. ოჯახურ ტრაგედიას მალე მოლოტოვ-რიბენტროპის პაქტიც დაემატა, რასაც ლატვიაში საბჭოთა ტანკების შეჭრა მოჰყვა.

ეს იყო 1940 წლის ივნისში.

ლატვიის პრეზიდენტმა-კარლის ულმანისმა ვერ გაბედა (ან სისხლისღვრას მოერიდა) მტერთან შებმა. ლატვიას ამ დროს კარგად შეიარაღებული, მობილური არმია ჰყავდა (30000 კაცზე მეტი). საკმაოდ ძლიერი იყო მათი ფლოტიც.

თ. სპადეზე, როგორც სამშობლოს ერთგულ ჯარისკაცზე, ძალზედ მტკივნეულად იმოქმედა პრეზიდენტის უმოქმედობამ და მისმა ბრძანებამ - "დარჩით ადგილებზე, მეც თქვენთან ვრჩები".

მას ვერ წარმოედგინა როგორ შეიძლებოდა უბრძოლველად დანებება და მთავრობას წინააღმდეგობის განევის და შემდეგ ემიგრაციაში წყალქვეშა ნავით გაყვანისკენ მოუწოდებდა. პარალელურად ფლოტი მაქსიმალურად მოამზადა საბრძოლველად.

ბრძოლა არ შედგა. მისი ბიოგრაფიიდან აშკარად იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ადმირალმა სიცოცხლის ბოლომდე ვერ აპატია თავისი ქვეყნის მთავრობას უმოქმედობა, თუმცა ბრძანება უსიტყვოდ შეასრულა.

თეოდორის წარმოდგენაში ლატვიის მთელი ფლოტი ერთ დიდ გემს დაემსგავსა, რომელიც იძირებოდა და მისი, როგორც კაპიტნის ვალი იყო მასთან ერთად დაღუპულიყო, თუმცა ასე არ მოხდა.

იგი არ დასწრებია საყვარელი ფლოტის „ნებაყოფლობით გადაცემის ცერემონიალს“, რომელსაც რუსი ოკუპანტების მცდელობით საზეიმო ხასიათი მიეცა.

წითელ-თეთრ-წითელი დროშის დაშვება მისი საადმირალო „ვირსაიტისიდან“ და ლატვიის ფლოტის ლიკვიდაცია ცხოვრებას უაზროს ხდიდა. ადმირალი, თავისთავად მიუღებელი იყო ოკუპანტებისათვის და არასასურველთა კატეგორიაში განიხილებოდა, რომელთა განადგურების მდიდარი გამოცდილება გააჩნდათ ბოლშევიკებს.

სტალინური რეჟიმისათვის წამება და ცინიზმი ყოველდღიურ მოთხოვნილებად იყო ქცეული. ამის ნათელი მაგალითია სპადეს, ჯერ ისევ ადმირალის, გამოძახება მოსკოვში ფლოტის გადასაბარებლად.

ლატვიის ფლოტი, წითლების ბალტიის ფლოტს მიუერთეს. თეოდორი სსრკ სამხედრო საზღვაო ძალების კომისარმა - ნ. კუზნეცოვმა „მიიწვია“ ვითომცდა ფლოტის მდგომარეობის შესახებ მოხსენების გასაკეთებლად. სპადე ჩვეული აკურატულობით გამოცხადდა შესაბამისი დოკუმენტაციით. აქ მას სიურპრიზი ელოდა. მოულოდნელად, კომისრის კაბინეტში ორმა ტყავისქურთუკიანმა ჩეკისტმა ხელები გადაუგრიხა, კუზნეცოვმა კი მიაძახა, რომ იგი სტალინის ბრძანებით ჩამოშორებულია ფლოტს და განადგურებას ექვემდებარება.

- „ვერ გამტეხთ! - განუცხადა მან მოსკოვის „კრესტების“ ჯალათებს. თუმცა გასატეხი არც არაფერი იყო, იმდენად ნათელი იყო ბოლშევიკების წინააღმდეგ მისი შეურიგებელი ბრძოლის მთელი გზა.

ამის შემდეგ იწყება „გოლგოთას გზა“ ციმბირისა და ყაზახეთის გულაგებში. დახვრეტას შემთხვევითობის გამო გადაურჩა (ბადრაგის დაუდევრობით სხვა ეშელონში მოხდა და პატიმართა მორევში ჩაიკარგა).

ასე გადაიქცა ადმირალი სპადე გულაგების პატიმრად, მისთვის უცხო საბჭოთა „ხალხის მტრად“. მაინც არ გატყდა,

ზეკებისა და ზედამხედველების სამყაროშიც კი შეინარჩუნა ადამიანური სახე. მეტიც, ავტორიტეტით სარგებლობდა და გარშემომყოფნი ყველგან პატივისცემით ეპყრობოდნენ.

სტალინის სიკვდილის შემდეგ გაათავისუფლეს, თუმცა „ხრუშოვის დათმობის“ პერიოდმა ბოლომდე მანც ვერ უშველა. მისი მანც ეშინოდათ და არ ენდობოდნენ, ამიტომ მშობლიურ ლატვიაში ჩასვლა აუკრძალეს და მეტალურგების პროვინციულ ქალაქ - ტიმერტაუში (ყაზახეთი) გადაასახლეს. „ზღვის ლომი“ აქ ინფექციურ საავადმყოფოში მუშაობდა მთავარ ბუღალტრად და შორეულ ლატვიასა და ბალტიის ტყვიისფრად აქოჩრილ ტალღებზე ოცნებობდა. აქაც პატიოსნად და მონდომებით მუშაობდა. მისი პიროვნული თვისებები გამორიცხავდნენ საქმისადმი ზერელე და უპასუხისმგებლო დამოკიდებულებას. იგი საყოველთაო პატივისცემით და პატივისცემით სარგებლობდა. მეგობრობდა მასავით გადასახლებაში მყოფ მწერალ - ვლადიმირ ლევიცკისთან. ლევიცკი აპირებდა მისი ბობოქარი ცხოვრების ავტობიოგრაფიულ აღწერას, თუმცა განთავისუფლების შემდეგ ეს თემა მიივიწყა. ასევე ახლო ურთიერთობა ჰქონდა თბილისელ გერმანელ ქალთან - კორნელია ნოვიკოვასთან, რომელიც უვლიდა და ყველანაირად უმსუბუქებდა მძიმე მდგომარეობაში მყოფ გადასახლებულს.

მიუხედავად აკრძალვისა, თეოდორი პერიოდულად ახერხებდა ლატვიაში ჩასვლას და ახლობლების მონახულებას. მან ასევე ჩააკითხა თბილისში მცხოვრებ მეგობარ ქალბატონს - კორნელიას. მასთან ერთად იგი ეწვია ბათუმს, სადაც ბედისწერამ ის ნადეჟდა შველიძესთან მარადიული სიყვარულით დააკავშირა.

ლატვიის ეროვნული გმირი
თეოდორ სპადე

ნადეჟდა შველიძე

თეოდორ სპადემ მოინახულა ის ადგილები, სადაც იგი იბრძოდა ქართულ ფლოტში სამსახურის პერიოდში.

ნადეჟდა შველიძის სასაფლაო რიგაში

გადასახლებაში თეოდორი რჩებოდა ემოციურ, ყურადღებთან და რომანტიულ პიროვნებად. ცნობილია, რომ როდესაც

ტიმერტაუში საგასტროლოდ იმყოფებოდა ცნობილი ლატვიელი მევიოლინე ლიდე რუბანე, მან შუა ზამთარში სადღაც მოახერხა და იშოვა თეთრი ვარდების თაიგული და მიართვა ხელოვანს.

თეოდორ სპადე გარდაიცვალა 1970 წლის 25 ივლისს. 1990 წელს ლატვიელ ენთუზიასტთა ჯგუფმა მოახერხა ღვანლმოსილი ადმირალის სამშობლოში გადმოსვენება. ლატვიის ეროვნული გმირი რიგის ე.წ. „ლესნოის“ სასაფლაოზე დაკრძალეს.

ლატვიელი ხალხი ამაყობს, და ღირსეულ პატივს მიაგებს საოცარი ბიოგრაფიის მქონე მამულიშვილს.

Badri Gogvadze

From the history of Theodore Spade - Latvia national hero activity in Georgia

Summary

Based on the rich scientific literature in article is represented main issues of life and work of Theodore Spade-Latvian admiral, and also his contribution and merit to Georgia.

ფრიდონ ქარდავა

პორტო-ფრანკოს გაუქმების საკითხისათვის ბათუმში

(საარქივო სამმართველოში დაცული მასალების მიხედვით)

ბათუმის პორტო-ფრანკოდ გამოცხადების საკითხი აქტიურად ბერლინის კონგრესზე დაისვა. ყველასათვის ცნობილია, რა ბატალიები გამოიწვია საერთოდ მოლაპარაკებებზე ბათუმის საკითხმა (საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტ. ვ. თბილისი, 1970) და რამდენჯერ იყო საფრთხის ქვეშ ბათუმის დედასამშობლოს წიაღში საბოლოოდ დაუნჯების საკითხი. ამ ფონზე რალაც დათმობასავით გამოსდიოდა რუსეთის ხელისუფლებას ბათუმის ნავსადგურის არსებითად კომერციულ ნავსადგურად გამოცხადებასა და ქალაქის პორტო ფრანკოდ გამოცხადებაზე დათანხმება (ვლადიმირ სიჭინავა, 1958).

პორტო ფრანკო გარკვეურწილად ბრიტანელთა ინიციატივით ფუნქციონირებდა 1878-1886 წლებში, როგორც უბაჟო (თავისუფალი) საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების რეჟიმი, მაქსიმალურად ლიბერალური საგადასახადო სისტემის წყალობით. როგორც ვიცით პორტო-ფრანკო, სიტყვა-სიტყვით თავისუფალ ნავსადგურ ნიშნავს და ბათუმის თავისუფალ ნავსადგურად გამოცხადების იდეა ინგლისს ეკუთვნოდა. ინგლისელმა დიპლომატებმა ბერლინის კონგრესზე მოითხოვეს ბათუმის პორტო-ფრანკოდ გამოცხადება და თავისი გაიტანეს კიდეც. ბერლინში დადებული ხელშეკრულების მერვე პუნქტის მიხედვით, რუსეთს ბათუმი პორტო-ფრანკოს სტატუსით გადაეცა. რუსეთის იმპერიაში ბათუმი მესამე პორტო-ფრანკო იყო, ოდესისა და ვლადივოსტოკის შემდეგ. უნდა ითქვას, დიდწილად სწორედ პორტო ფრანკოს დამსახურება იყო რომ მაშინდელი რუსეთის იმპერიის ამ ნაკლებდასახლებული განაპირა პროვინციით დაინტერესდნენ ცნობილი ნავთობმრეწველი ინვესტორები - ლუდვიგ ნობელი, ალექსანდრე მანთაშევი, როთშილდების დინასტია და სხვ.

საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში მეტნაკლებად უარყოფითადაა შეფასებული ფორტო ფრანკო და ლამის ამ რეჟიმზეა გა-

დაბრალებული ქართველთა მასიური გადასახლება ამ ძირძველი კუთხიდან. „ბათუმის პორტო ფრანკოდ გამოცხადებამ მშრომელი მოსახლეობისათვის კიდევ უფრო აუტანელი გახადა და ახლად დანერგილი რუსულუი მმართველობის ბიუროკრატიული აპარატი. ვლადიმირ სიჭინავა. 1958:94, 101) რა თქმა უნდა, ფორტო-ფრანკოს რალაც ნვლილი ნამდვილად მიუძღვის, ამაში ეკონომიკურ სიდუხჭირეს მორგებული ცარიზმის აუტანელი მექრთამეობით, თუმცა ქართველთა ამ კუთხიდან აყრა უმთავრესად მაინც სწორედ რუსეთისა და თურქეთის იმპერიების მიზანს წარმოადგენდა რაშიც ნაწილობრივ პორტო-ფრანკოსაც იყენებდნენ უფრო ბრმა იარაღად.

მნიშვნელოვანწილად სწორედ პორტო-ფრანკომ შეუწყო ხელი მაშინდელ მსოფლიოში ყველაზე გრძელი ბაქო-ბათუმის ნავთობსადენის რეალიზებას.

რეჟიმის მოქმედების მცირე ინტერვალის მიუხედავად, ბათუმი სწრაფად მზარდი ევროპული ტიპის ქალაქად იქცა. თუმცა ახალ პირობებში მოქმედების გამოუცდელი გამო, ადგილობრივმა ხელისუფლებამ ვერ უზრუნველყო ადგილობრივი მოსახლეობის გალარობების პროცესების შეჩერება. იმრავლა კორუფციამ და კონტრაბანდამ. დავით კლდიაშვილის თქმით, „რაკი ბათუმი პორტო ფრანკო იყო, ყოველი მგზავრის ბარგი ბათუმიდან გამგზავრების დროს უნდა გაეჩხრიკათ საბაჟოში და ხელმეორედ ფოთში მისვლისას. ეს იმისთვის, რომ კონტრაბანდით არ გაეტანათ რამე ბათუმიდან. ამ ნიადაგზე ბევრ არასასიამოვნო შემთხვევას ჰქონდა ადგილი. ბევრი სასაცილო ამბავიც ხდებოდა. ნამეტურ ქალები აწარმოებდნენ კონტრაბანდისტობას; ბევრს იჭერდნენ, მაგრამ ბევრს ისე გაჰქონდა კონტრაბანდა, რომ საოცარი იყო მათი ამბავი“ (დავით კლდიაშვილი. 2013:182).

აღნიშნულის შესახებ შესახებაც გულისტკივილით წერდა ილია ჭავჭავაძე: „ჩვენს გაზეთში ამას წინად კორესპონდენცია იყო დაბეჭდილი ბათუმიდან და აღწერილი იყო სხვადასხვა შევიწროება საბაჟოს მოხელეთაგან. რასაკვირველია,

ბევრი რამ ამისთანა თვით კანონის მიერ მიჩნეულ წესების ბრალი იყო, ხოლო ზოგი თვით მოხელეებისა. ბათუმის საბაჟო გამგეობა ცოტა არ იყოს დაგვემდურა ამ კორესპონდენციის გა-

მო და ჩვენს კორესპონდენტსაც ტყუილი შესწამა. არ გასულა ამის შემდეგ ერთი-ორი კვირა და ახლა მოსკოვის გაზეთში დაიბეჭდა კორესპონდენცია იმავე საგანზედ და ამით სიმართლე ჩვენის კორესპონდენტისა თითქმის სიტყვა-სიტყვით დამტკიცდა. ეხლა ხომ თვითონ მთავრობამაც გამოაცხადა, რომ ეგ შევინორებანი მართლად არსებობდნენ და სხვათა შორის იგინიც შეიქმნენ მიზეზად, რომ დღეს მთავრობამ საჭიროდ დაინახა, – ეგრეთწოდებული „პორტო-ფრანკო“ მოსკოს სამუდამოდ ბათუშში. ჩვენ რომ ჩვენის საკუთარის ქვეყნის ინტერესებით შევხედოთ გაუქმების საქმეს, შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ არც პორტო-ფრანკოს ყოფნას მოჰქონდა ჩვენთვის სარგებლობა და არც მისი არყოფნა ზარალს მოგვიტანს. რა იყო ის პორტო-ფრანკო? ვისთვის იყო? ბათუშში შეეძლოთ უბაჟოდ შემოტანა საქონლისა და გადატანა კი უბაჟოდ არ შეიძლებოდა. ვისთვის რა ხეირი იყო? ორიოდვე ვაჭრისათვის და თვით ბათუშში მცხოვრებთათვის, სხვას არავის აქედამ არც რგება ჰქონდა არც გამორჩომა. შენუხება კი ბევრი იყო ბათუმის გარშემო მოსახლე მცხოვრებთათვის და ბათუშში გზად მიმავალ-მომავალისათვის. ქალაქიდან ორ ნაბიჯზედ შორა ფეხის გადადგმა არ შეიძლებოდა ისე, რომ საბაჟო მზვერავთა ხელში არ ჩავარდნილიყო კაცი, ერთი დავიდარაბა არ ასტეხოდა, აქეთ-იქით არ ეთრივათ, მინამ ნებას მიიღებდა ბათუშიდამ გასვლისას. ათასნაირი ჩივილი, სამდურავი, საყვედური, ავად ხსენება, ზოგი მართალი, ზოგი ტყუილი, ტყუილუბრალოდ გულს უმღვრევდნენ როგორც თვითონ მოხელეებს, ისეც საზოგადოებასა.

ჩვენ, ჩვენდა სამნუხაროდ, დაწვრილებით არ ვიცით ზემოხსენებულ გარდა, რაში ვარგობდა ეგ პორტო-ფრანკო. იქნება რაშიმე გამოსადეგი იყო ვისთვისმე, ხოლო თუ სახეში მივიღებთ იმ გაჭირებას და შენუხებას, რაც მის გამო ხალხს ედგა, ვგონებ, საბუთი გვქონდეს სიხარულით მივეგებოთ მაგ პორტო-ფრანკოს გაუქმებას, რომელიც მარტო სახელი იყო და არა სახრავი ქვეყნისათვის. თვითონ ბათუშმა იქნება მაგით ცოტად თუ ბევრად იხეირა, მაგრამ ეგ ხეირი საზოგადოების კისრიდამ იყო ამოღებული...“ (ილია ჭავჭავაძე, 2012).

პორტო-ფრანკო იწყებოდა მდინარე სარი-სუდან (თანამედროვე ბათუმის პორტის შენობის ცენტრალური შესასვლე-

ლის მიღებარე ტერიტორია), გადიოდა დაუსახლებელ, დაჭაობებულ ვაკეზე (დაახლოებით თანამედროვე პუშკინის ქუჩა) და მთავრდებოდა თანამედროვე ჯავახიშვილისა და გრიბოდვის ქუჩების გასწვრივ. დაახლოებით 22 კვადრატული კილომეტრის ფართობი ღრმა თხრილითა და მავთულხლართით იყო შემოსაზღვრული. ამის იქეთ გატანილ ნებისმიერ საქონელზე ყველას ბაჟი უნდა გადაეხადა.

ბათუმის პორტო-ფრანკოში ქალაქის გარშემო 12 საგუშაგო იდგა, ყოველი გამვლელ-გამომვლელი იჩხრიკებოდა; კორუფცია და მექრთამეობა ყვაოდა. საბაჟოზე, ძირითადად, წვრილმან კონტრაბანდისტებს აკავებდნენ, ამიტომ ხალხი მუდმიდავ უკმაყოფილო იყო. თუმცა ნუ დაგვავინწყდება რომ კორუფცია პორტო-ფრანკოს გამო კი არ ყვაოდა ეს თვითმყრობელობის ყველაზე დიდი სენი იყო ისედაც. მიუხედავად ყველაფრისა პორტო-ფრანკომ ბათუმს განსაკუთრებული მომხიბვლელობა რომ შესძინა ამაზე ალბათ არავინ დაობს (რევაზ უზუნაძე, რამაზ სურმანძე, ნუგზარ ზოსიძე, 2013). გაიზარდა ბათუმში ჩამოსულ მოგზაურთა, საქმოსანთა თუ უბრალო ცნობისმოყვარეთა რიცხვი. 1885 წელს ქალაქში 34 500 მეტი უცხოელი ყოფილა. საბაჟოს გვერდის ავლით, სხვადასხვა ხერხით, კონტრაბანდის სახით, ბევრი მათგანი ცდილობდა იაფად ნაყიდი ევროპული საქონელი გაეტანა ქალაქიდან გასვლისას (გლადიმირ სიჭინავა, ბათუმი, 1958)

ბათუმის პორტო-ფრანკოს სტატუსით რუსი ვაჭრები იყვნენ უკმაყოფილონი, ალბათ მაინც იმპერიული ხელისუფლების გავლენით, ვინც ვერ უწყობდა ფებს ახალ კაპიტალისტურ აღებ-მიცემობას და თემური ნყობილების დროინდელი ვაჭრობის წესებით ცხოვრობდა.

პორტო-ფრანკოს მთავარი მოწინააღმდეგე მაინც რუსეთის იმპერია იყო. 1883 წლის 12 ივნისს რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო საბჭოს გადაწყვეტილების საფუძველზე ბათუმის ოლქი გაუქმდა და ქუთაისის გუბერნიას შეუერთდა. ამასთან დაკავშირებით ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორის თანაშემწის თანამდებობა დამტკიცდა. გუბერნატორის თანაშემწე უშუალოდ ბათუმის ოკრუგს განაგებდა.

1886 წლის ზაფხულში საერთაშორისო ხელშეკრულება,

რომლის მიხედვითაც ბათუმი თავისუფალი ნავსადგურის სტატუსით სარგებლობდა, რუსეთმა ცალმხრივად შეწყვიტა. ბათუმის პორტო-ფრანკო ისტორიას ჩაბარდა.

1920 წელს, კვლავ ბრიტანელთა ინიციატივით ისევ დაიწყო ბათუმში ფრანკო რეჟიმის პროექტზე მუშაობა, რასაც, მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესების მიზნით, აქტიურად უჭერდა მხარს მაშინდელი ერთა ლიგა, მაგრამ 1921 წელს საბჭოთა ოკუპაციამ საქართველოში შეაჩერა აღნიშნული პროექტის რეალიზება.

ბათუმის პორტო ფრანკოზე უამრავი რამ დაწერილა და უამრავჯერ განხილულა კიდევ. ამჟამად ჩვენ შემოგთავაზებთ პორტო ფრანკოსთან დაკავშირებულ ბრიტანულ მასალებს რომელიც აჭარის არქივშია დაცული.

განსაკუთრებით საინტერესოა ბრიტანელთა რეაქცია პორტო ფრანკოს გაუქმებასთან დაკავშირებით, რომლის ამსახველ მიმოწერის ნაწილსაც წარმოგიდგენთ.

პირველი დოკუმენტი გახლავთ 1986 წლის სამი ივლისით დათარიღებული შემდეგი ეს დეპეშა:

” ბატონი რ. მორიერი გრაფ როუზბერის

ბატ. დე გირსმა არაოფიციალურად მაცნობა რომ იმპერატორმა გადაწყვიტა გააუქმოს ბათუმის თავისუფალი პორტის რეჟიმი, რომლის წინააღმდეგაც მოსახლეობა გამოდის.

რუსეთის მთავრობა დარწმუნებულია რომ ეს ღონისძიება არ განიხილება როგორც ბერლინის შეთანხმების დარღვევა, რადგანაც შეთანხმების IX მუხლი წარმოადგენს მხოლოდ სპონტანურ დეკლარაციას განსვენებული იმპერატორისას (ალექსანდრე II 1855-1881 ფ.ქ) და არა ვალდებულებას.. (ას არტიკლე IX ოფ ტჰატ თრეატყ ონლყ რეგისტერს ა სპონტანეოუს დეცლარაციონ ოფ ტჰე ლატე მპერორ, ანდ დოეს ნოტ პოსსესს ტჰე ფორცე ოფ ა სტიპულაციონ) გარდა ამისა ბათუმი დარჩება არსებითად კომერციულ პორტად. და ეს ქმედება არაფერს არ ცვლის შავი ზღვის ძალთა განლაგებაში //საქმეთა ფაქტიურ ვითარებაში.

ლონდონში რუსეთის ელჩისაგან მოთხოვნილია მოგვცეს საჭირო განმარტებები.” (აჭარის საარქივო სამმართველო. ფონდი ი-83. აღწერა, ტ 1; საქმე 2).

გრაფი როუზბერი-ბრიტანეთის საგარეო საქმეთა მინისტრი იყო იმ პერიოდში, (როგორც ვიცით შემდგომში, 1894-1895 წლებში პრემიერ მინისტრი. არჩილბად ფილიპ ფრომროუზი, როუზბერის მეხუთე გრაფი). რობერტ მორიერი (დობერტ ურნეტტ ავიდ ორიერ) იყო ბრიტანეთის ელჩი რუსეთში 1884-1893 წლებში, ხოლო ნიკოლოზ დე გირსი გახლდათ რუსეთის საგარეო საქმეთა მინისტრი. ასე რომ საუბარი იმპერიათა უმაღლეს პირებს შორის წარმოებდა. როგორც ვხედავთ, რუსეთი ცდილობდა ამ გადაწყვეტილების უმნიშვნელობაზე გაეკეთებინა აქცენტი.

”გრაფი როუზბერი ბატონ რ. მორიერს

საგარეო საქმეთა ოფისი 1886 წლის 3 ივნისი. 4:10

ჩვენ ველოდებით დეტალებს და რუსეთის ელჩის განმარტებებს, მაგრამ არაფერია შენგან გამოგზავნილ ბატ.. დე გირსის განმარტებაში ისეთი, რომელიც შეცვლის ჩვენს წარმოდგენას ბერლინის შეთანხმების მიმდინარე აშკარა დარღვევაზე.” (აჭარის საარქივო სამმართველო. ფონდი ი-83. აღწერა, ტ 1; საქმე 2).

ბუნებრივია რომ ბრიტანულ დიპლომატიას თვალთმაქცობით ვერ მოატყუებდნენ.

”გრაფი როუზბერი ბატონ რ.მორიერს

საგარეო საქმეთა ოფისი 1886 წლის 3 ივნისი.

მე მივიღე და გადავეცი დედოფალს თქვენი ბრწყინვალეობის დეპეშა, რომლითაც ამ დღეებში ბ. დე გირსმა არაოფიციალურად გაცნობათ რომ იმპერატორს გადაწყვეტილი აქვს გააუქმოს ბათუმის თავისუფალი პორტის რეჟიმი, რომლის

წინააღმდეგაც მოსახლეობა გამოდის. და რომ რუსეთის მთავრობა დარწმუნებულია ეს ღონისძიება არ განიხილება როგორც ბერლინის შეთანხმების დარღვევა, რადგანაც შეთანხმების IX მუხლი წარმოადგენს მხოლოდ სპონტანურ დეკლარაციას განსვენებული იმპერატორისას და არა ვალდებულებას.. გარდა ამისა ბათუმი დარჩება არსებითად კომერციულ პორტად. და ეს ქმედება არაფერს არ ცვლის შავი ზღვის ძალთა განლაგებაში // საქმეთა ფაქტიურ ვითარებაში.

მისი ბრწყინვალეობის მთავრობა დაელოდება დეტალებს და განმარტებებს რომელსაც თქვენი ბრწყინვალეობა მაცნობებს და იქნება რუსეის ელჩისგან ამ საგანის არსზე ინფორმირებული; მაგრამ თქვენთვის ბატ. .დე გირსის მიერ უკვე მოცემული ინ-

ფორმაცია არასგზით არ ცვლის მის ბრწყინვალეობის მთავრობის მიერ მიღებულ შთაბეჭდილებას რომ ანონსირებული გადაწყვეტილება არის 1878 წლის შეთანხმების აშკარა დარღვევა.“ აჭარის საარქივო სამმართველო. ფონდი ი-83. აღწერა, ტ 1; საქმე 2).

საინტერესოა ბისმარკის შეხედულება ამ საკითხზე. იგი, როგორც ელჩი გადმოსცემს:

”ბატონი რ.მორიერი გრაფი როუზბერის

სანკტ პეტერბურგი 1886წლის 3 ივნისი.

მაქვს მიზეზი ვერწმუნო პრინც ბისმარკს, რომელიც განმარტავს მისდათავად, რომ ბერლინის კონგრესის IX მუხლის ანულისრების შედეგი არ ეხება გერმანიის მნიშვნელოვან ინტერესებს” (აჭარის საარქივო სამმართველო. ფონდი ი-83. აღწერა, ტ 1; საქმე 2).

არ არის გასაკვირი რომ გენიალური პოლიტიკოსი ოტო ფონ ბისმარკი მხოლოდ გერმანიის ინტერესებიდან გამოდიოდა და ნაკლებად აფიქრებდა ბრიტანეთის მიზნები.

„გრაფი როუზბერი ვისკონტ ლიონს //საგარეო საქმეთა ოფისი 1886წლის 3 ივნისი.

რუსეთი აცხადებს რომ ბათუმი წყვეტს თავისუფალ პორტად ყოფნას

უეჭველია მთავრობა რომელთანაც გაქვს აკრედიტაცია განაცხადებს ამას. მაგრამ საბოლოოდ გაარკვიეთ ამ საგანზე მათი აზრი, რომელიც არის ბერლინის შეთანხმებაზე ყველა ხელმომწერის პრობლემა.“ (აჭარის საარქივო სამმართველო. ფონდი ი-83. აღწერა, ტ 1; საქმე 2).

გრაფი როუზბერი წერდა მორიერს რუსეთის ელჩთან საუბარზე, სადაც მან აღშფოთება გამოთქვა რუსეთის მიერ შეთანხმების ცალმხრივად გაუქმების შესახებ და ეუბნებოდა ელჩს, რომ ყველა ხელმომწერთან ერთად უნდა გვემსჯელა ამაზეო, თან განმარტავს, რომ ბათუმი თავის როლს დაკარგავს ამიერკავკასიაში და მას უკვე მხოლოდ რუსეთისათვის ექნება მნიშვნელობაო. ბუნებრივია, ბრიტანეთს ყველაზე მეტად ჭირდება ბათუმის თავისუფალი პორტი ნავსადგურში, რაც შეეხება თურქეთი მას აფიქრებს ის რომ ამიერიდან ბათუმი სამხედრო სიმაგრედ გადაიქცევა არსებითად კომერციული პორტიდანო. და ბოლოს დასძენს რომ რუსეთის განაცხადება განსვენებული იმპრატორის მხოლოდ სპონტა-

ნური განცხადება იყო, რაც არაა არგუმენტიო.

იტალიიდან, ავსტრია-უნგრეთიდან და გერმანიიდან ელჩები ატყობინებდნენ როუზბერის: ფაქტიურად ყველა ქვეყანა შეგუებულია იმას, რომ რუსეთს ამ მუხლის გაუქმებაში წინააღმდეგობას ვერ გაუწევნო (აჭარის საარქივო სამმართველო. ფონდი ი-83. აღწერა, ტ 1; საქმე 2).

სერ ლუმლეი როუზბერს რომიდან წერდა, რომ რუსეთის საელჩომ განუმარტა რომის მთავრობას ამ საკითხზე ვითარება და რომში ჯერ კიდევ სწავლობენ ამ საკითხსო. შემდეგ კი აცნობებს როუზბერის, რომ იტალიისთვის არა აქვს დიდი მნიშვნელობა ბათუმის პორტი იქნება თავისუფალი თუ არსებითად კომერციული.

სერ თორნტონი, ბრიტანეთის ელჩი თურქეთში იტყობინებოდა რომ სეიდ ფაშა განიხილავდა ამას როგორც საფრთხეს თურქეთისთვის და ფიქრობდა, რომ რუსეთი ამ მუხლის გაუქმებას გამოიყენებდა ბათუმში სამხედრო არსენალის გასაზრდელად.

ვისკონტ ლიონსი, ბრიტანეთის ელჩი საფრანგეთში, წერდა როუზბერის, რომ რუსეთის ელჩს საფრანგეთში - კოცებუს, უკვე მიუცია ახსნა განმარტება საფრანგეთის მთავრობისათვის და რომ საფრანგეთში ჯერ სწავლობდნენ ამ საკითხს.

დე სტაალი, რუსეთის ელჩი ბრიტანეთში, განმარტავდა, რომ მორიერმა გაარკვია ბერლინისა და ავსტრია - უნგრეთის პოზიცია და აცნობა როუზბერის, რომ მათი თქმით ბათუმის პორტის ამბავი მხოლოდ ბრიტანეთისთვისაა მნიშვნელოვანი და განიხილავს როგორც მათთვის არამნიშვნელოვანსო. საბოლოოდ ბერლინის შეთანხმების მონაწილეები ეგუებოდნენ, რომ რუსეთი აუქმებდა თავისუფალ პორტს, მაგრამ ბათუმი დარჩებოდა არსებითად კომერციულ პორტად. სწორედ ამიტომ ეტყობა როუზბერის ტონს ცოტა არ იყოს არადიპლომატიურობა, როცა მორიერს წერს:

”თუ გესმით, რომ ბათუმის ეს პროცესები არის პრელუდია მომავალში ნებისმიერი ქმედებებისა სხვა ადგილას? კითხე გირსს ფრთხილად, ავღანეთის საზღვრებისაკენ პროგრესზე. ის ჩანს უფრო მკაცრად ესაუბრა შენს იტალიელ კოლეგას ვიდრე შენ.” (აჭარის საარქივო სამმართველო. ფონდი ი-83. აღწერა, ტ 1; საქმე 2).

დე გირსი ამტკიცებდა, რომ არცერთი უცხოელის ინტერესი არ შეილახებოდა და ამ ქმედებით მხოლოდ რუსეთის ინ-

ტერესი გახდება უსაფრთხო და დაცული.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას შემდეგი: ამ დიპლომატიურ ომში ბრიტანეთი მარტოდმარტო აღმოჩნდა და რუსეთმა მოახერხა იმდროინდელი საერთაშორისო ინტერესებს ისე მორგებოდა, რომ ბათუმში პორტო-ფრანკოს გაუქმების საკითხში ბრიტანეთი ძველი მოკავშირეების გარეშე დაეცოვებინა. ბერლინის ხელშეკრულების ხელმომწერთაგან სხვას არც ერთ სახელმწიფოს არ გამოუთქვამს არსებითი პროტესტი თავისუფალი ნავსადგურის რეჟიმის გაუქმების გამო. ბრიტანეთის დიპლომატიის მცდელობის მიუხედავად რუსეთს უკვე დიდი ხანია გადაეწყვიტა ბედი პორტო-ფრანკოსი.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. აჭარის საარქივო სამმართველო. ფონდი ი-83. აღწერა, ტ 1; საქმე 2.
2. ილია ჭავჭავაძე, პუბლიცისტური ნერილები. ტ IV, თბილისი, 2012
3. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. აჭარა. ტ III. ბათუმი 2008
4. რევაზ უზუნაძე, რამაზ სურმანძე, ნუგზარ ზოსიძე. ბათუმი. თბილისი 2013
5. ვლადიმირ სიჭინავა, ბათუმის ისტორიიდან, ბათუმი, 1958
6. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტ ვ. თბილისი, 1970
7. დავით კლდიაშვილი. ჩემი რჩეული. ტ II, თბილისი. 2013

Fridon Kardava

Porto Franco cancellation issue in Batumi

(according to the materials protected in Archives Administration)

Summary

Declaration issue of Batumi to Porto Franco put forward on Congress of Berlin. Based on rich scientific-literature data and archival sources in article are discussed Porto Franco regime and cancelation of this regime by Russian Empire.

მერაბ მეგრელიშვილი

ქართველი ბოლშევიკები და საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის საკითხი

საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე - „ჩვენი სულიერების ბალვარი“ - მკვლევართა შორის გაიმართა კამათი საკითხზე: იყო თუ არა ი. ბ. სტალინი დამოუკიდებელი საქართველოს „მოტრფიალე“. აღნიშნულმა კამათმა გადამაწყვეტინა აღნიშნული პუბლიკაციის მომზადება. რუსული სოციალიზმის იდეების მიმდევარი სიზმარშიც კი ვერ წარმოიდგენდა საქართველოს რუსეთისგან დამოუკიდებლად არსებობას. ევროპული სოციალიზმის თეორეტიკოს ნოე ჟორდანიას სჯეროდა დემოკრატიული რუსეთის, მაგრამ საუბედუროდ რუსეთის 1917 წლის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ კერენსკის იდეალიზირებულ რუსეთს დაბალი სოციალური წარმოშობის „მეფე - დიქტატორი“ ულიანოვების, ჯუღაშვილების, ხრუჩოვების გვარის რუსეთი ჩაენაცვლა.

როსტომ ჩხეიძე თავის დრამატული დროის იგავში „რევავზ გაბაშვილის ცხოვრების ქრონიკა ვით სიზმარი ღამისა“ აღნიშნავს, რომ რუსეთის მიერ საქართველოსა და ქართველებისთვის ჩამორთმეული მოძრავი და უძრავი ქონების გადაცემის პროცესი რევავზ გაბაშვილისთვის გახლდათ თვალსაჩინო დადასტურება მენშევიკთა ბოლშევიკური სიხარბისა.

ნოე ჟორდანიამ წინასწარ განსჭვრიტა ბოლშევიზმის კრახი და მას მიუძღვნა ნაშრომები: „ბოლშევიზმი“ (პარიზი, 1922) „ჩვენ და ისინი“ (პარიზი, 1924). ნოე ჟორდანიას მტკიცედ სწამდა, რომ ბოლშევიზმი ამქვეყნად დატოვებდა მხოლოდ საფლავის ქვას, რომელზედაც შთამომავლობა ასეთ წარწერას გააკეთებდა: „აქ განისვენებს რუსული ნიჰილიზმი“ (გურული ვ., 2003:125)

ნაშრომში „ჩვენ და ისინი“ საუბარია ბოლშევიზმის სისხლიან ისტორიაზე და გაკეთებულია დასკვნა, რომ ბანდიტიზმი ბოლშევიკების თანდაყოლილი სენია, მისი განუყრელი თვისებაა. ნოე ჟორდანია ბოლშევიკებს ასე ახასიათებს: „როცა ბარ-

ბაროსი გერმანელები რომის იმპერიას შეესიეს, დაიწყეს პირველყოვლისა ქალაქების დანგრევა. ტყის ხალხს ტყე ურჩევნია, როცა რუსი ბარბაროსი ბოლშევიკები რუსეთს შეესიეს, დაიწყეს მრენველობის დანგრევა, ხმლიანი რეჟიმის დამკვიდრება, ველურს ველურობა ურჩევნია” (გურული ვ., თბ.2003:128)

1919 წლის მაისში ნოე ჟორდანიამ ინგლისელ გენერალ უორკერთან საუბარში განაცხადა, რომ ერთადერთი მუქარა ჩვენი კეთილდღეობისა იყვნენ ბოლშევიკები, მაგრამ ჩვენ ისინი გადავრეკეთ სოჭის იქით და ჩვენი სახელმწიფო გადაურჩა ამ საფრთხეს. მაგრამ საუბედუროდ ისტორიულ სინამდვილეში ეს ასე არ მოხდა. ჩვენ სოჭიც დავკარგეთ და დამოუკიდებლობაც. ჯერ კიდევ 1918 წლის 23 მაისს აკაკი ჩხენკელი ეროვნული საბჭოსადმი გამოგზავნილ საიდუმლო წერილში წერდა: „ყველა ისინი, ვინც ამ წუთში დაძრავს ენას რუსეთის ორიენტაციის შესახებ, შესაბოჭია. ბოლშევიზმი სამშობლოს ღალატია” (აპოლონ სილაგაძე, ვახტანგ გურული: თბ. 1998: 49-50).

1920 წლის 8 ივლისს ინგლისელთა გასვლის შემდეგ ბათუმში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ჯარი შემოვიდა. გაზეთ „ერთობაში“ დაიბეჭდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შეიარაღებული ძალების მთავარსარდლის გენერალ კვინიტაძის მიმართვა საქართველოს მოსახლეობისადმი. მიმართვა ბოლშევიკების მიერ აღიქვა, როგორც მუქარა. სინამდვილეში მიმართვა აფრთხილებდა იმ არაკეთილისმოსურნე ძალას, ვინც ქართულ ჯარს აჭარაში მტრულად დახვდებოდა. აი ეს მიმართვაც: „, ვინც იარაღით ხელში წინააღმდეგობას გაუწევს ჯარს... ის მაშინვე დახვრეტილი იქნება” (გაზ. „ერთობა” №147, 1920) დამოუკიდებელი საქართველოს მტრად გამოცხადდნენ ქართველი კომუნისტები, რომლებიც რუსულ ჯარს შემოუძღვნენ საქართველოში და მოითხოვდნენ მათ მიერ დაგეგმილ ანტისახელმწიფოებრივი ქმედებების ლეგალიზაციას. ქართველი ბოლშევიკების მიზანი იყო რევოლუციის გზით საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მოსპობა.

განსაკუთრებული აქტიურობით გამოირჩეოდა ბოლშევიკური პრესა. გაზეთი „ბატუმსკაია ჟიზნი” ეროვნული გვარდიის ქმედებას ასე აფასებდა: „მომავალი თაობა ზოგიერთი გვარდიელის საქციელს საზღაპროდ გახდის და შესაძლოა აკვანში ატი-

რებული ბავშვი დედამ შეაშინოს სიტყვებით: გაჩუმდი, მოვიდა გვარდიელიო” (გაზ. „ბატუმსკაია ჟიზნი“ №14, 1921).

საქართველოს დე ფაქტოდ და დე-იურედ აღიარების ბრძოლის საქმეში დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა დასავლეთ ევროპელი პოლიტიკოსების აზრს, რადგან ამით დამოუკიდებელი საქართველოს ხელისუფლება ასაბუთებდა თავის პროდასავლურ ორიენტაციას და ეს იმ რთულ პერიოდში, როცა უკვე გავრცელებული იყო ამერიკის შეერთებული შტატების სახელმწიფო მდივნის ბენბრიჯ ქოლბის ოფიციალური ნოტა, რომელშიც უარყოფილი იყო საქართველოს ეროვნული, სუვერენული უფლებები. ამერიკამ სცნო რუსეთის იმპერიული საზღვრები (ვ. გურული. თბ. 2003: 75-76).

დასავლეთ ევროპელი პოლიტიკოსების საქართველოში სტუმრობა ბოლშევიკებმა შეაფასეს, როგორც სოციალიზმისადმი ღალატი და სრული დაღუპვის გადარჩენის მიზნით არსებული ხელისუფლებისადმი ხელის შეწყობა. ევროპელი სოციალისტების სტუმრობასთან დაკავშირებით ბათუმის კომიტეტმა დაბეჭდა და ფართოდ გაავრცელა პროკლამაცია, სადაც აღნიშნულია: „დაე, ყვითელი მასპინძლები შეხვდნენ თავიანთ ყვითელ სტუმრებს. ჩვენ ბოლშევიკებს აქ საქმე არ გვაქვს. მთელი ჩვენი სიმპატია იქ არის, სადაც თავს იყრიან და ერთიანდებიან საერთაშორისო პროლეტარული არმიის რაზმები, რომლებიც მიდიან კაპიტალისტთა სიმაგრეების დასანგრევად (პ. ცქვიტარია. ბათ. 1962: 171-172)

ბოლშევიკები საქართველოს მთავრობას ადანაშაულებდნენ რსფსრს-თან დადებული სამშვიდობო ხელშეკრულების დარღვევაში, კერძოდ ის რომ საქართველოს მთავრობა არ აჩქარებდა ინგლისელი ოკუპანტების წასვლას ბათუმის ოლქიდან. ბოლშევიკებს კი ძალიან სურდათ ინგლისელი ოკუპანტების სასწრაფოდ გაყვანა და რუსი ოკუპანტების უსწრაფესად შემოყვანა

სინამდვილეში ინგლისის ჯარი თავისი ნებით რომ არ გასულიყო ბათუმის ოლქიდან, ვინ იცის საქართველოს მომავალი ისტორია რა გზით წარიმართებოდა.

ახასიათებს რა საქართველოს ხელისუფლების დამოკიდებულებას რუსეთის საბჭოთა მთავრობის მიმართ პროფესო-

რი პარმენ ცქვიტარია აღნიშნავს: „რუსეთის საბჭოთა მთავრობა მზად იყო საქართველოს მთავრობასთან ერთად დაეცვა ბათუმი, მაგრამ საქართველოს ხელისუფლებამ არ მიიღო შემოთავაზებული დახმარება და განაცხადა: „ბათუმი ჩვენია და არავის უფლება არ აქვს არც მისი დაპყრობის და არც დაცვისო” (პ. ცქვიტარია, 1962:176)

და მართლაც ქართულმა ჯარმა გენერალ მაზნიაშვილის სარდლობით 1921 წლის მარტში დაიცვა ბათუმი. ბათუმის საგანგებო რწმუნებული გიორგაძე მიმართავდა აჭარის მოსახლეობას: „ქართველო მუსლიმანებო! თქვენც უნდა შეიტანოთ წვლილი სამშობლოს დაცვის საქმეში... ხელი მოკიდეთ იარაღს. მახვილი მტრის გულში (პ. ცქვიტარია, 1962:179)

ქართველებს ერთი კარგი თვისება გააჩნია, ერისთვის ყველაზე მძიმე წუთებში ერი და ბერი ერთიანდება იმ რთულ პერიოდში ერთმანეთის „გვერდიგვერდ იღვწოდნენ სხვადასხვა თაობის პოლიტიკური თუ რელიგიური მრწამსის ადამიანები: ნოე ყორდანია და პეტრე სურგულაძე, ნიკო ნიკოლაძე და აკაკი ჩხენკელი, ზურაბ ავალიშვილი და სამარყანდის ოლქის ყოფილი სამხედრო გუბერნატორი, გენერალი ილია ოდუშელიძე. მათთან ტრიალებდა მუდამ საქართველოს დამოუკიდებლობისა და ერთიანობის მოტრფიალე ჰაიდარ და მემედ აბაშიძეები (მ.სიორიძე, 2011:73) ჰაიდარ აბაშიძის თანამებრძოლი მემედ აბაშიძე აღნიშნავდა: კაცი თუ მოყვარულია თავის მშობლიური დედა ქვეყნისა და თანამემამულეთა, ის სხვასაც შეიყვარებს, და თუ მას არც თავისი ერი, არც სამშობლო, დედა ქვეყანა, არც ლიტერატურა, არც ისტორია და თავისი ეროვნული მეტყველება არ სწამს და არ უყვარს, მისგან ნურავინ სიკეთეს და სიყვარულს ნუ მოეღოსო (გაზ. „კახაბერი”, 1991 წლის 28 ნოემბერი).

სამუსლიმანო საქართველოს განმანთავისუფლებელი კომიტეტის თაოსნობით ბათუმის საზოგადოებამ პირველად 1919 წლის 26 მაისს აღნიშნა დამოუკიდებლობის დღე (სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, 2008:493) საზეიმო შეხვედრაზე მემედ აბაშიძემ შემდეგი სიტყვებით მიმართა საზოგადოებას: „ჩვენ თუმცა სარწმუნოებით მაჰმადიანები ვართ, მაგრამ ეროვნებით ქართველები. ქართული სისხლი გვიღულს, სულით და გულით ქართველები ვართ და ამიტომ ჩვენში

ვერასდროს ვერ მოიკიდებს ფეხს იმგვარი ქადაგება, რომელსაც მიზნად ექნება ჩვენ ძმებს ქრისტიან ქართველებს გადაგვიდოს და მტრობა გააჩალოს. ჩვენ უნდა გარდავიქმნეთ ერთ სულათ და სხეულად, რათა აღვიდგინოთ ეროვნული მთლიანობა (გაზ. „კახაბერი“, 1991 წ. № 28. ნომბერი)

ქართველმა ბოლშევიკებმა 1922 წლის 23 მაისს გამოსცეს ბრძანება №5, რომელიც იუნყებოდა, რომ საქართველოს ნამდვილი დამოუკიდებლობის დღე არის 25 თებერვალი და არა 26 მაისი. ამიერიდან გაუქმებულია 26 მაისის დამოუკიდებლობის დღე და მის ნაცვლად ძალაში შედის 25 თებერვლის დღე, როდესაც განთავისუფლდა საქართველო. ბრძანებას ხელს აწერენ საქართველოს მუშათა, გლეხთა და წითელარმიელთა საბჭოების აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე ფილიპე მახარაძე და მდივანი თ. კალანდაძე. მაგრამ მიუხედავად ამისა, 1922 წელს საქართველოს თითქმის ყველა ქალაქში მაინც აღინიშნა 26 მაისი, თუმცა ამას დიდი რეპრესიებიც მოჰყვა (ჟურნალი „საარქივო მოამბე“ 2010: 4-22).

ამრიგად, ზემოთ მოტანილი ისტორიული მასალა ნათლად წარმოაჩენს ბოლშევიკების დამოკიდებულებას საქართველოს დამოუკიდებლობის მიმართ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აპოლონ სილაგაძე, ვახტანგ გურული, „საქართველო და სახელმწიფოებრივ დამოუკიდებლობის აღდგენა (1917-1918) თბ. 1998
2. მალხაზ სიორიძე, „ნარკვევები ბათუმის ისტორიიდან“, ბათ. 2011
3. პარმენ ცქვიტარია: „აჭარაში რევოლუციური მოძრაობის ისტორიის ნარკვევები“, ბათ. 1962
4. ვახტანგ გურული „საქართველოს ისტორია XX საუკუნე, თბ. 2003
5. ვახტანგ გურული, ნოე ჟორდანიას, „პოლიტიკური პორტრეტი“ 1869-1953, თბ. 2003
6. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები „აჭარა“ ტ III, ბათ. 2008.

7. სერგი ვარდოსანიძე, „საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესია 1917-1927. თბ. 2000
8. ხ. ახვლედიანი, „საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება აჭარაში (1917-1921), ბათ. 1971
9. გაზეთი „ერთობა“, №147, 1920
10. გაზეთი „ბატუმსკაია ჟიზნი“, №14, 1921
11. გაზეთი „კახაბერი“, №119, 1991
12. ჟურნალი „საარქივო მოამბე“, №9. 2010.

Merab Megrelishvili

The Bolsheviks and the independence of the Georgia

Summary

The article is based on archival materials and printed data set produced by the Bolsheviks in 1921. The anti-national activities which led to the abolition of the state independence. It is shown that in the current social - political movements of individual processes. The objective is also estimated Social - Democrats in order to maintain the independence of the Georgian state.

ალექსანდრე III ბათუმში

ბათუმი საქართველოს ერთ-ერთი უძველესი ქალაქია. ბათუმის პირვანდელი ფორმა „ბათუსი“ ძვ.წ. ა. IV საუკუნეში უკვე მოიხსენიებოდა. სახელწოდება უნდა მომდინარეობდეს ბერძნული სიტყვიდან, რაც „ღრმას“ ნიშნავს. ბათუმი ყოველთვის გამოირჩეოდა ხელსაყრელი ბუნებრივი და სტრატეგიული მდებარეობით, რაც აპირობებდა ამ მხარისადმი უცხო სახელმწიფოთა ინტერესებს.

1888 წელს რუსეთის იმპერატორი ალექსანდრე მესამე (1881-1894 წწ) მეორედ ესტუმრა კავკასიას. ამ მოგზაურობაში მასთან ერთად იყვნენ: მისი მეუღლე, იმპერატრიცა მარია თეოდორის ასული; ვაჟიშვილები: ტახტის მემკვიდრე უფლისწული ნიკოლოზ ალექსანდრეს ძე (მომავალი იმპერატორი ნიკოლოზ მეორე) და დიდი მთავარი გიორგი ალექსანდრეს ძე.

მეფის ამალაში იყვნენ:

საიმპერატორო კარის მინისტრი გენერალ-ადიუტანტი გრაფი ვორონცოვ-დაშკოვი;

სამხედრო მინისტრი გენერალ-ადიუტანტი ვანნოვსკი;

გენერალ ადიუტანტი რიხტერი;

გზათა მიმოსვლის მინისტრი, გენერალ ადიუტანტი - პოსეტი;

გენერალ ადიუტანტები: ჩერევენი და დანილოვიჩი;

გოფმარშალი თავადი ობოლონსკი;

ფლიგელ-ადიუტანტები: შერემეტიევი და ოლსუფიევი;

პოლკოვნიკი შირინკინი;

ლეიბ - ქირურგი გირში;

ფრეილინები - გრაფინიები ვოდენიშჩევა-კუტუხოვები

მხატვარი მ.ზიჩი და სხვები.

კავკასიაში მოგზაურობის მარშრუტი ასეთი იყო: დონის როსტოვი- მინვოდი (ქალაქი სტავროპოლის მხარეში), პროხლადნაია (გეორგიევსკთან მინერალური წყლები) -ვლადიკავკაზი (ჩრდილო ოსეთი) - ეკატერინოდარი (არმავირი) -ნოვოროოსიისკი, ახალი ათონი, ბათუმი, მიხაილოვო (ხაშური), ბორჯომი,

თბილისი, სიღნაღი, ბოდბე (ნმ.ნინოს ტაძარი), წინანდალი, თელავი, თიანეთი, საბადურის უღელტეხილი (ახალციხის, ბორჯომის, აპინძის მუნიციპალიტეტი), ავჭალა-აჯიქაბული (სადგური), ელისავეტოპოლის სადგური (განჯა), ყარაიაზი (გარდაბანი), ქუთაისი, ბათუმი.

ქუთაისის ცენტრალურ არქივში (ქუთაისის ქალაქის მმართველობა, ფონდი 108, საქმე 685, ფურცელი 108-110) დაცულია კავკასიის მთავარმართებლის (სამოქალაქო ნაწილში) გენერალ-ადიუტანტ დონდუკოვ-კორსაკოვის ბრძანების ასლი იმპერატორის კავკასიაში მოგზაურობასთან დაკავშირებით (ბრძანების ქსეროასლი თან ერთვის მოხსენებას), რასაც თან ახლავს დამატებითი მითითებანი ქუთაისის გუბერნიისათვის.

მეორე პარაგრაფის მესამე პუნქტში (ფურ.83) ნათქვამია, რომ ბათუმის ნაოსნობისა და სავაჭრო საზოგადოების ნავმისადგომზე, გარდა სამხედრო გუბერნატორისა, კომენდანტისა და პოლიცემისტერისა დახვედრაზე უნდა იყვნენ: ა) ქალაქის საკრებულო (დუმა) მთელი შემადგენლობით და საპატიო მოქალაქეები იმპერატორის შესახვედრად შემდგარი კომიტეტის მიერ შემუშავებული სიის მიხედვით. ქალაქის თავმა, დუმის მიერ არჩეულ ორ ასისტენტთან ერთად, უნდა მიართვას იმპერატორს პურ-მარილი და ყვავილები. ბ) საკარანტინო-საბაჟო ოლქის უფროსი, ადმირალი გრევე, ბანკის მმართველი, პორტის მშენებელი, ბათუმის საბაჟოს მმართველი, მომრიგებელი მოსამართლე, გზათა მიმოსვლის განყოფილების უფროსი, სააქციზო უწყების უფროსი ჩინოვნიკი, ფოსტა-ტელეგრაფის კანტორის უფროსი, სახაზინოს უფროსი ...(კაზნაჩი...), გ) კონსულები დ) დეპუტაციები ბათუმისა და ართვინის ოლქებიდან, ოლქის უფროსების მეთაურობით, ე) ქალბატონებმა, კომიტეტის მიერ შედგენილი სიის მიხედვით, სამხედრო გუბერნატორის თანაშემწის, გენერალ-მაიორ თავად ერისთავის მეუღლის თაოსნობით ყვავილები უნდა მიართვან იმპერატორს.

ნავმისადგომიდან საბაჟოს ეზომდე, საპატიო ყარაულის განლაგების ადგილამდე - ბათუმის საქალაქო სასწავლებლის, ბერძნული სკოლის და ბათუმის ქალთა სკოლის აღსაზრდელები აღმზრდელებთან (მომსახურე პერსონალთან ერთად) მოედანზე, მომავალი ტაძრის საძირკვლის სიახლოვეს უნდა განლაგნენ.

მეთორმეტე პარაგრაფის დამატების მიხედვით ქუთაისისა და ბათუმის პოლიციელებს წინადადება მიეცათ მოიწვიონ მონადირეები ადგილობრივ მცხოვრებთაგან, რომლებიც შეასრულებენ პოლიციელთა მოვალეობებს, შედგეს მათი სიები, მიეცეთ განმასხვავებელი ნიშნები და გააცნონ ისინი თავიანთ ვალდებულებებს.

ბათუმსა და ქუთაისში საიმპერატორო მატარებლის ჩამოსვლისა და გამგზავრებისას დანიშნული იყო საგანგებო პრისტავი ან პოლიციის ოფიცერი ბარგზე ზედამხედველობისათვის. გადმოტვირთვისა და გადაზიდვისთვის კი გარნიზონიდან გამოყოფილი იყო 25 ადამიანი და 5 ფურგონი.

ბათუმში იმპერატორის გემი 25 სექტემბერს, დილის 10 საათზე ჩავიდა. გამოჩნდა თუ არა გემ „მოსკვაზე“ იმპერატორის შტანდარტი, ყველა გემიდან, ყურედან და სახმელეთო ბატარეიდან გაისმა საიმპერატორო სალუტი. ბათუმის ქუჩები დილიდანვე ხალხით იყო სავსე, ისინი მრავალფეროვან აღმოსავლურ ტანსაცმელში იყვნენ გამოწყობილნი. ყურეში მდგომი ყველა გემი და ქალაქის შენობები დროშებით იყო მორთული. ნავსადგურში მის უდიდებულესობას შეხვდნენ: ოლქის ხელმძღვანელობა, მიხაილოვსკის ციხესიმაგრის კომენდანტი,

უმალლესი სამოქალაქო ჩინები და ქალაქის თავი ხმოსნებთან, ქალაქის საპატრიო მოქალაქეებთან და ბათუმისა და ართვინის ოლქების დეპუტაციასთან ერთად.

ქალაქის თავმა მის უდიდებულესობას ვერცხლის სინით ტრადიციული პურ-მარილი მიართვა. ლანგრის ძირზე ბათუმის ხედი იყო გამოსახული, გვერდები აჟურული, ასეთივე დაფნის ფოთლებით იყო მორთული. გვერდებზე - ორი მედალიონი ახლად მშენებარე ტაძრისა და ბაზრის ხედებით. ნავმისადგომზე, კარავში, რომელიც აღმოსავლური ხალიჩებითა და ქსოვილებით იყო მოფენილი, შეკრებილიყო ქალაქის მთავრობა და სხვა სახელმწიფოთა კონსულები სააღლუმო კოსტიუმებში, კარვის მარჯვენა მხარეს ქალბატონები იდგნენ, მარცხნივ - ბათუმისა და ართვინის ოლქების დეპუტატები, აღმოსავლური ტანისამოსითა და ჩალმებით. მათაც მიართვეს იმპერატორს საუცხოო ვერცხლის აჟურული სინით პურ-მარილი.

გაზეთი „ივერია“ წერდა - „ დღეს მეოთხე დღეა, რაც მისი უდიდებულესობა ხელმწიფე იმპერატორი, ხელმწიფე იმპერატორიცა და მისი იმპერატორობითი უმაღლესობა ტახტის მემკვიდ-

რე ჩვენს ქვეყანაში ბრძანდებიან“, 25 სექტემბერს, მეათე საათზედ ციხეებიდან ზარბაზნების გრიალმა ბათომელებს აცნობა, რომ იგი ბედნიერება, რომელსაც ელირსა ახალი ათონი, ბათომსაც მოუშუქა. მშვენივრად და მრავალფერად მორთული იყო ნავთსადგური ბათომისი, საცა მათი უდიდებულესობანი უნდა გადმობრძანებულიყვნენ ზღვიდან ხმელეთზედ“

იმპერატორი გემიდან ჩამოვიდა, მას ყველა მხრიდან „ურას“ შეძახილებით შეხვდნენ, იგი მიესალმა დეპუტაციას. იმპერატრიცა მარია თეოდორეს ასულს ყვავილების თაიგული მიართვა ოლქის უფროსის მეუღლემ, თავადის ქალმა ერისთავმა და თვით ოლქის უფროსმა. ნავსადგურიდან ალექსანდრე მესამე გაემართა ეკლესიისკენ, სადაც პლასტუნკის ბატალიონის საპატიო ყარაული იდგა მუსიკოსებთან ერთად. წმ. არქისტრატოგ მიქაელის ქალაქის ეკლესიასთან იმპერატორს შეხვდა გურიისა და სამეგრელოს ეპისკოპოსი გრიგოლი, ორ არქიმანდრიტსა და სამღვდლოებასთან ერთად და სიტყვით მიმართა და დალოცა იგი.

ჯვრით კურთხევისა და აიაზმის პკურების შემდეგ შესრულდა ღვთისმსახურება და საღმრთო ლიტურგია. ეკლესიის ეზოში და შესასვლელში პოპერტი იდგა ოქრომკერდით მოქარგულ ტანსაცმელში გამონყობილი ალბანელებისაგან შემდგარი ყარაული. მოისმინეს წირვა, რადგან კვირა დღე იყო.

ღვთისმსახურების შემდეგ იმპერატორი ხალხით სავსე ქუჩების გავლით მოედნისაკენ გაემართა, სადაც ახალი ტაძრის საძირკვლის ჩაყრა ხდებოდა. ალღუმში მონაწილეობდნენ: ბათუმის ადგილობრივი ბატალიონის ნაწილი, მიხაილოვის სიმაგრის არტილერიის ორი ბატალიონი, პლასტუნსკის პირველი ქვეითი ბატალიონის ასეული, 149-ე შავი ზღვის პოლკის სამი ნაწილი და სასაზღვრო დაცვის ქვეითი და ცხენოსანი შენაერთი.

საძირკვლის ჩაყრას ესწრებოდნენ საქალაქო სასწავლებლების აღსაზრდელები, კონსულეები, ქალაქის მმართველობის და ადმინისტრაციის წამომადგენლები. საძირკვლის გარშემო დროშები და ბაირალები იყო აღმართული. ხელმწიფე იმპერატორმა საძირკვლის პირველი ქვა დადო, შემდეგ ქვები დადეს იმპერატრიცამ და სამეფო ოჯახის წევრებმა. შემორჩენილია ბრინჯაოს ნიჩაბიც, რომელზედაც ამოტვიფრულია გრავიურა

„ქალაქი ბათუმი, 1888 წლის 25 სექტემბერი“ - ტაძრის საძირკვლის ჩაყრის ზუსტი თარიღი. ამ ნიჩაბით პირველი ცემენტი ჩაისხასაძირკველში. იმპერატორის სახელითა და გვარით ამოტვიფრული ნიჩაბი კერძო კოლექციას წარმოადგენს და მოსკოვში მცხოვრები ბათუმელი ექიმისა და კოლექციონერის მიხეილ ალშიბაიას ოჯახში ინახება.

ეპისკოპოსმა გრიგოლმა სიტყვით მიმართა იმპერატორ ალექსანდრე მესამეს და აღნიშნა: „... გაივლის წლები და ამ ტაძრის შემდეგ უფლის ჯვარი გაბრწყინდება ქრისტიანული ხელოვნების გასაოცარ ნიმუშთა ნანგრევებზე, რომლებიც უხვადაა ამ მხარეში, და გაბრწყინდება არა მახვილის ძალით, არამედ ნათლის, რწმენის და საღმრთო მადლის ძალით.“

ეპისკოპოსმა აკურთხა მომავალი ტაძრის ადგილი, ჯარი და დროები. ღვთისმსახურების დასრულების შემდეგ საეკლესიო მსვლელობა ეკლესიაში დაბრუნდა, ხოლო ჯარებმა იმპერატორის წინ ცერემონიალური მარშით გაიარეს და მეფის მადლობა დაიმსახურეს.

აღლუმს ხელმღვანელობდა პოლკოვნიკი შევიჩი. იმპერატრიცა მარია ფეოდოროვნა აღლუმს საგანგებოდ მოწყობილი და დროშებით მორთული კარვიდან ადევნებდა თვალს. ქალაქში დიდი ფაციფუცი იყო, მაღალჩინოსნობა ცდილობდა იმპერატორს საკადრისად დახვედროდა. საინტერესო მოგონება აქვს დავით კლდიაშვილს: „შავულვაშიანთა პარადი“-ს შესახებ. ის წლების მანძილზე მსახურობდა ბათუმის სამხრეთ ნაწილში. ბათუმში საქალაქო ცხოვრების თვითმხილველი იყო და თავადაც აქტიურად მონაწილეობდა ქალაქის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. დავით კლდიაშვილი განსაკუთრებული სიყვარულით, პატივისცემითა და ავტორიტეტით სარგებლობდა სამხედრო მოსამსახურებს შორის. იმპერატორთან შეხვედრის ცერემონიალის მომზადებაში აქტიური მონაწილეობას ქართველი საზოგადოების თხოვნით დავით კლდიაშვილიც იღებდა. ის თავის ნაწარმოებში „ჩემი ცხოვრების გზაზე“ - იგონებს: „ჩემი ნაწილიდან ერთი გუნდი იღებდა მონაწილეობას ამ ზეიმში, რათა განსხვავებული იერი მიეცა ჯარისკაცებისათვის, შევიჩმა გუნდებისათვის შეაკერვინა განსხვავებული ქუდეები და გასაოცარი განიერი შარვლები. გამოწერა პეტერბურგიდან ულვაშები, ეს ულვაშები სპეციალური მექანიზმით მაგრდებოდა ცხვირში, საჭირო იყო შეჩვევა მათ სატარებლად, რადგან ეს უცხოური მექანიზმი ჯარისკაცებს ცხვირში უღივინებდა და სანამ არ შეეჩ-

ვეოდა კაცი დიდხანს ვერ იგუებდა მას. ამიტომ ვიზიტამდე ამ უღვაშებს უკეთებდნენ ჯარისკაცებს და აჩვენებდნენ ტარებას და ისინიც მოთმინებით იტანდნენ ამ განსაცდელს. იმპერატორის ვიზიტი შედგა და „შავუღვაშიანთა პარადმაც“, მოწონება დაიმსახურა, იმპერატორმა ღიმილით თქვა: „რა ყოჩაღებს მოუყრიათ თავი ამ ნაწილში!“ კარგია რომ ხელი არ შეუხია რომელიმე ჯარისკაცისათვის, თორემ მთელი ეს ბუტაფორია თავზე დაატყდებოდა მის მომწყობს...“

ბათუმში იმპერატორმა გემ „მოსკვაზე“ ისაუზმა, საუზმეს ესწრებოდა ეპისკოპოსი გრიგოლი და წარჩინებული სამღვდელონი. შემდეგ კი ქალაქის ბაღს ესტუმრა, სადაც ამ მხარის ყველაზე შესანიშნავი მცენარეები ხარობდა. იმპერატორი ძალიან მოიხიბლა ბაღის სილამაზით. სამეფო ოჯახის წევრებიდან იმპერატორს ბაღში ვირჯინიული დიდყვავილა მაგნოლია დაურგავს, იმპერატრიცა მარია ფიოდოროვნას კი კედარი. უფლისწულმა ნიკოლოზ მეორემ კი - ჩინური კინენგამია. მისი დარგული ხეები დღესაც ადვილად შეგიძლიათ გამოარჩიოთ სიმაღლითა და სიდიდით. ბაღს იმპერატორის პატივსაცემად „ალექსანდრეს ბაღი“ ეწოდა, თუმცა მისი სახელწოდება შემდგომში რამდენჯერმე შეიცვალა. 1932 წელს ბაღი კულტურისა და დასვენების პარკად გადაკეთდა. 1933 წელს საბავშვო პარკად, მოგვიანებით პიონერთა პარკად, დღეს მას „6 მაისის პარკი“ ჰქვია.

დავით კლდიაშვილი იგონებს: „ახირებულმა პოლკოვნიკმა შევიჩნა დაიჟინა, რომ როცა მეფე ალექსანდროვის ბაღიდან გამოვიდოდა და იქვე მყოფ ჩვენს საზაფხულო ბანაკში შემოადგამდა ფეხს, უნდა შეხვედროდა სათამაშო ზარბაზნების სროლით. ეს უკვე მასხრობას დაემსგავსებოდა და ერთი უბედურება მოხდებოდა, ურჩიეს შევიჩს ეს არ დაეშვა, მაგრამ იგი თავისაზე იდგა. უბედურების თავიდან ასაცილებლად აცნობეს ვისაც საჭირო იყო, რომ იმპერატორი ჩვენი ბანაკისაკენ არ გაეტარებინათ, თორემ სკანდალი მოხდებოდა და სხვა გზით გაიყვანეს ბაღიდან. შევიჩი დარჩა გულდანყვეტილი, რომ არ ეღირსა მისებური ზემოთ მიელო იმპერატორი“.

შემდეგ იმპერატორი ბურუნ-ტაბიეს ციხე-სიმაგრეში გაემართა, სადაც ბატარეის შეიარაღება დაათვალიერა, სიმაგრე, სამხედრო ჰოსპიტალი და დაათვალიერა რა ბათუმი, თავისი

კმაყოფილება გამოუცხადა ქალაქის ხელმძღვანელობას.

ქალაქის მთავარი ქუჩა თავდაპირველად ახლანდელი მე-მედ აბაშიძის ქუჩა იყო. X X საუკუნის დასაწყისში ბათუმის ამ ქუჩას „მარიას გამზირს“ უწოდებდნენ, ქუჩის ეს სახელწოდება იმპერატორ ალექსანდრე მესამის ვიზიტს უკავშირდება. სწორედ იმპერატორის მეუღლის პატივსაცემად უწოდა ქალაქის მმართველობამ ბათუმის ცენტრალურ ქუჩას მარიას გამზირი.

მისი უდიდებულესობა ალექსანდრე მესამეს ვიზიტის დროს ერთ-ერთ ბათუმელ ფოტოგრაფს, გვარად კუშნერსკის ერგო პატივი თან ხლებოდა იმპერატორს და ამ ვიზიტის ამსახველი ფოტოები გადაეღო. კუშნერსკის ჰქონდა ატელიე კინო „აპოლო“-ს გვერდით, როგორც ცნობილია კუშნერსკის ეს ნეგატივები ჩამოართვეს და რალაც სასწაულით გადარჩენილი რამდენიმე ფოტოა, რომელზედაც აღბეჭდილია რუსეთის იმპერატორის ჩამოსვლა ბათუმის პორტში.

სალამოს ბათუმი ილუმინაციებით იყო განათებული, სამხედრო გემებზე ფელშფეიერები დაენთოთ,

იმპერატორ ალექსანდრეს სტუმრობა ბათუმმა ქალაქის კლუბში ბრწყინვალე მეჯლისით და მთელი ქალაქის ილუმინაციით აღნიშნა. შებინდებისას, 6 საათზე, ბათუმთან ახლომდებარე მთებზე და გორაკებზე კოცონები დაინთო.

გემ „მოსკვაზე“ ჩაის მირთმევის შემდეგ ალექსანდრე მესამე მატარებლით მიხაილოვოში (ხაშური) გაემგზავრა. გზად საჯარისო შენაერთები იდგნენ შეიარაღების გარეშე, უკრავდა მუსიკა, ისმოდა ხალხის აღტაცებული შეძახილები. სიმაგრიდან სალუტი გაისმა.

გაზეთ „ივერია“-ში ვკითხულობთ: „მეექვსე საათზედ რკინის გზით ხელმწიფე წამობრძანდა ბათომიდან და როცა ციხისძირს მიუახლოვდა, ხელმწიფე იმპერატორმა ბრძანა და მატარებელი გაჩერდა. გადმობრძანდნენ საიმპერატორო ვაგონიდან და კეთილი ინებეს ზღვის პირას რამდენიმე ხანს დაყოვნება. ის ზღვა, ის მთები, ის ღელე და ხეები, ის ციაგი და მშვენიერი სალამო მართლა რომ მიმზვიდველი და დამატკბობელია. ძნელია რომ კაცმა უკეთესი რამ ნახოს“. ასეთი იყო იმპერატორის მოგზაურობა ბათუმში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. „კავკაზსკი კალენდარი“
2. „ლიტერატურული პალიტრა“ - დავით კლდიაშვილი „ჩემი ცხოვრების გზაზე“, 2012 წელი 6);
3. ვლადიმერ სიჭინავა „ბათუმის ისტორიიდან“;
4. გაზეთი „ივერია“;
5. ქუთაისის ცენტრალურ არქივში დაცული ფონდი - „ქუთაისის ქალაქის მმართველობა“

Mzia Kekeishvili

Alexander III in Batumi Summary

In 1888 Alexander III – Russia Emperor (1881-1894) second time visited Caucasia. In this journey with him were: his wife – Maria Feodorovna – the Empress; sons: Nikolay Alexandrovich – Crown (future Emperor Nicholas II) and Grand Duke George Alexandrovich. This article presents the events about Emperor visit in Batumi.

მაია რურუა

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს (აჭარის) და უკრაინის ურთიერთობები (საარქივო სამმართველოში დაცული მასალების მიხედვით)

მსოფლიოში იშვიათია ქვეყნები, რომელთა სოციალურ-კულტურული განვითარება, ისტორიული წარსული და აწმყო ისე ჰგავდეს ერთმანეთს, როგორც საქართველოსა და უკრაინის ისტორია. უკრაინის სახალხო მგოსანი ტარას შევჩენკო გაცნო რა საქართველოს ისტორიას თქვა: „რამდენი რამ საერთოა უკრაინელი და ქართველი ხალხების ბედში“. სწორედ ეს საერთოობა და ერთნაირი მისწრაფება – იყვნენ თავისუფალნი და ჰქონდეთ ერთიანი ქვეყანა – გახდა ამ ორ თავისუფლებისმოყვარე ერს შორის მეგობრობისა და ურთიერთპატივისცემის საფუძველი. უხილავად გაბმულმა სულიერმა ძაფებმა ერთმანეთს დააახლოვა ქართველი და უკრაინელი ხალხის საამაყო შვილები აკაკი წერეთელი და ტარას შევჩენკო. ბედმა უკრაინაში გადაისროლა და იქ ჰპოვა სამუდამო განსასვენებელი ქართველმა პოეტმა დავით გურამიშვილმა, საქართველოს სიყვარულს ეზიარა და ქართულ მინას მიეზარა უკრაინელი პოეტი ქალი – ლესია უკრაინკა. ერთი ქვეყნიდან მეორეში მოისროლა მეგობრობის გრძნობამ და ამ ქვეყნების გმირებად აქცია მეორე მსოფლიო ომის ქართველი და უკრაინელი მეთრეები.

რაც შეეხება ლიტერატურას, უყურადღებოდ ვერ დავტოვებთ ქართველი ხევისბერის და უკრაინელი ტარას ბულბას პიროვნული თვისებების, მრწამსის და სამშობლოსადმი ერთგულების მსგავსებას.

საქართველოსა და უკრაინას შორის არსებულმა კეთილმეგობრულმა ურთიერთობებმა ასახვა ჰპოვა ამ ორი ერის კულტურულ-ეკონომიკური განვითარების ყველა სფეროში, რაც თავის მხრივ მიმონერებში, ბეჭდურ და წერილობით წყაროებში გამოიხატა და ბოლოს არქივებსა და მუზეუმებში დაიდო ბინა.

ზოგადად საქართველოს, ჩვენს შემთხვევაში კი აჭარა-უკრაინის ურთიერთობის შესახებ საკმაო მასალაა დაცული აჭარის

ცენტრალური არქივის ფონდებში: აჭარის არ მინისტრთა საბჭოს (რ-2), ბათუმის საქალაქო საბჭოს აღმასკომი (რ-10), აჭარის არ განათლების სამინისტრო (რ-5), ბათუმის სავაჭრო პორტი (რ-60), სპორტული და პროფკავშირული ორგანიზაციები, ლიტერატურის და ხელოვნების ფონდები. ამ ურთიერთობის შესწავლის დროს განსაკუთრებულად საინტერესოა მწერლისა და დრამატურგის ამირან შერვაშიძის პირადი ფონდი (რ-59).

ჩემი (მოცემული) მოხსენება მოკრძალებული ცდაა მასალების მიმოხილვისა, თავმოყრისა და გამომზეურებისა და არ გააჩნია პრეტენზია სრულყოფილებისა.

აჭარისტანის ასსრ განათლების სახალხო კომისარიატის ფონდში (რ-5) დაცულია 1929 წლის 24 იანვარს უკრაინის სსრ ქალაქ ხარკოვიდან გამოგზავნილი სრულიად უკრაინის აღმოსავლეთმცოდნეობის სამეცნიერო ასოციაციის წერილი 1929 წლის 23 აპრილს სრულიად უკრაინის სამეცნიერო ასოციაციის ყრილობაზე აჭარისტანიდან წარმომადგენლის მიწვევის შესახებ. დელეგატს უნდა მოემზადებინა მოხსენება აჭარის კულტურული მიღწევების თაობაზე. ასოციაციის ყრილობის მუშაობაში მონაწილეობის მისაღებად მიწვეული იყვნენ გერმანელი, თურქი და ფრანგი მეცნიერები. აქვე დაცულია აჭარისტანის განსახკომის კოლეგიის სხდომის ოქმი №2 08.03.1929 წ. – ასოციაციის ყრილობაზე დელეგატად ქუთათელაძის წარგზავნის შესახებ. მოხსენების თემა „აჭარისტანის მიღწევები კულტურულ ფრონტზე“ (რ-5; აღწ.1; საქ.152; ფურც.4-8; 16-17). ბათუმის, სევასტოპოლისა და ოდესის პორტებს შორის გამართული სოცმეფიზირების 1932 წლის ხელშეკრულებები და ამ საკითხებთან დაკავშირებული მიმონერები დაცულია ბათუმის სავაჭრო პორტის ფონდში (რ-60; აღწ.1; საქ.31; ფურც.13-14).

ქართველ და უკრაინელ ხალხებს შორის მეგობრობა კიდევ უფრო განმტკიცდა და გაძლიერდა II მსოფლიო ომის დროს. „საქართველო და უკრაინა“ – ასე ჰქვია მწერლისა და დრამატურგის ა. შერვაშიძის ჩანაწერებს, რომლებშიც II მსოფლიო ომში ქართველი და უკრაინელი მეზობლების არნახულ გმირობაზეა საუბარი. კავკასიის დამცველთა რიგებში იყვნენ ძმები სერჟანტები დიმიტრი და ივანე ოსტაპენკოები, უფროსი ლეიტენანტი ტიტორენკო, კაპიტანი ნაზარენკო დნეპროპეტროვსკის ოლქის სოფ.

ივანოვკადან, ლეიტენანტი პეტრე რუდენკო ხუტორ მატუსოვოდან, მფრინავები ბორის და დიმიტრი გლინკები.

უკრაინის განთავისუფლებისთვის მებრძოლთა რიგებში იყო უკრაინის პირველი პარტიზანული პოლკის მეთაური, სსრკ გმირი დავით ბაქრაძე. მან ბრძოლით გაიარა 21000კმ. მტრის ზურგში და არნახული გმრობისა და ვაჟკაცობის მაგალითი უჩვენა თანამებრძოლებს.

უკრაინელმა პარტიზანებმა ექსპრომტად ლექსიც გამოუთქვეს და მასზე შექმნილი სიმღერით იბრძოდნენ გერმანელ ფაშისტთა წინააღმდეგ:

Раньше строил он заводы

Строил башни, корпуса

А теперь Бакрадзе фрицман

Приподносит чудеса!

საოცარი გმრობით დაამახსოვრეს თავი და უკვდავყვეს არა მარტო თავისი, არამედ საქართველოს სახელი უკრაინის განთავისუფლებისათვის მებრძოლმა სხვა ქართველებმა: სსრკ გმირებმა გენერალ-პოლკოვნიკმა კ. ლესელიძემ და გენერალ-პოლკოვნიკმა პ. ჩანჩიბაძემ (რ-59; არნ.1; საქ.87, 88).

ომის შემდგომ წლებში დიდი მუშაობა გაჩაღდა სკოლები-სა და პიონერთა და მოსწავლეთა სასახლეების ნორჩ ნითელ-კვალმაძიებელთა წრეების მიერ ომში დაღუპულ და დაკარგულ მეომართა საფლავების მოკვლევისა და საძმო საფლავებში დაკრძალულ მეომართა ნათესავების მისამართების დადგენისათვის. ბათუმის პიონერთა და მოსწავლეთა რესპუბლიკური სასახლის ფონდში (რ-404) დაცულია ქობულეთის ნორჩ ნითელ-კვალმაძიებელთა რაზმის „მზიური“-ს მიერ შედგენილი სიები, სადაც ჩამოთვლილია ბრესტის, ხარკოვის ოლქის სოფ. ნადეჟდონოვში, ოდესის ოლქის სოფ. ანანიევში, ლვოვში და ლვოვის ოლქის ქ. ბროდში, დნეპროპეტროვსკის ოლქის ნიკოლაევის რაიონის, სევასტოპოლში, დონეცკში, ხერსონის ოლქში დაკრძალულ ქართველ მეომართა გვარები (რ-404; არქ.1; საქ.156; ფურც.14-31).

ამავე ფონდში დაცულია პიონერთა და მოსწავლეთა რესპუბლიკური სასახლის დირექტორის 1990 წლის წერილი აჭარის ასსრ სახალხო განათლების მინისტრისადმი, ხარკოვში ავტო-

მოდელისტთა შეჯიბრებაში მონაწილეობის მისაღებად სასახლის ავტომოდელისტთა წრის წევრების წარგზავნის შესახებ (რ-404; აღნ.1; საქ.192; ფურც.10).

შეჯიბრებები სპორტის სახეობის გარეშე წარმოუდგენელია. სარენაო კოოპერაციის საბჭოს ლენინის ორდენოსანი საკავშირო ფიზკულტურული საზოგადოება „სპარტაკი“-ს აჭარის საზოგადოების ფონდში დაცულია 1938 წლის ფიზკულტურული საზოგადოება „სპარტაკი“-ს აჭარის საზოგადოების პრეზიდიუმის, სარენაო არტელების („ქალთა გამარჯვება“, „პირველი მაისი“), ფიზკომიტეტის წარმომადგენელთა და აქტივისტთა სხდომის ოქმები საქართველოსა და უკრაინის ფიზსაზოგადოებებს შორის სოცშეჯიბრების პირობების და პუნქტების ჩამოყალიბების და ხელშეკრულების გაფორმების შესახებ (რ-814; აღნ.1; საქ.6; ფურც.14-21). სხდომაზე ცნობად იქნა მიღებული, რომ უკრაინული ხელშეკრულებიდან პუნქტები მიღებულია ინსტრუქტორების, მწვრთნელების და ხელმძღვანელ პირთა საერთო კრებაზე. კიევში ხელშეკრულების გასაფორმებლად მივლინებული იქნა ლოხოვი (რ-814; აღნ.1; საქ.8; ფურც.25).

რა თქმა უნდა, ეს სპორტული ურთიერთობები შემდგომში გაგრძელდა და მოითხოვს სათანადო შესწავლასა და გამოკვლევებს.

აჭარის ცენტრალური არქივის თანამშრომელთა მიერ ხალხთა შორის მეგობრული ურთიერთობის შესახებ საარქივო დოკუმენტებზე დაყრდნობით არაერთი მოხსენება მომზადდა.

1982 წელს აჭარის ცსა უფროსი არქივისტის გ. ანდლულაძის მოხსენებაში „სახელმწიფო არქივის დოკუმენტური მასალები ხალხთა მეგობრობის ცოცხალი მატრიანე“ – ასახულია სოფლის მეურნეობის დარგში ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკებისა და სოციალისტური ქვეყნების ურთიერთთანამშრომლობისა და ურთიერთმეგობრობის ამსახველი მაგალითები. მათ შორის უკრაინის სსრ ხერსონის ოლქის ბელოზერსკის რაიონის და საქართველოს სსრ აჭარის ასსრ ბათუმის (ხელვაჩაურის) რაიონის ანგისის კოლმეურნეობებს შორის. ამ მეგობრობის პატივსაცემად ბელოზერსკელებმა თავიანთ ერთ-ერთ მეურნეობას „ბატუმკი“ უწოდეს, ხოლო ხელვაჩაურელებმა „ბელოზერსკი“ (რ-89; აღნ.1; საქ.590; ფურც.7-8). აჭარის ასსრ ბათუმის (შემდგომში ხელვა-

ჩაურის) რაიონის მშრომელთა დეპუტატების რაიონული საბჭოს აღმასკომის ფონდში დაცულია 1957 წლის გადაწყვეტილება სოფ. ანგისის სასოფლო-სამეურნეო არტელისათვის სოფ. ანგისის „ბელოზერსკის“ სახელობის სასოფლო-სამეურნეო არტელის ნოდების შესახებ (რ-18; აღწ.1; საქ.1006; ფურც.48).

ამ რაიონებს შორის თანამშრომლობის შედეგად ხელვაჩაურის რაიონის საბჭოთა მეურნეობების ფერმებში გაუმჯობესდა მსხვილფეხა პირუტყვისა და ღორის ჯიშობრივი შემადგენლობა, ბელოზერსკის მიწას კარგად შეეგუა ქართული ვაზის ჯიშები: „რქანითელი“ და „საფერავი“.

აჭარის ცსა ფონდში დაცულია სამამულო ომის პერიოდში აჭარის, რუსეთისა და უკრაინის მშრომელთა შორის ურთიერთმეგობრობის მასალებზე დაყრდნობით შედგენილი უფროსი არქივისტის, სამამულო ომის სხვადასხვა მედლის და ორდენის კავალერის ს. ტაბალუას მოხსენება (რ-89; აღწ.1; საქ.593, 1982წ).

1943 წელს აჭარის კომკავშირელები მნიშვნელოვანი საქმის ინიციატორებად გამოვიდნენ: მათ პირველებმა იკისრეს შეფობა გაენიათ დონბასის ქალაქ კრასნოლუჩის მალაროელებსათვის. 1943 წლის დეკემბერში აჭარის ასსრ კომკავშირელების ძალისხმევით უკრაინაში გაგზავნილი იქნა 3 ვაგონი საჩუქარი. ციტრუსოვანთა ნაყოფი, თამბაქო, ჩაი, ხილი, საოჯახო საგნები, თბილი ნივთები და სხვა.

უკრაინის კპ(ბ) კრასნოლუჩის საქალაქო კომიტეტის და მშრომელთა დეპუტატების საქალაქო საბჭოს ორგანო გაზეთი „სტალინსკი ზაბოტი“ ამ ფაქტის შესახებ წერდა: „ქალაქ კრასნოლუჩის კომკავშირელები, ახალგაზრდები და ყველა მშრომელი მხურვალე მადლობას გიძღვნიან თქვენ აჭარის კომკავშირელებს ძმური დახმარებისათვის“ (რ-89; აღწ.1; საქ.593; ფურც.5). მოხსენებაში დაწვრილებით არის ჩამოთვლილი აჭარის მოსახლეობის მიერ შეგროვილი საჩუქრების შემადგენლობა და რაოდენობა, ამავე მოხსენებაში მოყვანილია უკრაინელი მეომრის, უმცროსი სერჟანტის გ. ლონჩენკოს მიერ საქართველოში გამოგზავნილი წერილი, რომელშიც იგი მადლობას უხდის აჭარის მცხოვრებლებს უკრაინაში გაგზავნილი საახალწლო საჩუქრისათვის. „ჩემს წერილს მაშინ ვწერ, როცა გმირული წითელი არმია ათავისუფლებს მშობლიურ უკრაინის მიწა-წყალს. გაზეთ-

ში წავიკითხე თქვენი დახმარების შესახებ უკრაინელი მშრომელებისადმი და გული სიამაყით ამევსო. ჩემთვის ისე ძვირფასია მზიური საქართველო, როგორც მშობლიური უკრაინა. მე ისე ვაფასებ საქართველოს დიდი პოეტს შოთა რუსთაველს, როგორც მშობლიურ უკრაინელ პოეტს ტარას შევჩენკოს. მე ამას გნერთ როგორც უკრაინელი ხალხის შვილი – ასე მთავრდება ეს ამაღელვებელი წერილი ფრონტიდან.

აჭარის მშრომელთა დახმარება ამით არ დასრულებულა. დონბასელი მოსახლეობისათვის ომის წლებში ქობულეთისა და ხულოს რაიონის მშრომელებმა შეაგროვეს 8 921 კგ. კარტოფილი, 1 448 კგ. თამბაქო, 496 კგ. ნიგოზი, 302 კგ. ვაშლი, 131 კგ. ლობიო, 347 წყვილი ხელთათმანი და სხვა.

1944 წლის 30 იანვარს აჭარის ასსრ სახკომსაბჭომ და საქართველოს კპ (ბ) აჭარის საოლქო კომიტეტმა სპეციალურ თათბირზე განიხილა საკითხი ომით დაზარალებული რუსეთისა და უკრაინის რაიონებისათვის სანაშენო პირუტყვის გამოყოფის შესახებ. ამ დადგენილებით აჭარმინსახკომისა და ცხოველდამზადების აჭარის რესპუბლიკურ კანტორას დაევალა ორგანიზაცია გაენიათ დაზარალებული რაიონებისათვის 800 სული მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის გამოყოფის საკითხს.

დაზარალებული რესპუბლიკების, მათ შორის უკრაინის სახალხო მეურნეობის აღდგენის საქმეში მონაწილეობას ღებულობდნენ ბათუმის რკინიგზის საორთქმავალო და სავაგონო დეპოს კოლექტივები; სკოლების, თეატრების, ბიბლიოთეკების დასაკომპლექტებლად და ნორმალური მუშაობის უზრუნველსაყოფად აჭარის განათლების მუშაკები და მოსწავლეები მოსახლეობაში აგროვებდნენ წიგნებსა და სასწავლო ნივთებს; ომით დაზარალებულ რაიონებში აჭარიდან სამუშაოდ გაიგზავნა მედიცინის მუშაკები (რ-89; აღწ.1; საქ.593).

როცა აჭარა-უკრაინის ურთიერთობაზე საუბრობ, გვერდს ვერ აუვლი აჭარის ასსრ ხელვაჩაურის რაიონის სოფ. ანგისის ბელოზერსკის სახელობის საბჭოთა მეურნეობასა და უკრაინის სსრ ხერსონის ოლქის ბელოზერსკის კოლმეურნეობას შორის დამყარებულ მჭიდრო მეგობრობას ომის წლებში გამონართობილი ეს მეგობრობა შემდგომ წლებშიც გაგრძელდა. 1954 წელს ბელოზერსკის და ბათუმის რაიონებს შორის გაშლი-

ლი სოციალისტური შეჯიბრების და უკრაინის რუსეთთან შეერთების 300 წლისთავთან დაკავშირებით უკრაინელმა კოლმეურნეებმა ბათუმის რაიონის კოლმეურნეობებს საჩუქრად გამოუგზავნეს 16 სული სანაშენო ღორი და ერთი სული საფურე (რ-18; აღნ.1; საქ.915; ფურც.54-55).

ამ ორ რაიონს შორის დამყარებული მეგობრობა სოციალისტური შეჯიბრების ფონზე კიდევ უფრო მტკიცედობდა, ხდებოდა დელეგაციების საქმიანი გაცვლა და შეხვედრები.

სსრკ შექმნის 50 წლისთავთან დაკავშირებით 1972 წლის 23 ივლისს ხელვაჩაურის რაიონს ეწვია ხერსონის ოლქის ბელოზერსკის რაიონის მშრომელთა დელეგაცია. სტუმრებს შორის იყვნენ: ბელოზერსკის რაიონის რაიკომის მდივანი პ. მიხაილევსკი, ბელოზერსკის რაიონის წითელი დროშის ორდენოსანი საბჭოთა მეურნეობა „ინგულტი“-ს დირექტორი ვ. სტეცენკო, მებოსტნეობის ს/მეურნეობის დირექტორი ნ. სილენკო, საბჭოთა მეურნეობა

„ლიმანსკი“-ს პარტკომის მდივანი ა. ტრიფონოვი, ს/მეურნეობა „ბატუმსკი“-ს მერგოლური, სოციალისტური შრომის გმირი ე. შევჩენკო, სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორი ულიანიცკი. სტუმრებმა დაათვალიერეს რაიონი, გაეცნენ ქართველი მეგობრების მუშაობასა და ცხოვრებას. ამ შეხვედრისადმი მიძღვნილ აქტივისტთა კრებაზე მისალმებით გამომსვლელთა შორის იყვნენ როგორც სტუმრები, ასევე მასპინძლები. სტუმრებს მასპინძლის როლში მიესალმა და თავისი თავგადასავალი უამბო სალიბაურის ს/მეურნეობის მუშამ, ლენინისა და შრომის წითელი დროშის ორდენების კავალერმა უკრაინელმა უ. პირკოვამ, რომელიც 1932 წელს ვინიცის ოლქიდან სულ ახალგაზრდა ეწვია აჭარას და აქ დამკვიდრდა. ბელოზერსკელთა სტუმრობის შესახებ მასალები ფართოდ გაშუქდა გაზეთებში „საბჭოთა აჭარა“ (გაზეთი „საბჭოთა აჭარა“ №146 – 27.07.1972წ. №164 – 23.08.1972წ.). კინოვიდეოფოტოფონო დოკუმენტების საცავში დაცულია ამ მოვლენის ამსახველი ფოტოდოკუმენტები.

1972 წელს კიდევ ერთი ღონისძიება მიეძღვნა ქართველი და უკრაინელი ხალხის მრავალწლიან მეგობრობას. 1972 წლის 21 ივლისს ბათუმის ზღვისპირა პარკში საზეიმოდ გაიხსნა უკრაინელი პოეტი ქალის ლესია უკრაინკას ძეგლი. უკრაინელი სკულპტორის ვრონსკის მიერ თეთრი მარმარილოსგან გამო-

ქერნილი პოეტის ძეგლი ბათუმს საჩუქრად გადასცეს უკრაინის სსრ კულტურის სამინისტრომ და კიევის ლესია უკრაინკას მემორიალურმა მუზეუმმა. ძეგლის საზეიმო გახსნას დაესწრნენ უკრაინიდან ჩამოსული დელეგაციის წევრები, აჭარის პარტიული და საბჭოთა მუშაკები, აჭარაში მოღვაწე მწერლები, ბათუმელები. აქვე იყვნენ აჭარაში სტუმრად მყოფი საფრანგეთის დელეგაციის წევრები. სტუმრებს შორის იმყოფებოდა ცნობილი უკრაინელი მწერალი ო. განჩარი და კიევის ლ. უკრაინკას მემორიალური მუზეუმის დირექტორი ლ. სკრიაბინსკაია. აღნიშნული მასალაც ფართოდ გაშუქდა ადგილობრივ პრესაში (გაზეთი „საბჭოთა ანარა“ №143 – 22.07.1972წ). დაცულია ფოტომასალა.

როდესაც მიმოიხილავ აჭარა-უკრაინის ურთიერთობას, შეუძლებელია ყურადღების გარეშე დატოვო ადამიანი, რომელმაც თავისი ცხოვრების შეგნებული წლები ამ ურთიერთობის შესწავლას და სამზეოზე გამოტანას მიუძღვნა. დაუღალავად ეძიებდა მასალას, წერდა, ქმნიდა მის ნაწარმოებებზე იდგმებოდა თეატრალური ნაწარმოებები. მწერლისა და დრამატურგის ამირან შერვაშიძის პირადი ფონდი (რ-59) აჭარის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივშია დაცული და საკმაო მასალას შეიცავს ამ ორი ერის კულტურულ-ისტორიული ურთიერთობით დაინტერესებულ პირებისათვის.

ამირან შერვაშიძე დაიბადა 1914 წლის 5 მაისს ქ. ბათუმში. 1930 წელს ჩაირიცხა მოსკოვის სახელმწიფო კინემატოგრაფიის ინსტიტუტის სასცენარო ფაკულტეტზე. შემდეგ სასწავლებლად გადავიდა კიევში და 1931-1934 წლებში სწავლობდა კიევის კინემატოგრაფიის ინსტიტუტში. სამამულო ომმაც კიევში მოუსწრო. საჰაერო თავდასხმის დროს დაიჭრა და მოხსნილი იქნა სამხედრო აღრიცხვიდან. მიუხედავად ამისა აქტიურად აგრძელებდა მუშაობას სამხედრო ნაწილებში, ჰოსპიტალებში და მეომრებს ლექცია-საუბრებს უტარებდა. იქნებ, სწორედ უკრაინასთან ასეთი სიახლოვე გახდა საქართველო-უკრაინის ურთიერთობის შესწავლით მისი დაინტერესების მიზეზი.

შერვაშიძის პ/ფონდი (რ-59) მეტად მდიდარია ამ საკითხთან დაკავშირებული, როგორც ქალაქდიდისფუძიანი, ასევე ფოტოდოკუმენტებით. ფონდში დაცულია ნარკვევები და სტატიები, პიესები და ლექსები მიძღვნილი უკრაინელი პოეტების ლ. უკრა-

ინკას და ტ. შევჩენკოსადმი, კიევისადმი. ფონდი მდიდარია უკრაინაში მოღვაწე ქართველთა შესახებ მოკვლევული მასალებით.

1971 წელს, როგორც ყოფილ საბჭოთა კავშირში, ასევე საქართველოში, ფართოდ აღინიშნა უკრაინელი პოეტი ქალის ლ. უკრაინკას დაბადების 100 წლისთავი. საიუბილეო საღამოები გაიმართა თბილისის ზ. ფალიაშვილის სახელობის ოპერისა და ბალეტის სახელმწიფო აკადემიურ თეატრში, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. გაზეთ „საბჭოთა აჭარის“ 7 მარტის ნომრის მთელი გვერდი დაეთმო პოეტის იუბილეს. საქართველოს მეგობარი პოეტი ქალის ხსოვნას მიეძღვნა ა. შერვაშიძის, გრ. აბაშიძის, დ. ნაცვალაძის, ლ. ასათიანის, ჯ. ქათამაძის, ი. ფრანკოს, გ. ლეონიძის ლექსები და სტატიები (აჭარის ცსა ბიბლიოთეკა, გაზეთი „საბჭოთა აჭარა“ 1971წ. – №47; 49).

1971 წელს უკრაინაში ქ. როვნოში, გამართულ ლ. უკრაინკას საიუბილეო საღამოზე მიწვეული იყო ბათუმელი დრამატურგი ა. შერვაშიძე. საიუბილეო საღამოს შემდეგ გაიმართა მისი პიესის „ლესია უკრაინკა“-ს პრემიერა, რომელსაც დიდი წარმატება ხვდა წილად (ფონდი რ-59; აღწ.1; საქ.105; ფოტო 28-29). ქ. როვნოში გამართული პრემიერის შესახებ გაზეთ „საბჭოთა აჭარა“-ში (№70) 1971 წლის 8 აპრილს გამოქვეყნდა უკრაინის კომპარტიის როვნოს საოლქო კომიტეტის აგიტაციის და პროპაგანდის განყოფილების გამგის ვლ. გაიბონიუკის წერილი. „უკვდავი ლესია“ – ასე უწოდეს ა. შერვაშიძის პიესას ადგილობრივმა ჟურნალისტებმა. ეს პიესა სიმღერაა არა მარტო ლესია უკრაინკაზე, არამედ უკრაინელი და ქართველი ხალხის მეგობრობაზე – ნათქვამია წერილში. პიესას ფართო გამომხაურება მოჰყვა. ნ. ოსტროვსკის სახელობის როვნოს საოლქო მუსიკალურ-დრამატული თეატრის მსახიობი ვ. ტორბა თავის შთაბეჭდილებებს გაზეთ „საბჭოთა აჭარის“ ფურცლებზე აქვეყნებს (აჭარის ცსა ბიბლიოთეკა; გაზეთი „საბჭოთა აჭარა“, №42 – 28.03.1971წ.).

ა.შერვაშიძის როლი ქართველი და უკრაინელი ხალხის მეგობრობის განსამტკიცებლად და დასაახლოვებლად ჯერ კიდევ 1949 წელს იქნა აღიარებული და დაფასებული. კიევის საქალაქო კომიტეტმა 1949 წლის 4 დეკემბერს უკრაინის მოსწავლეთა საზღვარგარეთისათვის ჩატარებული ლექციების კურსისათვის „ქართველი, რუსი და უკრაინელი ხალხის მეგობრობის ისტო-

რიული ფესვები და გზები“ გამოუცხადა მადლობა (რ-59; აღნ.1; საქ.106; ფურც.1).

ა. შერვაშიძის პირად ფონდში დაცულია აგრეთვე მასალები (უკრაინაში, კოროსტინში დაკრძალული) წითელის არმიის მხედართუფროსის, წითელი დროშის ორდენის კავალერი ლუკიანე თაბუკაშვილის, არტილერიის გენერლის თავად ლევან იაშვილის (დაკრძალულია ვიდუბეცკის სასაფლაოზე), პეტრე ბაგრატიონისა და იმ ქართველთა ცხოვრების შესახებ, რომლებიც სხვადასხვა დროს მოღვაწეობდნენ უკრაინასა და რუსეთში; სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწის, დრამატურგ ალ. კორნეიჩუკის დაბადების 70 წლისთავს მიუძღვნა ა. შერვაშიძემ სტატია „მოგონებათა ფურცლები“, რომელიც 1975 წლის 27 მაისს დაიბეჭდა გაზეთ „საბჭოთა აჭარის“ №104 ნომერში.

1969 წელს კიევი ჩატარდა ქართული ლიტერატურის დეკადა. დეკადის დღეებში დაგეგმილ საზეიმო ღონისძიებებს მიეკუთვნებოდა ვასილ კიკვიძის სახლ-მუზეუმის და ქართველი პოეტის დ. გურამიშვილის ძეგლის გახსნა. ღონისძიებებმა მეტად თბილ და სასიამოვნო ვითარებაში ჩაიარა. ამ დღეების ქრონიკაც სათანადოდ იქნა ასახული ამ. შერვაშიძის სტატიებში „ქართველი და უკრაინელი ხალხის ისტორიული და კულტურული ურთიერთობანი“, აღიბეჭდა ფოტოებზე (რ-59; აღნ.1; საქ.90, 96, 105).

1972 წელს წარმატებით შედგა ნიკოლაევსკის უკრაინული მუსიკალურ-დრამატული თეატრის გასტროლები ბათუმში (გაზეთი „საბჭოთა აჭარა“ №123 –24.06.1972წ).

1983 წლის 4 დეკემბერს ქ. ბათუმში ლენინის ქ.№2 (კ. გამსახურდიას ქ.№2) მდებარე სახლზე საზეიმოდ გაიხსნა მემორიალური დაფა ქართული და უკრაინული წარწერით: „ამ სახლში ჩერდებოდა 1905, 1907, 1908, 1911-1912 წლებში დიდი უკრაინელი პოეტი ქალი ლესია უკრაინკა“. საზეიმო მიტინგზე ქართველ და უკრაინელ სტუმრებს შორის იყო მემორიალის ავტორი, უკრაინის სსრ სახალხო მხატვარი სკობლიკოვი (რ-59; აღნ.1, საქ.105; ფოტო 47).

აჭარის ცს არქივის ფონდებში (რ-89; აღნ.3; საქ.48-56) დაცულია ხარკოვის სახელმწიფო საისტორიო არქივში არსებული ბათუმისა და სოხუმის ოლქებში მრენველობის განვითარების შესახებ დოკუმენტთა ფოტოასლები, რომლებიც მნიშვნელოვან

მასალას შეიცავს 1901-1914 წლებში ბათუმში მრეწველობის მდგომარეობის შესახებ.

ეს მხოლოდ მცირე მიმოხილვაა აჭარის ცენტრალურ არქივში დაცული აჭარა-უკრაინის ურთიერთობის ამსახველი საარქივო დოკუმენტებისა. საარქივო ფონდები მეტ შესწავლას მოითხოვს. ქართველი და უკრაინელი ხალხის ისტორიულ წარსულსა და მეგობრულ ფესვებზე დამყარებულ კულტურულ ურთიერთობებს დასასრული არა აქვს. ეს მეგობრობა საუკუნეების წიაღიდან იღებს სათავეს და მომავალშიც გაგრძელდება. დღევანდელი კი ამ მეგობრობის ნათელი დადასტურებაა. ეს მეგობრობა ძლიერი იქნება მანამ, სანამ საქართველოსა და უკრაინის ქალაქებში ქუჩებსა და მოედნებს ეწოდება შვეჩენკოს, კიკვიძის, უკრაინკას, კიევის და თბილისის სახელები; პარკებსა და სკვერებს ამშვენებს აკ. წერეთლის, ტ. შვეჩენკოს, ლ. უკრაინკას, დ. გურამიშვილის, ვ. კიკვიძის ძეგლები. ჩვენი ქვეყნების თავისუფლებისათვის მებრძოლ ქართველ და უკრაინელ გმირთა საფლავები.

მსოფლიოში იშვიათია ქვეყნები, რომელთა სოციალურ-კულტურული განვითარება, ისტორიული წარსული და აწმყო ისე ჰგავდეს ერთმანეთს, როგორც საქართველოსა და უკრაინის ისტორია. სტატიაში – აჭარის საარქივო სამმართველოში დაცული დოკუმენტური მასალების საფუძველზე მიმოხილულია სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოსა და უკრაინის ურთიერთობის უმნიშვნელოვანესი საკითხები. აღნიშნული საკითხები უხვადაა წარმოდგენილი ამირან შერვაშიძის პირად ფონდში.

Maia Rurua

South-West Georgia (Ajara) and Ukraine historical cultural ties according to archival materials

Summary

In the world are rare countries, whose social-cultural development, historical past and present so resemble to each other, as history of Georgia and Ukraine. In article based on documentary materials of Archives Administration is discussed about main issues of South-West Georgia and Ukraine relations.

თინათინ ჯაბადარი

აჭარის ხელისუფლება და 1937 წლის რეპრესიები (საქართველოს არქივებსა და წიგნსაცავებში დაცული დოკუმენტების მიხედვით)

გასული საუკუნის 30-იან წლებში კომუნისტური რეჟიმის განმტკიცების, მოსახლეობის დაშინების და ერთგულებისათვის საბჭოთა კავშირში მასობრივი რეპრესიები დაიწყო, რომელიც განსაკუთრებული სისასტიკით 1937-1938 წლებში ამუშავდა. ათასობით უდანაშაულო ადამიანი დახვრიტეს, მილიონობით გადაასახლეს და გაგზავნეს „გულაგის“ ბანაკებში, სადაც უმრავლესობამ მონამეობრივი აღსასრული ჰპოვა. რეპრესიებმა მოიცვა მთელი საბჭოეთი, ის შეეხო მოსახლეობის ყველა ფენას. განსაკუთრებით დაზარალდა მშრომელი ხალხი და ინტელიგენცია.

1937-1938 წლებში აჭარაში ისევე, როგორც მთელს საქართველოში, უმკაცრესი რეპრესიები განახორციელეს. ამ საშინელ მოვლენებს შეეწირა სოციალისტური აჭარის პირველი მთავრობა.

ზოგადად აჭარის რეპრესიების თემა ახალი არ არის, მასზე სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა კუთხით არაერთმა ადამიანმა იმუშავა (ირმა შერვაშიძე, ნოდარ ცეცხლაძე, ნესტან ცეცხლაძე, ლადო მჟავანაძე, ვალერი ჩხარტიშვილი, მანანა მიქელაძე...).

სსრკ-ს რუკა გულაგის ბანაკებით

www.radiotavisufleba.ge